

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

KUR'ÂN'A GÖRE
NİMETİN ÇOKLUĞUNUN
İNSAN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ADİL TÜRKER

Sivas
Ağustos 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

KUR'ÂN'A GÖRE
NİMETİN ÇOKLUĞUNUN
İNSAN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ADİL TÜRKER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ömer ASLAN

Sivas
Ağustos 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Başlığı : Kur'ân'a Göre Nimetin Çokluğunun İnsan Davranışları
Üzerindeki Olumsuz Etkileri
Savunma Tarihi : 23.07.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Ömer ASLAN

Unvanı - Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Ömer ASLAN

Üye : Prof. Dr. Ömer Faruk YAVUZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KILIÇARSLAN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

İmza

Adil TÜRKER tarafından hazırlanan Kur'ân'a Göre Nimetin Çokluğunun
İnsan Davranışları Üzerindeki Olumsuz Etkileri başlıklı tez, kabul edilmiştir.

...../...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan, kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu,

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi,

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi,

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

ADI SOYADI

Adil TÜRKER

ÖNSÖZ

Hamd bizleri yaratan, yaşatan, rızıklandıran, bizleri her türlü nimetiyle donatan âlemlerin Rabbi Allah'a olsun. Salat ve selam Allah'ın sevgili kulu ve peygamberi, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz Muhammed Mustafa (sav) üzerine olsun.

Allah (cc) yarattığı her canlı için nimet kapılarını açmaktadır. Allah'ın yeryüzünde halife tayin ettiği insan da¹ Allah'ın bu nimetlerine mazhar olmaktadır. Allah (cc), insandan bu nimetler karşılığında sadece kendisine kulluk edilmesini² ve yine sadece kendisine şükredilmesini istemektedir.³ Öte yandan Allah (cc), nimetlerin insan için bir imtihan aracı olduğunu belirtmektedir.⁴ Ayrıca insanın sahip olduğu nimetlerle bazen azgınlaşabileceği⁵ ve nimetlerin kendisini ebedileştirebileceği vehmine kapılabileceği uyarısında bulunmaktadır.⁶ Bu bağlamda Kur'an sahip oldukları nimetlerin etkisiyle kibir, şımarıklık, nankörlük ve fesad gibi olumsuz tutum ve davranışlar sergileyen birey ve toplum örneklerine dikkat çekmektedir.

“Kur'an'a Göre Nimetin Çokluğunun İnsan Davranışları Üzerindeki Olumsuz Etkileri” konulu bu çalışmamız, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde nimet kavramının sözlük ve ıstılahı anlamları, Kur'an'da nimet kavramı ve nimet kavramı ile anlam yakınlığı olan bazı kavramlar incelenmektedir. İkinci bölümde daha somut sonuçlara ulaşabilmek için nimet kavramı bazı kısımlara ayrılarak maddi ve manevi nimetler şeklinde tasnif edilmektedir. Üçüncü bölümde nimetin çokluğu karşısında, yaratılış amacını unutarak olumsuz davranışlar sergileyen birey ve toplum örneklerine yer vermeye gayret edilmiştir. Dördüncü bölümde ise nimet-insan ilişkisi bağlamında nimetin çokluğu karşısında insanın sergilediği itikâdi, ameli ve mali anlamda ki olumsuz tutum ve davranışlardan bazılarını ve bu davranışların neticelerine yer verilmektedir.

¹ Bakara, 2/30; En'am, 6/165; Naml, 27/62

² Bakara, 2/172

³ Nahl, 16/14,114

⁴ Enfal, 8/28; Tegabün, 64/15

⁵ Alak, 96/6-7

⁶ Hümeze, 104/3

Sonuç bölümünde de konumuzu özetleyerek, devamında bazı değerlendirme ve çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmamız esnasında müracaat edip yararlandığımız eserler Bibliyografya kısmında tam detayıyla birlikte verilmeye çalışılmıştır.

Allah (cc) insanlara maddi ve manevi birçok nimet bahşetmiştir. Bu nimetler karşısında kimi insanların olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebileceği Kur'an bağlamında farklı birey ve toplumlar nezdinde anlatılmaktadır. Çalışmamızın Kur'an'ın bu husustaki mesajının insanlara ulaştırılmasında bir nebze de olsa katkıda bulunacağını, Kur'an'ı anlatmaya ve yaşamaya çalışan insanlara katkı sunacağını ümit ediyoruz.

Yaptığımız çalışmada bizlere rehberlik ederek emeğini esirgemeyen teşvik edici ve yönlendirici önerileriyle tezimizin şekillenmesine katkı sunan başta muhterem hocam Ömer Aslan'a ve değerli düşüncelerinden istifade ettiğim tüm hoca ve arkadaşlarıma şükranlarımı arz ederim. Kendilerine Allah'tan hayırlı, bereketli bir ömür temenni ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Metodu	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
NİMETİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
1. GENEL OLARAK NİMET KAVRAMI	5
1.1. Nimet Kavramının Sözlük Anlamı	5
2. KUR’AN’DA NİMET KAVRAMI	7
2.1. Kur’an’da Nimet Kavramı ve Kullanım Alanı	7
2.2. Kur’an’da Nimetin Kapsamına Giren Bazı Kavramlar	13
2.2.1. Mal (المال)	14
2.2.2. Rızık (الرزق)	15
2.2.3. Âlâ (آلاء).....	17
2.2.4. Menn (المنّ)	18
2.2.5. Rahmet (الرحمة).....	20
2.2.6. Hayr (الخير)	22
2.2.7. Fazl (الفضل).....	23
İKİNCİ BÖLÜM	26
KUR’AN’DA ZİKREDİLEN NİMET ÇEŞİTLERİ	26
1.MADDİ NİMETLER	26
1.1. Aile.....	27

1.2.En'âm (Hayvanlar).....	30
1.3.Mal (Servet/Zenginlik).....	35
1.4.Fert ve Cemiyetlere Üstünlük ve İtibar Kazandırılması	39
2. MANEVİ NİMETLER	42
2.1.Vakit.....	42
2.2.Akıl.....	44
2.3.İman/İslam.....	47
2.4. Emniyet ve Güven.....	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
KUR'AN'DA NİMETİN ÇOKLUĞU KARŞISINDA OLUMSUZ DAVRANIŞ SERGİLEYEN BİREY VE TOPLUMLAR.....	54
1. KUR'AN'DA NİMETİN ÇOKLUĞU KARŞISINDA OLUMSUZ DAVRANIŞ SERGİLEYEN BİREYLER	54
1.1.Karun Örneği.....	55
1.2.Firavun Örneği	60
1.3. Bahçe Sahipleri Örneği	63
1.4 Belam b. Baura Örneği.....	65
2. KUR'AN'DA NİMETİN ÇOKLUĞU KARŞISINDA OLUMSUZ DAVRANIŞ SERGİLEYEN TOPLUMLAR	67
2.1.Ad Kavmi	68
2.2.Semud Kavmi.....	70
2.3. İsrailoğulları	72
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	76
NİMETİN ÇOKLUĞUNDAN KAYNAKLANAN BAZI OLUMSUZ DAVRANIŞLAR VE NETİCELERİ	76
1.İTİKADİ DAVRANIŞLAR.....	77
1.1.İnanç Esaslarını İnkâr.....	77
1.2.Nankörlük.....	80
2.AMELİ DAVRANIŞLAR.....	83
2.1.Kibir	83
2.2. Şımarıklık.....	86

2.3. Fesad	90
2.4. Zulüm	94
3.MALİ DAVRANIŞLAR	98
3.1. İsrâf	98
3.2. Cimrilik	102
3.3 Tartıda Hile	104
4.OLUMSUZ TUTUM VE DAVRANIŞLARIN NETİCESİ.....	107
4.1. Helak	107
4.2 Azap	110
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	117
ÖZGEÇMİŞ.....	127

KISALTMALAR

- age** : Adı geçen eser
agm : Adı geçen makale
agt : Adı geçen tez
as : Aleyhisselam
bkz. : Bakınız
c : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.z. : Hazreti
h. : Hicri
İFAV : Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları
m. : Miladi
md. : Madde
nşr. : Neşreden
ö. : Ölüm Tarihi
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
sad : Sadeleştiren
sav : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy. : Sayı
thk : Tahkik
trc : Tercüme
tsz. : Tarihsiz
vb. : Ve benzerleri
vd. : Ve diğerleri
y. : Yıl
yay. : Yayınları

ÖZET

Cenab-ı Hak kâinatı insanın yaşayabilmesi için bir düzen içerisinde yaratmış ve insana bu âlemde sayısız nimetler bahşetmiştir. Verilen nimetler insan için imtihan aracı olmakta, insanın dünyada ona karşı sergilediği tavır dünya ve ahiretteki yerini belirlemektedir. İmtihan vesilesi olan nimetlerin insanda meydana getirdiği bazı duygular insanın bazen nimeti verene bazen de insanlara karşı olumsuz tutum ve davranış sergilemesine neden olabilmektedir. Bu sebeple Allah, insanın bu nimetler karşısında nasıl bir duruş sergilemesi gerektiğine dair bazı kriterler ortaya koymakta ve nimet verildiğinde şükretmeyen, şımaran, büyüklük taslayan, nankörlük yapıp olumsuz tutum ve davranışlar sergileyen birey ve toplum örnekleri sunmaktadır. İnsan bu kriterleri ve örnekleri dikkate almadığında bazı olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Bu gerçekten hareketle insan ile nimet arasındaki ilişkinin ölçekleri bağlamında insanın nimetin çokluğu karşısında nimeti vereni unutup, olumsuz davranışlar sergilemesi tahlile değer bir konu olarak dikkatlerimizi çekmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmamız, nimetin ve nimet çokluğunun insanın olumsuz tutum ve davranışları üzerindeki etkisini konu alacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde temel Kur'ânî kavramlardan biri olan nimet kavramının sözlük ve ıstılâhî anlamları, Kur'an'da nimet kavramına yüklenen anlamlar ve nimet kavramı ile anlam yakınlığı olan bazı kavramlar üzerinde durulmaktadır. Bu hususlar Kur'an'da nimetin anlatımı ile kelimeye ilişkin temel kaynaklarda yer alan açıklamalar esas alınarak işlenmektedir. İkinci bölümde tez konumuzun anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla nimeti kısımlara ayırarak maddi ve manevi nimetlerden bazılarına yer verilmiştir. Kelimenin geniş anlam özelliği onun kapsamına giren hususların sayılamayacak kadar çok olduğunu göstermektedir. Üçüncü bölümde nimetin çokluğunun insan davranışları üzerindeki olumsuz sonuçlarını gösteren bazı birey ve toplum örneklerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise nimet-insan ilişkisi bağlamında, nimetin çokluğu karşısında insanların içine düştüğü, kibir, şımarıklık, fesad, israf gibi olumsuz bazı tutum ve davranışlar ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, İnsan, Nimet, Davranış.

ABSTRACT

God created this universe in an excellent order for human beings to live and granted them numerous blessings. Given blessings are a tool for test in life and the people's attitudes against them in world decides their place in hereafter. As a tool for test, blessings can effect on negative attitudes and behaviours on people against other poeple and also the giver of blessings. For this reason, Allah established some criteria in Qur'an showing poeple how the attitudes should be against these blessings. Besides Allah provides us with some exapmles of individuals and communities who show some negative attitudes and manners like being wayward, patronizing and not being thankful when they are given blessings. If people overlook the criteria and the examples given in Qur'an, they may develop negative attitudes and manners. At this point, in terms of the measurements of the relation between the human and the blessings, the fact that human leave out the giver of blessings and display some negative attitudes and behaviours when the blessings are abundant has drawn our attentions as a subject worth analyzing. From this point of view, our work will be about the people's negative attitudes and behaviours when the blessings are abundant in the world.

In the first part in our study, we mentioned both the lexical meaning and the "istilahi" meaning of the term "blessing" which is one of the Qur'an's fundamental terms, attributions made to term "blessing", and the other terms related to the term "blessing". These subjects were discussed on the basis of expressions of the term "blessing" in Qur'an and the clarifications of the word "blessing" in basic sources.

In the second part, in order to anhanche the comprehensibility of our thesis subject, we devided the term "blessing" into two parts and we gave some examples of both "physical blessings" and "the spiritual blessings". The word "blessing" has a wide range of content and it relates to numerous other matters.

In the third part, some examples were given showing the negative results of abundant blessings on human behaviours both as individuals and communities.

In the fourth part, in terms of blessings-human relation, we discussed some negative attitudes and behaviours such as arrogance, waywardness, malice and wastefulness that people show when the blessings are abundant.

Key Words: Qur'an, Human, Blessing, Behaviours.

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı

Allah (cc), yeryüzünü içindekilerle birlikte, insanoğlu için bir nimet olarak yaratmıştır.⁷ Allah (cc), insanı kâinat içerisinde başıboş ve sorumsuz bir varlık olarak da bırakmamıştır. Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir: **أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ** “Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?”⁸ Kur'an muhtevasına bakıldığında O'nun; Allah-insan, insan-insan ve insan eşya münasebetinde genel ilkeler koyduğu görülmektedir. Kur'an Allah-insan ilişkisini değişmez ilkelere bağlamasına rağmen, insan-eşya ilişkisinde genel bir çerçeve çizmiş ve bu çerçeve içinde inisiyatifi insana bırakmıştır.⁹ Bazı durumlarda insanın, eşya ve nimetler karşısında, insan-eşya münasebetinde genel ilkelerin dışına çıkması durumunda olumsuz tutum ve davranışlar içerisine düştüğü görülmektedir.

Kur'an ve hadislerin insanın nimetlerle olan ilişkisinin hangi düzlemde gerçekleşmesi gerektiği ile ilgili ortaya koydukları prensipler, Müslüman bireyin bu alandaki duruşunu belirlemesi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle mal, servet ve genel anlamda insanın hizmetine sunulan nimetler karşısında takınılması gereken tavrın ve bunlardan faydalanırken kabul edilmesi gereken, temel ölçünün belirlenmesi gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'de nimet-insan bağlamında insanın bazı müspet ve menfi özelliklerinden bahsedilmektedir. İnsanın nimetler karşısında nimetleri kendisine verene şükretmesi¹⁰ ve infakta bulunması¹¹ onun müspet özellikleri arasında yer alırken, nimetler karşısında nankörleşmesi,¹² üstünlük iddiasında bulunması,¹³ israf etmesi,¹⁴ fesad çıkarması¹⁵ ve şımarması¹⁶ da menfi özellikleri arasında zikredilmektedir.

⁷ Bakara, 2/29

⁸ Mü'minün, 23/115; Kıyame, 75/36

⁹ Erdoğan Pazarbaşı, **Kur'an ve Medeniyet**, Pınar Yay., İstanbul, 1996, s.9

¹⁰ Nahl, 16/5-14

¹¹ Bakara, 2/3

¹² Nahl, 16/112; Sebe, 34/ 15-17

¹³ Araf, 7/11-13

¹⁴ Araf, 7/31

¹⁵ Bakara, 2/60

¹⁶ Hud, 11/9-11

Dünyadaki nimetleri iyi veya kötü yönde kullanan insandır. Bunların doğru veya yanlış kullanılmasından kaynaklanan olumlu ve olumsuz davranışlar da insana aittir.¹⁷ Servet elde etmek ve dünya nimetlerinden faydalanma isteği insan fitratında var olan bir olgudur. Kur'an-ı Kerim bu olguyu; **وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ** “**İnsan mal sevgisine aşırı derecede düşkündür**”¹⁸ şeklinde ifade etmiştir. Allah Resulü (sav) de aynı konuya işaret edip; “*Âdemoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını ancak bir avuç toprak doldurur. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder.*”¹⁹ buyurarak insanın mala ne kadar düşkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmamız, insan-nimet ilişkisi bağlamında, insanın nimet ve nimet çokluğu karşısında sergileyebileceği bazı olumsuz davranışların tespit edilmesine yönelik olacaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de, göklerde ve yerde bulunan her şeyi insanların emrine musahhar kıldığını,²⁰ insanlara maddî, manevî, görülen, görülmeyen, bilinen ve bilinmeyen nice nimetler verdiğini ifade etmektedir.²¹ İnsanın Kur'an-ı Kerim'deki ayetlere, kendisine, çevresine, yeryüzüne ve gökyüzüne baktığı zaman Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden kendisinin de mazhar olduğu bu nimetlerin varlığını görüp hissedebilmesi mümkündür.

Kur'an bağlamında nimet kavramının muhtelif anlamlarda kullanıldığı ve bazı kavramların da nimet anlamına geldiği bilinmektedir. Nimetle ilgili bazı ayetler ve hadisler incelendiğinde, nimetin insan davranışlarının oluşmasına etki eden önemli bir faktör olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu bağlamda nimetlerin, insanlarda meydana getirdiği üstünlük ve ayrıcalık duygusu gibi duygular sorumsuz insanları yoldan çıkarmakta, ellerindeki maddi imkânlar içerisinde de olumsuz davranışlar sergilemelerine sebep olmaktadır. Kur'an-ı Kerim; **كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ** كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ

¹⁷ Nisa, 4/79

¹⁸ Âdiyat, 100/8

¹⁹ Muhammed el-Buhârî, **el-Camiu's-Sahih**, İhyâü't-Türasi'l-Arabi, Kahire 1958, Rikak, 10; Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, **Sahihi Müslim**, Dârü İhyâü't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 1956, Zekat, 116.

²⁰ Lokman, 31/20

²¹ Lokman, 31/20

“Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder”²² ayetiyle dünya nimetleri içerisinde güçlü olmanın insan davranışlarını etkilediğini ve bunun bazı insanları yanlış davranışlara ittiğine işaret etmektedir.²³ Nitekim bir hadiste de “Doğunun ve batının hazineleri elinize düşünce ne yaparsınız. Allah’ın istediği bir topluluktan başka bir konuma düşersiniz; çekişir, kıskanır, birbirinize sırt çevirir nihayet kin ve öfke ile birbirinizin boynunu vurursunuz.”²⁴ buyurularak nimetin çokluğu karşısında insanın olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebileceğine dikkat çekilmektedir. İnsanın nimetler karşısında kendini yeterli görüp şımarması,²⁵ israf etmesi,²⁶ fesad çıkarması²⁷ kibirlenmesi,²⁸ peygamberleri ve onların getirdiklerini inkâr etmesi²⁹ insanın nimetin çokluğu karşısında olumsuz tutum ve davranışlarından bazılarını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle biz insanın nimetin çokluğu karşısındaki sergilediği olumsuz tutum ve davranışların tespit edilmesine yönelik bir çalışma yapmanın faydalı olacağı kanaatine vardık. Bu sebeple de böyle bir çalışmanın yapılmasına karar verdik. Çalışmamızın nimetin çokluğu karşısında insanın içine düştüğü bazı problemlerin çözümüne yardımcı olacağı, ayrıca bu husustaki Kur’an mesajının insanlara anlatılması ve insan hayatına yön vermesi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Metodu

Çalışmamızda, öncelikle nimet kavramının lügat ve ıstılahı anlamları temel lügat ve ansiklopedilere başvurularak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kavram çalışmalarında temel kaynak niteliğindeki eserlere başvurmak kavramların açıklanması adına önem arz ettiğinden dolayı İbn Manzur, İsfehani gibi isimlere ait kadim eserlere ayrıca Diyanet İslam Ansiklopedisine müracaat edilmiştir. Konumuzla ilgili ayet-i kerimeler ilk müfessirlerden, günümüz çağdaş müfessirlerine kadar ilgili kaynaklara gidilerek ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda yer alan

²² Alak, 96/6-7

²³ Hayati Aydın, **Kur’an’da İnsan Psikolojisi**, Fecr Yay., Ankara 2016, s.175

²⁴ İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, **es-Sünen-i İbn-i Mace**, thk.; (Ramazan Yasir; Muhammed Abdullah) Kahire 2005, Fiten, II, 1324.

²⁵ Araf, 28/58

²⁶ Araf, 7/31

²⁷ Bakara, 2/60

²⁸ Zuhruf, 43/51-53

²⁹ Sebe, 34/34

hadislerin açıklamaları için ise Kütüb-ü Sittede yer alan temel hadis kaynaklarına başvurulmuştur. Diğer taraftan tez konumuza zenginlik katmak için günümüzde telif edilmiş eserlerle birlikte konumuzla ilgili bulunan yüksek lisans, doktora tezleri ve yazılan makalelerden faydalanılmıştır. Alıntı yaptığımız kaynaklar ilk olarak geçtikleri yerlerde yazar ve eser hakkında gerekli bilgilerle gösterilmiştir. Daha sonraları, önceden geçen kaynaklar kısaltılarak verilmiştir. Ayrıca çok meşhur olan yazarların adları, meşhur oldukları ad ile verilmiştir. Taberî, Râzi, Zemahşerî gibi. Konunun daha iyi anlaşılması için konu ile ilgili ayetler orijinal metinleriyle ve mealleriyle verilmeye gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİMETİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. GENEL OLARAK NİMET KAVRAMI

1.1. Nimet Kavramının Sözlük Anlamı

Yapılan bu çalışma başlı başına bir kavram çalışması olmamakla birlikte, konunun daha anlaşılır olması amacıyla nimet kavramının anlam alanına temas edilmektedir. Kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda nimet kavramının çok geniş manalar ihtiva eden bir kavram olduğu görülmektedir.

“N-a-m” kökünden türeyen *nimet* kelimesi; refah, bolluk, mutluluk, neşe, bol gıda, sıhhat, el, kar, bahşiş³⁰; inam olunan nesne,³¹; yalın ayak yürümek, talep etmek, birisini araştırmak, hayvanı ayakla sürmek, piyade yürümek, ayakları kullanmak, ipi sağlam bükme, gözü aydın olmak, ağacın yeşermesi, artırmak, ihsan etmek, refaha kavuşturmak³² anlamlarına gelmektedir. Diğer bazı lügat ve ansiklopedilerde de nimet kelimesinin; güzel, hoş hal³³; mal, rahmet, iyi hal, insana lütfedilen şey, zenginlik³⁴; rahat yaşayış, varlık, maddi ve manevi bütün iyilikler³⁵; ihsan, lütuf, atıye, hayırlı hal, servet, yiyecek ve içecek şeyler, ekmek³⁶; güzel durum³⁷ gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Bu anlam örgüsünden hareketle, insanın hayırına ve faydasına olan her şeyi nimet olarak adlandırmamız mümkündür. Nimet kelimesini açıklayan bu ifadelerden bazılarının geniş manalar ihtiva etmesi nimet kelimesinin de Kur’an’da geniş manalar ihtiva eden genel anlamlı bir kelime olduğunu ortaya koymaktadır.

³⁰ Ebul Fadl Cemaleddin İbn Manzur, **Lisanu'l- Arab**, Daru İhyai't-Türasi'l Arabi, Beyrut 1997, XII, 579-590.

³¹ İsmail b. Hammad el-Cevheri, **Tacü'l-Lügati ve Sihahi'l-Arabiye**, Daru'l Kütübü'l Arabiye, Kahire 1956, II, 370.

³² Asım Efendi; **Kamus Tercümesi**, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1886, IV, 498-504.

³³ Ragıp el-İsfehani, “Nimet” md., **el- Müfredat el-Fazılı'l Kur'an**, ed-Daru's-Şamiyye, Beyrut 2002, s.814-816.

³⁴ Fikret Karaman ve Arkadaşları, “Nimet” md., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006, s.528.

³⁵ Mahmut Çanga, **Kur'an-ı Kerim Lügati**, Timaş Yay., İstanbul 2010, s.515.

³⁶ D. Mehmet DOĞAN, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ülke yay., İstanbul 1994, s.845.

³⁷ Süleyman Ateş, **Kur'an Ansiklopedisi**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997, XVI, 238.

1.2.Nimet Kavramının İstılâhî Anlamı

Kur'an-ı Kerim'de bazı kelimeler belli bir nesneye, duruma işaret ettikleri için dar, bazıları da birçok manaları içerdikleri için genel anlamlıdırlar.³⁸ Kur'an'da yer alan genel anlamlı kelimelerden birisi de nimet kelimesidir. Bu bağlamda çok geniş bir anlam örgüsüne sahip olan nimet kavramıyla ilgili muhtelif tanımlar yapılmıştır. Kavram üzerinde İslam bilginleri tarafından yapılan bazı tanımlar şöyledir; Zemahşeri (538/1144) nimet kelimesi hakkında, “Kendisi ile iyilik, ihsan kastedilen her türlü faydadır. Faydalanmaya götüren ve onu doğru kılan her şey nimettir.”³⁹ şeklinde tarif ederken, İbn Cevzi (597/1201) nimeti: “İnsanın hayatta müreffeh bir şekilde yaşamasını sağlayan şeyler” olarak tarif etmiştir.⁴⁰ Razi (606/1209) nimeti: “Başkasına, ihsanda bulunarak yapılmış güzel bir fayda (menfaat)dan ibaret olarak tanımlamaktadır.”⁴¹ Cürcâni (816/1413) de nimeti: “Özel bir amaç veya bedel gözetilmeksizin, sırf ihsan olsun diye yapılan iyiliktir” şeklinde tarif etmiştir.⁴² Elmalılı'da (1942) nimeti: “Nimet meşru bir şekilde insanın zevk aldığı güzel durumdur. Alınan zevkle kişi mutlu olur. Buradan alınarak mutluluğa vesile olan şeylerin adı olarak tanımlamaktadır.”⁴³ Yine Elmalılı nimetlerden bahsederken; akıl, zekâ, düşünce, konuşma, vicdan, beden âzâları, sinirler, kaslar, ilim, marifet, üstün ahlak, cömertlik, yiğitlik, doğruluk, makam mevki sahibi olmak, mal ve servet kazanmak gibi hususları nimet olarak tavsif etmektedir.⁴⁴ Nimet başka bir tanıma görede: “İnsanın sahip olduğu ve kendisine dünya ve ahirette yararı dokunan maddî ve manevî varlıklar, imkânlar ve ihsanlar anlamında kullanılmaktadır.”⁴⁵

Geride ifade ettiğimiz açıklamalar ve tanımlar neticesinde nimet kavramının geniş manalar ihtiva eden bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda nimet

³⁸ Davut Şahin, **Kur'an'da Genel Anlamlı Bir Kelime: Nimet**, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 20, 2016/2, s. 211

³⁹ Ez-Zemahşeri, Ebu'l Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, **el Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l Ekâvil fi Vucuhi't Te'vil**, Daru'l Kütübü'l İlmiye, Beyrut 1995, III, 235.

⁴⁰ Cemalüddin Ebi'l Ferec Abdurrahman el-Cevzi, **Nüzhetu'l-A'yüni'n-Nevazır İlmü'l-Vücuha ve'n-Nezair**, Müessesetü'r Risale, Beyrut 1987, s.597

⁴¹ Fahrüddin er-Râzi, **Tefsir-i Kebir/ Mefâtihu'l-Gayb**, Akçağ yay., Ankara 1988, I, 359

⁴² Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcani, **et-Tarifât**, Daru-Reşad, Kahire 1991 s.270

⁴³ Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Huzur Yay., İstanbul 2008, I, 125-127

⁴⁴ Yazır, I, 127-128

⁴⁵ Fikret Karaman ve Arkadaşları, age., “Nimet” md., s.528

kavramının zaman zaman maddi fayda ve menfaatler için, zaman zamanda uhrevi ve manevi faydalar anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Verilen bilgilerden hareketle biz de nimet kelimesinin kapsamlı bir tanımını yapacak olursak; “*İnsana Allah tarafından verilen maddi, manevi, dünyevi, uhrevi, zahiri ve batını insanın sahip olduğu tüm ihsanlar, imkânlar ve varlıkları nimet*” olarak tanımlayabiliriz. Yaptığımız bu tanımın neticesinde; insanın kendisi başta olmak üzere ona verilen din, akıl, vakit veya insanın yaşamını devam ettirdiği kâinatın tamamı, aile, zenginlik, mal-mülk, makam-mevki, ilim, şöhret insana verilen nimetlerden bazılarını teşkil etmektedir.

2. KUR’AN’DA NİMET KAVRAMI

2.1. Kur’an’da Nimet Kavramı ve Kullanım Alanı

Nimet kavramı bazen aynı anlamda bazen değişik anlamlarda olmak üzere, Kur’an’da türevleriyle birlikte geniş bir anlam örgüsü içerisinde yüz kırk yerde geçmektedir.⁴⁶ Kur’an-a göre nimet; *Allah tarafından insanın istifadesine verilen sayılamayacak kadar çok, açık ve gizli her şey* olarak tanımlanabilir.⁴⁷ Bu bağlamda Cenab-ı Hak Kur’an’da, nimetleri geniş anlamlar ihtiva eden zahiri ve batını kavramlarıyla iki kategoriye ayırmaktadır: *أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ* “**Göklerde ve yerde olan şeyleri, Allah’ın sizin istifadeniz için yarattığını, size açık ve gizli nimetlerini tamamladığını görmez misiniz? Yine de öyle insanlar vardır ki hiçbir ilmi, hiçbir rehberi, hiçbir aydınlatıcı kitabı yokken Allah hakkında tartışır.**”⁴⁸ Ayette geçen zahiri nimet; gözle görülen, müşâhade ile anlaşılabilir ve dünyada insana verilen tüm nimetler olarak tanımlanırken,⁴⁹ batını nimet; ancak bir delil ile bilinen ve ahirette insana verilecek olan nimetler olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰ Ayetteki zahiri ve batını nimet kavramları tanımlanabilirken,

⁴⁶ Muhammed Fuad Abdülbâki, **el-Mu’cemü’l-Müfehres li-Elfazi’l-Kur’ani’l-Kerim**, Daru’l Marife, Beyrut 2003, s.244; İbn Manzur, age., XIV, 207-208; Asım Efendi age., IV/498.

⁴⁷ İbrahim, 14/34; Lokman, 31/20

⁴⁸ Lokman, 31/20

⁴⁹ Nesefi, Ebü’l-Berekat Abdullah İbn Ahmet en-Nesefi, **Medeariku’t-Tenzil ve Hakaiku’t Te’vil**, Daru İbn Kesir, Beyrut 1999; Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebu Bekir el-Kurtubi, **el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an**, Daru’l Kitabi’l Arabi, Kahire 1967, XIV/73-74.

⁵⁰ Zemahşeri, V/19; Kurtubi, XIV/73-74

zahiri ve batını nimetlerin nelerden ibaret olduğunu tespit etmek oldukça güç gözükmektedir. Çünkü ayette geçen zahir ve batın kavramlarının altına birçok şey nimet olarak yazılabilmektedir. Bu bağlamda kaynaklarda zahiri nimet kabilinden olan şeyler; güzel bir suret, azaların düzgün olması, insan tarafından şu veya bu şekilde algılanan yahut bilinen nimetler, gözle görülen mal, makam, insanlardaki güzellik, ibadet ve itaata muvaffakiyet gibi hususlar, sıhhat, güzel yaratılış, dünyadaki taamlar (nimetler) duyunun algılayabildiği şeyler olarak açıklanmaktadır.⁵¹ Bâtını nimet kabilinden olan şeyler de ilim, görünmeyen nimetler insan tarafından ne algılanan ne de bilinen nimetler, uzuvlardaki kuvvet, kişinin gönlünde duyduğu Allah'ı bilme, yakînî bir iman, kuldun uzaklaştırılan afetler, nefes alıp verme, yenilenlerin sindirilmesi, beslenme, akıl, aklın konusu olan şeyler, melekler aracılığıyla yapılan yardım ahiretteki nimetler olarak ifade edilmektedir.⁵²

Zahiri nimetler dünyada istifade edilenler, batını nimetler ahirette verilecek nimetlerdir. Zahiri nimetler, göz ile görülebilen mal, makam, insanlardaki güzellik ve taatlere muvaffakiyet. Batını nimetler, kişinin nefsinde Rabbini bilmesi, hüsni yakîn ve Cenab-ı Hakk'ın kulunu afetlerden muhafaza etmesidir.⁵³ Zahiri nimetler; bedendeki nimetler, rızıkların itmamı, madden zenginleşmek. Bâtını nimetler; dindeki nimetler, güzel ahlak, günahların gizlenmesidir.⁵⁴

İlgili ayette geçen zahir ve batın kavramları üzerinde geride yapılan açıklamalara bakıldığında kavramlarla ilgili benzer ve farklı birçok açıklamanın olduğu görülmektedir. Yapılan yorumlar bağlamında zahir nimet kavramından murat olunanın insanların beş duyu organı ile algılayabildikleri, insanların bilgi seviyelerine göre bilebildikleri, fark edebildikleri veya insanların her gün bu nimetlerle içli dışlı olsalar dahi insanların dikkat etmedikleri, sayılamayacak kadar

⁵¹ Celâled-Dîn el-Mahallî, Celâlüddîn es-Süyûtî, **Tefsiru'l Celaleyn**, Daru'l-İbn Kesir, Beyrut 2014, s.413; Ebu'l-Âla el-Mevdudî; **Tefhimu'l-Kur'an**, (trc. Muhammed Han Kayani; Yusuf Karaca; Nazife Şişman; İsmail Bosnalı; Ali Ünal; Hamdi Aktaş), İnsan yay., İstanbul 1995, IV, 353-355; Râzi, XVII, 163-165; Vehbe Zuhayli, **Tefsirü'l-Münir**, (Trc., Hamdi Aslan; Ahmet Efe; Beşir Eryarsoy; H.İbrahim Kutlay; Nurettin Yıldız,) Bilimevi yay., İstanbul 2005, XI, 164-168; İbn Atıyye, Kadı Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib b. Atıyye el-Endülüsî, **el-Muharraru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz**, Daru'l-Kit'abi'l-İlmiye, Beyrut 2001, IV, 352; İsfehâni, age., "Batın" mad., s.130-131; Zemahşeri, III, 483-484.

⁵² Celâleyn, age., s.413; Mevdudî, IV, 353-355; Râzi, XVII, 163-165; Zuhayli, XI, 164-168; İbn Atıyye, IV, 352; İsfehâni, age., "Batın" mad., s.130-131; Zemahşeri, III, 483-484.

⁵³ Kurtubi, XIV, 73-74.

⁵⁴ Ebi'l Muzaffer es-Sem'ânî, **Tefsiru's-Sem'ânî**, Daru'l Vatan, Riyad 1997, IV, 201.

çok ancak, bilgisine, varlığına ulaşılması zamanla imkân dâhilinde olan ve ayrıca dünyadaki tüm maddi nimetleri de içerisine alan bir kavram olduğu görülmektedir. Bâtını nimet kavramı ile insanların göremedikleri, varlığının olduğu bilirse de insanın varlığına ulaşamadığı, algılayamadığı, manevi nimet kabilinden olan ve yine sayılamayacak kadar çok ancak insanın hizmetine sunulmuş nimetler olduğu anlaşılmaktadır. Ayette yer alan zahir ve batın nimet ile dünyada insana verilen maddi ve manevi nimetlerin kastedildiği de görülmektedir. Ayrıca zahir ve batın nimet kavramları ile ayrı ayrı insanın bildiği ve bilemediği nimetler kastedildiği gibi yine nimetlerin insan tarafından bilinen ve bilinmeyen yönlerinin de kastedildiği anlaşılmaktadır.

Kur'an'da yer alan nimet kelimesinin bulunduğu yer, konum ve kullanım biçimine göre farklı anlamlar kazandığı görülmektedir. Hal böyle olunca çalışmamızın daha anlaşılır kılınması için Kur'an'da nimet kelimesinin bulunduğu yer ve konuma göre kazandığı anlamlardan bazılarını yer vermekte yarar görülmektedir.

Nimet kelimesi; maddi ve manevi yönden insana ulaşan iyilik, refah, mal, huzur, şöhret, iman, güzel durum, ilim⁵⁵ anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda Kur'an da nimet kelimesinin geçtiği ayetlerden biri şöyledir; وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَذَلُومٌ كَفَّارٌ **“O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!”**⁵⁶ Ayete yönelik yapılan açıklamalara bakıldığında, Allah'ın insana verdiği ve insanın hayatının her safhasında yararlandığı bu nimetlerin sayılamayacak kadar çok olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca ayette geçen nimet kelimesine özel olarak mal, soy, sağlık, süs, zevk gibi anlamlarında verildiği görülmektedir.⁵⁷

Nimet; yaşamın devam ettirilmesi yönünden bolluk ve rahatlık içinde olmak ve bundan yararlanarak gözün, gönlün aydın olması anlamında kullanılmaktadır.⁵⁸

⁵⁵ Muhammed Fuad Abdalbâkî, age., s.735

⁵⁶ İbrahim, 14/34

⁵⁷ Ahmet Rifat b. Osman, **Mecmâu't-Tefâsîr**, Çağrı yay., İstanbul 1979, I, 113; Muhammed Tahir b. Muhammed b. Tunusi İbn Aşur, **Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir**, Daru't-Tunusiye, Tunus 1984, XIII, 236; Seyyit Kutup, **Fizılal'il Kur'an**, (trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, Lütfullah Bender), Dünya yay., İstanbul 1991, III, 196. Hayrettin Karaman ve Arkadaşları, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri**, DİB.,Yayımları, Ankara 2007, III 288.

⁵⁸ Muhammed Fuad Abdalbâkî, age., s.733.

Bu bağlamda Kur'an'da nimet kelimesi; **“Zevk ve sefa sürdükleri nice ni'metler!”**⁵⁹ şeklinde geçmektedir. Bu ayette geçen nimet kavramı, yaşamın bolluğu, hayatın lezzetleri, rahat bir yaşam, insanların zevk, sefa ve eğlence içinde olmaları, hoşça vakit geçirdikleri bir hayat, diledikleri ve sevdikleri şeyleri yemeleri, mallara, makamlara ve ülkede saltanata sahip olmaları, bolluk içinde, güzel ve müreffeh bir hayat sürmeleri anlamlarına geldiği ifade edilmektedir.⁶⁰ Ayrıca bu ayette geçen nimet kelimesinin Firavun ve ordusunun, içinde, son derece müreffeh ve mutlu olarak yaşadıkları bağ ve bahçeler, çeşme ve pınarlar, çiftlikler, köşkler, saraylar, güzel evler gibi anlamlara geldiği de görülmektedir.⁶¹ Ayetteki nimet kelimesi üzerinde yapılan açıklamalar, burada geçen nimet kelimesinin insanı bolluk içinde yaşatan, dünyada insana konfor ve rahatlık sağlayan, zevk ve lezzet veren, dünya nimetleri anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

Nimet kelimesinin türevlerinden birisi olan *naim*; sağlık, emniyet, giyim, kuşam, vasıta ve yenilecek türü ne olursa olsun kendisiyle nimetlenilen ve faydalanılan her şey anlamına gelmektedir.⁶² Ayrıca bu ifadenin bitmeyen, bol, sınırsız, sayısız nimet anlamlarına geldiği de ifade edilmektedir.⁶³ Kur'an'da; **“Nihayet o gün (Dünyada yararlandığınız) nimetlerden elbette hesaba çekileceksiniz.”**⁶⁴ şeklinde geçmektedir. Ayette geçmekte olan *naim* kelimesinin hayat, sağlık ve zevk sebebi her türlü nimet anlamlarına geldiği ifade edilmektedir.⁶⁵

Nimet kelimesinin türevlerinden birisi olan *naimetün* kelimesi; Parıltı, mutluluk ve görkem bakımından yaşamın huzurlu ve rahat olması demektir. Bu sebeple, görüntü bakımından parlak, neşeli, mutlu bir yüz anlamına da gelmektedir.⁶⁶ Bu durum Kur'an'da; **“ O gün birtakım yüzler vardır ki, nimet**

⁵⁹ Duhan, 44/27

⁶⁰ Kurtubi, XVI, 138; İbn Atıyye, V, 73; Ebu Muhammed el Hüseyin b. Mesud; **Tefsirü'l-Beğavi Mealimü't-Tenzil**, Daru't-Taybe, Riyad 1993, VI, 231; Ebi'l Fida İsmail ed Dimeşki, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, Kahire 2000, VII, 253; Muhammed b. Ahmed eş-Şerbinî, **Tefsirü's-Sirâcü'l-Münîr**, Beyrut, ts., III, 691.

⁶¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefasir**, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, VI, 20.

⁶² Muhammed Fuad Abdalbâkî, age., s.735; Süleyman Ateş, **Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, Ankara 1995, V, 2329.

⁶³ İsfehâni, age., s. 814-816

⁶⁴ Tekasür, 102/8

⁶⁵ Yazır, X, 98.

⁶⁶ Muhammed Fuad Abdalbâkî, age., s. 733.

içinde mutludurlar.”⁶⁷ şeklinde geçmektedir. Ayette yer alan *naimetiin* kelimesi bazı kaynaklarda parıltı ve güzellik anlamında açıklanmaktadır.⁶⁸

Kur'an'da nimet kelimesinin kazandığı anlamlardan bir diğeri kölelikten azat etmedir. Bu husus Kur'an'da şu şekilde geçmektedir; *وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ: أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ* **Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, 'Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın' diyordun.”**⁶⁹ Burada kölelikten azat etme Hz. Peygamber'in Zeyd b. Harise'ye olan nimeti olarak geçmektedir.⁷⁰ Ayrıca ayette Allah'ın Zeyd'e olan nimeti iman ve hidayet kapsamında açıklanmaktadır. Allah'ın Zeyd b. Harise'ye olan nimeti, onu hidayete erdirmesidir.⁷¹

Kur'an'da nimet kapsamında geçen diğeri bir husus rüzgârdır. Nimet kelimesinin rüzgâr anlamında kullanılması Kur'an'da şu şekilde geçmektedir: *أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلُوكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَةِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ* **Görmedin mi ki, gemiler Allah'ın nimetiyle denizde akıp gitmektedir. Allah bunu ayetlerinden bir kısmını size göstermek için yapmaktadır. Şüphesiz ki bunda hakkıyla sabreden, hakkıyla şükreden herkes için ibretler vardır.”**⁷² Ayette geçen nimet kelimesinin bazı temel kaynaklarda rüzgâr olarak açıklanması rüzgârında nimet anlamına geldiğini göstermektedir.⁷³

Kur'an'da bazı yerlerde nübüvvet nimet kelimesiyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda nimet kelimesinin nübüvvet anlamında kullanıldığı ayetlerden biri şöyledir; *مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ* **Rabbinin nimeti sayesinde sen mecnun değilsin”**⁷⁴ ayetindeki nimet kelimesinin peygamberlik anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁷⁵

Kur'an'da nimet olarak değerlendirilen diğeri bir husus Hz. Muhammed'dir. Bu husus Kur'an'da; *يَعْرِفُونَ نِعْمَةَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ* **Allah'ın nimetini**

⁶⁷ Gaşıye, 88/8

⁶⁸ Celaleyn, age., s. 592; Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, V, 609.

⁶⁹ Ahzab, 33/37

⁷⁰ Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Câmi'u'l Beyan an-Te'vil-i Âyi'l-Çur'an*, (nşr. Muhsin et-Turki), Kahire, Daru'l Hicr, 2001, XIX, 115-116.

⁷¹ İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec, *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, Beyrut, Mektebu'l İslami, 1984, IV, 387.

⁷² Lokman, 31/20

⁷³ Maturidi, *Te'vilatu'l Çur'an*, (nşr. Mecdi Baslum), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, VIII, 319.

⁷⁴ Kalem, 68/2

⁷⁵ İbnu'l-Cevzi, age., VIII, 53-428.

biliyorlar, ama onu inkâr ettiler” şeklinde geçmektedir. Ayette geçen nimet kelimesinin Hz Muhammed olarak açıklandığı görülmektedir.⁷⁶

Kur’an’da nimet kelimesinin kazandığı anlamlardan bir diğeri de rahmettir. Bu bağlamda nimet kelimesinin rahmet anlamında kullanılması Kur’an’da şu şekilde geçmektedir: **“Allah, kendi katından bir lütuf ve nimet olarak böyle yaptı. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir”**⁷⁷ ayette geçen nimet kelimesinin öncesiyle beraber düşünüldüğünde rahmet anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁷⁸

Bulunduğu yer ve konuma göre nimet kelimesinin taşıdığı anlamlardan biriside kitaptır. Bu bağlamda Kur’an’da: **“İsrailoğullarına sor; biz onlara nice açık mucizeler verdik. Kendisine geldikten sonra kim Allah'ın nimetini değiştirirse, (bilsin ki) şüphesiz Allah, cezası pek çetin olandır.”**⁷⁹ Ayette yer alan Allah’ın nimeti ifadesi Allah’ın kitabının ayetleri anlamında açıklanmıştır.⁸⁰ Başka bir ayette de; **“Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim.”**⁸¹ Buyurulmaktadır. Ayette ki size nimetimi tamamladım ifadesiyle murad olunanın Kur’an-ı Kerim olduğu anlaşılmaktadır.

Nimet kelimesinin Kur’an’da minnet manasına geldiği de görülmektedir. Minnet; cömertlik, iyilik, hayır, hediye, büyük nimet, ihsan ve in’am manalarına gelmektedir.⁸² Kur’an’da nimet kelimesinin minnet anlamında kullanıldığı ayetlerden biri şu şekilde geçmektedir: **“Ey iman edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü’minler yalnız Allah'a tevekkül**

⁷⁶ Taberi, XIV, 325-326.

⁷⁷ Hucurat, 49/7

⁷⁸ Mukâtil b. Süleyman, **Tefsiri Mukâtil bin Süleyman**, (Thk. Ahmed Ferid), Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 2003, III, 260.

⁷⁹ Bakara, 2/211

⁸⁰ Zemaşerî, I, 251.

⁸¹ Maide, 5/3

⁸² İbni Manzur, age., XIV, 208; İsfahanî, age., s. 720

etsinler.”⁸³ Ayetin iniş sebeplerinden biri, ayette geçen nimet kelimesinin minnet anlamında kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ayetin iniş sebebi şu şekilde anlatılmaktadır; Önceleri müşrikler galip ve çok, Müslümanlar ise mağlup ve yenik idiler. Müşrikler, devamlı şekilde Müslümanları belaya sokmak, basmak, öldürmek, yağmalamak istiyorlardı. Allah (cc), onları maksatlarından menediyor, Müslümanları koruyordu. Bu şekilde kısa bir zaman içinde Müslümanların gücü büyüdü ve müşriklerin elleri kırıldı. Özetle burada zaman içerisinde Müslümanların müşrikler karşısında güçlenmesinin Allah'ın yardımı ile olduğu ve bunu Müslümanların unutmamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu sebeple burada Müslümanların müşriklerin baskı ve zulümlerinden kurtarılmaları sebebiyle Müslümanlara kurtuluş nimeti hatırlatılmaktadır.⁸⁴

Geride yapılan açıklamalar bağlamında nimet kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de bulunduğu yer ve konuma ve kullanım biçimine göre muhtelif mefhumları zihinlerde canlandırarak şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan geride yer alan ayetler, temel bazı tefsir kaynakları ve diğer temel kaynaklar bağlamında verilen tüm açıklamalar nelerin nimet kapsamında değerlendirilebileceğini bir anlamda ortaya koymaktadır.

Nimetin genel ve Kur'an'a göre yapılan tanımlarından, nimetin bulunduğu yer ve konuma göre kazandığı anlamlardan ve aynı kökten gelen bazı kelimelere değindikten sonra nimetle anlam yakınlığı olan bazı kelimeler üzerinde durmak istiyoruz. Nimet kelimesinin anlamının netleşmesi adına bu kelime ile yakın anlamlı olan kelimeler üzerinde durmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2. Kur'an'da Nimetin Kapsamına Giren Bazı Kavramlar

Bu başlık altında Kur'an-ı Kerim'de nimet kavramını çağrıştıran bazı kavramlar üzerinde durulacaktır. Nimet kavramının geniş bir anlam alanına sahip olması nimet kapsamında olan şeylerin de farklı farklı ve epey geniş olmasını sağlamaktadır. Nimete konu teşkil eden şeylerin çokluğu, Kur'an'da nimet kavramını çağrıştıran kavramların da geniş bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Yer alan bu

⁸³ Maide, 5/11

⁸⁴ Yazır, III, 310.

kelimelerden bazıları nimet kavramıyla eş anlamlı bazıları yakın anlamlı ve bazıları da nimet kavramıyla ilişkili olan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda nimet kavramıyla anlam yakınlığı olan bu kavramların öncelikle lügat anlamlarına daha sonrada ayet yada ayetlerle nimet kavramıyla olan anlam yakınlıklarına yer verilmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Mal (المال)

Mal kelimesi Araplarda, en çok deve için kullanılmaktadır. Çünkü onlarda, mal varlığının çoğunluğu develerden oluşmaktadır.⁸⁵ Arap dilinde *mal*, malik olunan her türlü şey anlamında olup Türkçe'ye de bu manasıyla geçmiştir.⁸⁶ Aynı zamanda *mal* kelimesi daha çok özel mülkiyet, servet ve zenginliği ifade edecek bir içeriğe sahiptir.⁸⁷ Bu bağlamda *mal* kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de nimet kelimesine yakın anlamda kullanılan kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kur'an'da, insanın mal ile kurduğu ilişki farklı yönleriyle ele alınmaktadır. Bu bağlamda Kur'an insanın, fitraten malı çok sevdiğini,⁸⁸ malını biriktirdiğini, devamlı saydığını ve malının kendisini ebedileştireceğini düşündüğünü haber vermektedir.⁸⁹ Ayrıca insanlara verilen nimetlerin bir imtihan vesilesi olduğu⁹⁰ ve bu nimetlerin onları, Allah'ı anmaktan uzaklaştırmaması gerektiği vurgulanmaktadır.⁹¹ Mallarını gösteriş uğruna harcayanların⁹² ve Allah yolundan alıkoymak için kullananların ise sahip oldukları nimetlerle, bir iç huzursuzluğa düşecekleri ifade edilmektedir.⁹³ Kur'an'da insanoğlunun mallarının çokluğuna itimat edip gururlandığı⁹⁴ ve azaptan kurtulma vesilesi olarak gördüğü⁹⁵ ancak ahirette mallarından bir fayda göremeyeceği açıkça beyan edilmektedir.⁹⁶

⁸⁵ İbn-i Manzûr, age., V, 4300-4301.

⁸⁶ Hasan Hacak, "Mal" md., DİA, XXVII, 461-465

⁸⁷ Hacak, agmd., s.461-465

⁸⁸ Fecr, 89/20

⁸⁹ Hümeze, 104/2-3

⁹⁰ Bakara, 2/155; Âl-i İmran, 3/186

⁹¹ Münafikun, 63/9

⁹² Bakara, 2/264; Nisâ, 4/38.

⁹³ Enfâl, 8/36.

⁹⁴ Bakara, 2/247; Kehf, 18/34.

⁹⁵ Sebe, 34/35.

⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/10,116; Tevbe, 9/55,85; Mü'minûn, 23/55; Şu'arâ, 26/88; Sebe 34/37; Mücâdele, 58/17; Hâkka, 69/28; Nuh, 71/21; Leyl, 92/11; Leheb, 111/2.

Kur'an'da mal kelimesinin nimet kelimesi ile eşanlamli olarak geçtiği ayetlerden biri şöyledir: **“Kendisine geniş mal, servet verdim.”**⁹⁷ Ayette geçmekte olan mal kelimesinin insanın dünyada faydalandığı maddi nimetler anlamında kullanıldığı görölmektedir. Nitekim ayet üzerinde yapılan açıklamalar da bunu destekler mahiyettedir. Bu bağlamda temel tefsir kaynaklarının bazılarında ayette geçen mal kelimesi; gelir getiren zirai alan, ticaret malı, bahçeler, oğullar, servet ve dinar gibi dünyada insana verilen maddi nimetler anlamlarında açıklanmaktadır.⁹⁸

Geride verdiğimiz örnek ve açıklamalar ve mal kelimesinin içinde yer aldığı başka ayetler⁹⁹ bu kelimenin maddi anlamdaki dünya nimetlerini açıklamak için kullanıldığını ortaya koymaktadır. Verilen bilgilerden hareketle nimet kavramı ile mal kavramı arasında bir anlam yakınlığının olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.2.Rızık (الرزق)

Kur'an-ı Kerim'de *rızık* kavramı ve *rızıklandırma* fiili yüz yirmi üç yerde geçmektedir. Sözlükte; *Rızık* kelimesi bazen daimi olan dünyevi ya da uhrevi bağış, ihsan, lütuf ve pay anlamlarında bazen de kendisiyle gıdalanılan, beslenen şeyi ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Ayrıca *rızık*, zorlanmadan hesap kitap edilmeden kolayca elde edilen, yaşatmak doyurmak anlamlarında Allah'ın canlıları beslemesi için yarattığı şeylerin ismidir.¹⁰¹

Kur'an'da rızık kavramı bulunduğu yer ve konuma göre farklı ve benzer anlamlarda işlenmektedir. Nimet kelimesi ile birebir ilişki içinde olan rızık kelimesi Kur'an'da, yenip içilen şeyler,¹⁰² eti yenilen hayvanlar,¹⁰³ yağmur,¹⁰⁴ yerden ve gökten gelen yaşam kaynakları,¹⁰⁵ ahiret hayatına yönelik lütuf ve nimet,¹⁰⁶ her

⁹⁷ Müddesir, 74/12

⁹⁸ İbn Atıyye, V, 394; Celâleyn, age., s. 575; Yazır, IX, 140; Muhammed Bin Yusuf ebi Hayyan el-Endelusi, **Bahru'l-Muhit**, Daru'l Fikr, Beyrut 1994, VIII, 365.

⁹⁹ Enfal, 8/28; Fecr 89/20; Kalem;68/14

¹⁰⁰ İsfehani, age., s.351-352

¹⁰¹ İbn Manzur, age., X, 115

¹⁰² Bakara, 2/60

¹⁰³ Yunus, 10/59

¹⁰⁴ Casiye, 45/5; Zâriyat, 51/22

¹⁰⁵ Nahl, 16/73; Şûrâ, 42/12

¹⁰⁶ Hac, 22/58

canlının yaşaması için gerekli gıda,¹⁰⁷ servet, mal ve mülk,¹⁰⁸ ahirette müminlere verilecek olan devamlı ve değerli rızık,¹⁰⁹ Allah yolunda öldürülen şehitlere verilen rızık¹¹⁰ anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca Kur'an'a göre rızık kaynakları yeryüzü, gökyüzü ve denizler olarak belirlenmiştir.¹¹¹ Nimet ve rızık kavramlarının sözlük ve terim anlamları ile rızıkla ilgili geçmekte olan ayetlerde rızık kelimesine verilen anlamlar birlikte düşünüldüğünde rızık kavramı ile nimet kavramı arasındaki anlam yakınlığı ortaya çıkmaktadır.

Rızık kavramının nimet kavramı ile olan anlam yakınlığını birkaç ayet ile örneklendirmek mümkündür. Bu bağlamda Kur'an'da, nimet ile rızık arasındaki anlam yakınlığını gösteren ayetlerden bazıları şöyledir; **“Ve kendilerini rızıklandığımız şeylerden (Allah yolunda) sarf ederler”**¹¹²; **“Sizden birine Ölüm gelmeden önce, size verdiğimiz rızıklardan sarf edin.”**¹¹³ Kimi müfessirler bu iki ayette geçen rızık ifadesini; mal, zekat malları, yenilen içilen şeyler, makam, mevki, ilim, kuvvet, ve kudret gibi zahirî ve batınî birçok nimeti kapsadığını ifade etmişlerdir.¹¹⁴ Başka bir açıklamada da ayetlerde geçen rızık kelimesinin; insanın hayatta, yiyeceklerden, hayvanlardan, develerden, ağaçlardan, elbiselerden, meyvelerden ihtiyacını karşılayan her şey olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁵

Verilen bilgilerden hareketle rızık kelimesiyle insana verilmiş olan bazı dünya nimetlerinin; mal, mülk, servet, ilim ve insanın faydalandığı diğer bazı nimetlerin kastedildiği görülmektedir. Bu sebepten ayetlerde geçen rızık kelimesinin nimeti çağrıştıran ve nimet anlamlarına gelen bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰⁷ Hud, 11/6

¹⁰⁸ Nahl, 16/71

¹⁰⁹ Enfal, 8/4,74; Hac, 22/50; Nur, 24/26

¹¹⁰ Âl-i İmran, 3/169

¹¹¹ Âraf, 7/10; Hicr, 15/20; İsra, 17/66

¹¹² Bakara, 2/3

¹¹³ Münafikun, 63/10

¹¹⁴ Taberi, I, 137-138; Razi, I, 449-465; Yazır, I, 197-198; Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, **Hülâsat'ül-Beyan**, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966, I, 42

¹¹⁵ İbn Aşur, I, 234

2.2.3.Âlâ (الآء)

Kur'an da nimet anlamında kullanılan kelimelerden birisi de *Âlâ* kelimesidir. *Âla* sözcüğü, nimetler, başkasına anlatılan nimetler anlamlarına gelmektedir.¹¹⁶ Kur'an'da bu kelime *Ârâf* sûresinde iki yerde, *Necm* sûresinde bir yerde ve *Rahman* suresinde de otuz bir yerde olmak üzere iki farklı terkip içerisinde kullanılmaktadır.¹¹⁷

Kur'an'da *Âlâ* kelimesinin nimet kavramıyla yakın anlamda kullanıldığı ayetlerden biri şöyledir; *وَإِذْ كُنْتُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَخَذُونَ مِنْ سُهُولِهَا* **“Ve hatırlayın, O; sizi nasıl Âd toplumunun yerine getirdi ve ovalarında kendinize konaklar yükseltip dağlarını yontarak evler yapabilesiniz diye yeryüzünde sizi nasıl sağlamca yerleştirdi. Öyleyse, Allah'ın nimetini hatırlayın da yeryüzünde bozgunculuk yapıp karışıklığa yol açmayın.”**¹¹⁸ Bu ayette *Semûd*'luların Kuzey Hicaz'da Hicr dağının batı yamaçlarında kayalara oydukları oldukça yüksek bir uygarlık ve dünyevi kudrete işaret eden ince bir emek ve zevk ürünü mesken ve mezarlara bir ibret nesnesi olarak dikkat çekilmektedir.¹¹⁹ *Semud* kavminin dünyada lüks meskenler yapmaları onların dünya refahına ve dünya nimetlerinin o zaman için zirvesine ulaştıklarını bize göstermektedir.¹²⁰ Ayet bağlamında *Semudlular*'ın *Ad* kavminden sonra yeryüzünün halifeleri kılındığı, yeryüzünde yaz günleri için köşkler bina ettikleri ve kış günleri için dağlarda evler inşa ettikleri belirtilmektedir. Allah (cc) *Semudlulardan* kendilerine birbirine müteakip verdiği nimetlerin, zikir ve şükrünü eda etmelerini istemektedir. *Salih* (as) onlara önlerindeki *Ad* kavminin mütreflerinin(şımarıklarının) durumunu ibret alarak, güç ve medeniyetlerinden dolayı gurura kapılıp yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan sakınmalarını istemektedir. Ayrıca Allah, onların bu nimetler içerisinde mağrur olarak ve fesada sebep olacak bir şekilde dolaşmamalarını istemektedir. Nitekim, nimetin çokluğu

¹¹⁶ İsfehani, age., s.83-84; Askerî, Ebu Hilal Hasan b. Abdullah b. Sehl, **el-Furuku'l-Lugavî** (nşr.Hüsameddin Kudüsi), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s.187.

¹¹⁷ *Âraf*, 7/69,74; *Necm*, 53/55; Bknz., *Rahman*, 55/31 Ayette geçmekte.

¹¹⁸ *Araf*, 7/74

¹¹⁹ Muhammed Esed, **Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir**, (çev.,Cahit Koytak; Ahmet Ertürk), İstanbul 1999, I, 287.

¹²⁰ Muhammed Esed, I, 287.

ekseriyetle fesada sebep olduğundan Cenab-ı Hak nimetlerini beyandan sonra burada fesâda dikkat çekmektedir.¹²¹

Bazı müfessirlerde gerideki ayette geçen *Âla* ifadesinin geçtiği terkibi Allah'ın nimeti, ayetin başında zikri geçen nimetleri, bununla beraber Cenab-ı Hakk'ın insanlara bahşetmiş olduğu diğer nimetleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlam ihtiva ettiğini ifade etmektedirler.¹²²

Netice itibariyle *Âlâ* kavramının Semud kavmine Allah (cc) tarafından verilen gösterişli, mimar ve mühendis harikası binalar, güç, makam ve buldukları dönem içerisinde belki hiçbir medeniyetin sahip olmadığı nimetleri ifade için kullanıldığı görülmektedir. Geride verilen örnek ve açıklamalarda *Âla* kavramının insanlara verilen bir takım maddi ve manevi nimetler anlamında kullanılması, onun ile nimet kelimesi arasında anlam yakınlığının olduğunu göstermektedir.

2.2.4.Menn (الْمَنَّ)

Lügat anlamı itibariyle *menn* kelimesine; iyilik yapmak, yormak, kesmek, nimet vermek, çiğ, atıyye gibi manalar verilmektedir.¹²³ *Menn* kelimesi türevleriyle birlikte Kur'an'da yirmiyedi yerde geçmektedir. Kur'an'da bu sözcüğün geçtiği ayetlere bakıldığında; Allah'ın nimet vermesi,¹²⁴ esirlerin serbest bırakılması,¹²⁵ insanın kendini vazgeçilmez sanması,¹²⁶ insanların yaptıkları iyilikleri başa kakması,¹²⁷ nübüvvet,¹²⁸ insanları doğru yola sevk edecek bir peygamber gönderilmesi,¹²⁹ İslam¹³⁰ kudret helvası¹³¹ gibi manalara geldiği görülmektedir.

Menn kelimesi insanların faydalandığı, rızıklandıkları ve hiçbir emek harcamadan sahip oldukları nimetler anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda

¹²¹ Mehmet Vehbi Efendi, IV, 1673; Kutub, VI, 334-335; Vehbe Zuhayli, IV, 556.

¹²² Begavi, III, 242; el-İmam Şihabuddin Mahmud el-Âlûsî, **Ruhu'l-Meânî**, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994, V, 244.

¹²³ İsfehâni, age., s.777-778; İbn-i Manzûr, age., XIII, 416-417; Asım Efendi, age., III, 71.

¹²⁴ Taha, 20/37; Enam, 6/53; Saffat, 37/114; İbrahim, 14/11

¹²⁵ Muhammed, 47/4

¹²⁶ Hucurat, 49/17

¹²⁷ Bakara, 2/264

¹²⁸ Saffat, 37/14

¹²⁹ Âli-İmran, 3/164

¹³⁰ Nisa, 4/94

¹³¹ Taha, 20/80

Kur'an'da bu durum şöyle ifade edilmektedir: **يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى** “**Ey İsrailoğulları sizi düşmanınızın elinden kurtardık ve (sonra) Sina dağının sağ yamacında sizinle bir antlaşma yaptık ve size kudret helvası ve bildircin indirdik**”¹³² Allah'ın, Mısır'dan çıktıktan sonra Sina çölündeki yolculuk günlerinde İsrailoğulları'na menn ve selva (kudret helvası ve bildircin) bahşetmesine ilişkin atıf, bu ayetten başka Kur'an'ın iki yerinde daha geçmektedir.¹³³ Arap dilcilerine göre, *menn* tabiri yalnızca, bazı çöl bitkileri tarafından salgılanan tatlı, sakızımsı bir madde için değil, aynı zamanda elde etmek için herhangi bir çaba göstermeden, lütuf ve ikram olarak insana bahşedilen şeyleri ifade için de kullanılmaktadır.¹³⁴ Bunun gibi selva tabiri de, sadece bildircin anlamında değil, aynı zamanda mahrumiyetten sonra insanı doyuran, mutlu eden şey anlamında da kullanılmaktadır.¹³⁵ Bunun içindir ki, bu iki terim bir arada, deyimsel olarak, Allah'ın Hz. Musa'nın halkına emek ya da çabalarına karşılık olmaksızın kendiliğinden bahşettiği rızıkları, nimetleri ifade etmektedir.¹³⁶ Ayet üzerinde yapılan açıklamalarda burada geçen *menn* kelimesinin kudret helvası ve tan yerinin ağarmasından güneşin doğduğu vakte kadar taşlar ve ağaç yaprakları üzerine semadan düşen nemli yumuşak bir tatlı olduğuna işaret etmektedir.¹³⁷

Verilen bilgilerden hareketle *menn* kelimesinin bulunduğu yer ve konum bağlamında farklı manalar aldığı görülmektedir. Bu bağlamda *menn* kelimesinin bulunduğu yer ve konuma göre aldığı anlamlardan birisi de nimettir. Geride mealine ve açıklamalarına yer verdiğimiz ayette *menn* kelimesinin Allah tarafından İsrailoğullarına karşılıksız olarak ve hiçbir çaba harcamadan verilmiş rızıklar ve nimetler anlamlarına geldiği görülmektedir. Bu noktadan hareketle yapılan açıklamalar *menn* kelimesi ile nimet kelimesi arasında bir anlam yakınlığı olduğunu ve *menn* kelimesinin nimet anlamı taşıdığını ortaya koymaktadır.

¹³² Muhammed Esed, II, 634

¹³³ Bakara, 2/57; Araf, 7/160

¹³⁴ Muhammed Esed, II, 634

¹³⁵ Muhammed Esed, II, 634

¹³⁶ Muhammed Esed, II, 635

¹³⁷ Kutup, I, 148; Zuhayli, VIII, 480

2.2.5.Rahmet (الرحمة)

Rahmet kelimesi lügatte; acımak, esirgemek, korumak, affetmek, bağışlamak, nimet vermek, ikamet etmek ve kadının rahminden şikâyet etmesi anlamlarına gelen “R-h-m” kökünden türemiştir.¹³⁸ Bazı kaynaklarda bu kavrama rahmetten neşet eden nimetlere de rahmet denildiği dile getirilmiştir.¹³⁹ Aynı zamanda *Rahmet* kelimesi nimet, rızık, yağmur gibi anlamlara da gelmektedir.¹⁴⁰

Kur’an’da rahmet kelimesinin bulunduğu yer ve konuma göre kazandığı muhtelif anlamları bulunmaktadır. Bu bağlamda; Allah’ın merhameti, nimeti, iyiliği ve ihsanı,¹⁴¹ cennet ve cennet nimetleri,¹⁴² Hz Eyyûb ve ailesine verilen nimet,¹⁴³ Hz İshâk ve Hz Ya’kûb’a verilen nimetler,¹⁴⁴ yağmur,¹⁴⁵ nübüvvet,¹⁴⁶ genel olarak merhamet duygusu,¹⁴⁷ Hz Zekeriyâ’ya Hz Yahyâ’nın verilmesi,¹⁴⁸ ve Hz. Peygamber’in sıfatı.¹⁴⁹ Bu anlam çeşitliliği içerisinde rahmet kelimesinin Kur’an’da çoğunlukla Allah’ın bir sıfatı, nimeti, ihsanı ve merhameti anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Rahmet, Allah’a mahsus olarak, ezeli ve gerçek anlamda nimet veren anlamına gelmektedir.¹⁵⁰ Ayrıca başka bir tanımda da rahmet, hayra ulaşma iradesi şeklinde tarif edilmektedir.¹⁵¹ Cevzi rahmeti; İhtiyaç sahibi için bir lütuf, şeklinde tanımladıktan sonra bu kavrama müfessirler tarafından on altı tane anlam yüklendiğini eserinde yer vermektedir. Zikredilen bu anlamların içinde rahmet kavramının nimet, rızık gibi anlamlarının olduğu da görülmektedir.¹⁵²

¹³⁸ Fikret Karaman ve Arkadaşları, age., “Rahmet” md., s.426-427

¹³⁹ Çanga, age., s.207-208; İsfehani, age., s.606-608

¹⁴⁰ Hüseyin b. Muhammed ed-Demağâni, **Kamusu’l-Kur’an**, Daru’l-İlmi’l-Melayin, Beyrut 1983, s.199

¹⁴¹ Bakara, 2/64,157; Âlî- İmran, 3/8, 74.

¹⁴² Ankebut, 29/23; Şûra, 48/8; Hadid, 57/13

¹⁴³ Enbiya, 21/84; Sad, 38/43

¹⁴⁴ Meryem, 19/50

¹⁴⁵ Araf, 7/57; Furkan, 25/48; Neml, 27/63

¹⁴⁶ Bakara, 2/105; Hûd, 11/28; Zuhruf, 43/32

¹⁴⁷ Rum, 36/21

¹⁴⁸ Meryem, 19/2

¹⁴⁹ Tevbe, 9/61

¹⁵⁰ Yazır, I, 33

¹⁵¹ Cürçani, age., s.123

¹⁵² Cevzi, age., s.331-334

Kur'an da rahmet kelimesinin geçtiği bazı ayetlerde bu kelimenin insanların dünyada faydalandığı her türlü nimeti ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Nitekim: **“And olsun ki biz, insana tarafımızdan bir rahmet (sağlık ve servet gibi bir nimet) tattırır da sonra onu ondan çekip alırsak, muhakkak o, (hemen önceki nimetleri unutan) çok ümitsiz ve çok nankör bir kimse olur.”**¹⁵³ Ayette yer alan rahmet kelimesine, insanlara verilen her türlü nimet, yiyecek, elbise, servet, zenginlik, sağlık, emniyet, bolluk gibi anlamlar verildiği görülmektedir.¹⁵⁴

Rahmet kelimesinin geçtiği başka bir ayeti kerimede de yine bu kelimenin dünyada insana verilen nimetleri ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Cenab-ı Hak: **وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسْتَهْمِمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا فَلْيَسْرِعْ** “**Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra insanlara, bir rahmet/iyilik tattıracak olsak (bir de bakarsın ki) ayetlerimiz (ve din) hakkında yine gizli bir plan kurmuşlar. De ki: “Allah’ın hilenize karşılık vermesi daha çabuktur. Elçilerimiz kurduğunuz hileleri şüphesiz yazmaktadırlar.”**¹⁵⁵ Bu ayette geçen rahmet kelimesine müfessirlerden bazıları; kuraklıktan sonraki yağmur, korkudan sonraki emniyet/güven, hastalıktan sonraki sıhhat, bela ve şiddetten sonraki rahatlık ve bolluk, insana bir sıkıntıdan sonra tattırılan nimet, sağlık ve sıhhat gibi anlamlar vermişlerdir.¹⁵⁶

Netice itibariyle rahmet kelimesi, Kur'an'da Allah'a izafe edildiğinde Allah'ın kullarına olan nimeti, iyiliği, ihsanı gibi, Allah tarafından dünyada bahşedilen bazı maddi ve manevi nimetler anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda geride yer verdiğimiz ayetlerde rahmet kelimesine insanların faydasına olan her türlü yiyecek, elbise, servet, zenginlik, sağlık, emniyet gibi anlamlar verildiği görülmektedir. Bu anlamları yanında cennet-cennet nimetleri, yağmur, peygamberlik, acıma-şefkat duygusu ve Hz. peygamberin sıfatı gibi anlamlara da gelmektedir. Bu noktadan hareketle rahmet kelimesinin Kur'an'da geniş bir anlam sahasına sahip olduğu görülmektedir. Bu geniş anlam sahası içerisinde taşıdığı

¹⁵³ Hud, 11/9

¹⁵⁴ Taberi, XI, 339-340; Cevzi age., s.153, İbn Aşur, XII, 12

¹⁵⁵ Yunus, 10/21

¹⁵⁶ İbn Atıyye, II, 112; İbn Aşur, X, 132; Taberi, XII, 144-145; Beğavi, IV, 127; Ebu's-Suud Efendi, **İrşâdü'l-Akl's-Selim**, Beyrut tsz., IV, 133

anlamlara bakıldığında bu kelimenin nimet kelimesi ile yakın anlamlı bir kelime olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.6.Hayr (الخَيْر)

Sözlükte iyi olmak, üstün kılmak gibi anlamlara gelen “H-y-r” kökünden isim olup iyi yahut iyilik manasında ve şerrin zıttı olarak kullanılmaktadır.¹⁵⁷ *Hayr*: mal gibi faydalı şeylere alet ve vesile olan, herkesin rağbet ettiği, istediği, arzuladığı ya da beğendiği, akıl, adalet gibi faydalı durumları ifade etmektedir.¹⁵⁸ Hayr kelimesi Kur’an-ı Kerim’de yüz yetmiş altı yerde geçmektedir. Bunlardan ismi tafdil kalıbında olmayanlar, yer aldıkları ayetlerin konularına göre az çok farklı anlamlara gelmektedir. Bu anlamları; iyi, güzel, değerli, faydalı ve mal, mülk gibi arzulanan şeyler diye kapsamlı bir tanımda toplamak mümkündür.¹⁵⁹ Yine bazı ayetlerde de hayır kavramı daha çok mal, servet, bolluk, zenginlik gibi maddi değer ve imkânlar veya daha genel olarak her türlü maddi ve manevi nimet için kullanıldığı görülmektedir.¹⁶⁰ Kur’an’da manevi nimet kabilinden olan şeyler de hayr kelimesiyle ifade edilmektedir. Nitekim hayr, Allah’ın kullarına mahsus nimeti olan vahiy ve Kur’an yerine de kullanılmaktadır.¹⁶¹ Hayr kelimesi Kur’an’da, salih amel, hasene, maruf gibi kavramlara yakın anlamlarda olmak üzere her türlü iyi tutum ve davranışın ahlaki değerini belirtmek için de kullanıldığı görülmektedir.¹⁶²

Bunca anlam zenginliğine karşılık burada hayr kelimesinin daha çok nimet kavramıyla olan anlam yakınlığına vurgu yapılacaktır. Nitekim Âdiyât sûresi sekizinci ayette, **“وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ”** **“Hakikaten o (insan, dünya ihtirasından ve) mal sevgisinden dolayı, cidden pek katı (ve cimri)’dir.”**¹⁶³ geçmekte olan hayr kelimesini müfessirlerin mal, iktidar veya insanın yararlandığı maddi bir dünya nimeti olarak açıkladıkları görülmektedir.¹⁶⁴ Nitekim Hayr kelimesi Kur’an’ın birçok ayetinde mal anlamına ve özellikle çok mal, servet manasına geldiği gibi, bu ayette

¹⁵⁷ İbn Manzur age., IV, 264

¹⁵⁸ Çanga, age., s.178-179 ; Mustafa Çağrıçı, “Hayr” md., DİA, XXVII, 43-48

¹⁵⁹ Çağrıçı, agmd., XXVII, 43-48

¹⁶⁰ Adiyat, 100/8; Sad, 38/32; Enam, 6/17; Yunus, 10/107; Enbiya, 21/35; Mearic, 70/21.

¹⁶¹ Nahl, 16/30

¹⁶² Çağrıçı, agmd., XXVII, s.43-48; Bakara, 2/215

¹⁶³ Adiyat, 100/8

¹⁶⁴ Taberi, IX/204; Kutup, XVI, 328.

de genellikle mal (maddi bir dünya nimeti) olarak açıklanmaktadır.¹⁶⁵ Açıklamalardan hareketle ayette geçen hayra, mal anlamının verildiği ve bu mal kavramından da sure bütünlüğü dikkate alındığında özellikle dünya mallarının yani maddi anlamdaki dünya nimetlerinin murat edildiği anlaşılmaktadır.

Bir başka ayeti kerimede bu kelimenin medyen halkına verilen nimetleri ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ **“Ve Medyen halkına da kardeşleri Şuayb’ı gönderdik onlara: “Ey kavmim yalnızca Allaha kulluk edin” dedi, Çünkü sizin başka tanrınız yok. Ve birbirinizle olan alışverişinizde ölçüyü tartıyı eksik tutmayın. Şimdi sizi refah ve zenginlik içinde görüyorum; ama doğrusu sizin için dehşetiyle kuşatacak bir günün azabından korkuyorum.”**¹⁶⁶ Yazır ayetin takdirinin nimetler içinde bulunuyorsunuz, imkânınız var, alış-veriş ediyorsunuz, bu hayırlı bir iştir şeklinde olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁷ Ayette yer alan hayr kelimesi diğer tefsir kaynaklarında da nimet çokluğu, bol kazanç, bolluk, refah, fiyatlarda ucuzluk, bol ve envâ-i nimet, alış-veriş yapabilme imkanı ve Allah’ın lütuf ve ihsanı olarak açıklanmaktadır.¹⁶⁸ Tüm bu nimetlere rağmen Medyen halkının sahip oldukları nimetler içinde Şuayb (as)’ın getirdiği ilahi mesajı inkar ettikleri, sosyal ve ticari ahlaklarını kaybettikleri anlaşılmaktadır.

Verilen bilgilerden hareketle ayetlerde geçen hayr kelimesine; mal, servet, refah, güzel hal, bol rızık, enva-i nimet gibi anlamlar verildiği anlaşılmaktadır. Netice olarak hayr kavramının nimeti çağrıştıran, bizzat nimet, nimetin farklı anlamlarında veya nimete yakın anlamlarda kullanılan bir kavram olduğu görülmektedir.

2.2.7.Fazl (الفضل)

Kur’an’da nimet kelimesi ile anlam yakınlığı olan kavramlardan bir diğeri de *fazl* kavramıdır. Fazl kelimesi sözlükte; artmak, üstün olmak, ve artık, fazlalık, ihsan,

¹⁶⁵ Yazır, X, 60; Razi, XXIII, 351; İbn Atıyye, V, 515; Muhammed Esed, III, 1297.

¹⁶⁶ Hud, 11/84

¹⁶⁷ Yazır, V, 143

¹⁶⁸ Yazır, V, 143; İbn Aşur, XII, 137; İbn Atıyye, III, 199; Mehmet Vehbi Efendi, V-VI, 2408-2411.

eksikliğin zıddı gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶⁹ *Fazl* ve bu kökten türeyen diğer kelimelerin büyük bir kısmı; Allah'ın genel olarak varlıklar âlemine, bütün insanlara, inananlara ve özel olarak da Muhammed ümmetine, ayrıca belli kişi veya zümrelere karşı maddi ve manevi lütuf ve cömertliğini ifade etmektedir.¹⁷⁰ “Çeşitli ayetlerde dünya ve ahiret mutluluğu, cennet ve cennet nimetleri, Allah'ın bazı günahkârları hemen cezalandırmaması, azaplarını hafifletmesi, günahlarını bağışlaması, hüsrandan koruması, bilmediğini öğretmesi, hidayete erdirmesi, hayırlara fazlasıyla sevap vermesi, iman, İslam, vahiy, peygamberlik, şefaath gibi Allah'ın insanlığa büyük lütuf ve ihsanları fazl kelimesinin kapsamı içerisinde gösterilmiştir.”¹⁷¹ “Kur'an'da çeşitli varlık ve imkânlar da fazl kapsamında gösterilmektedir. Buna göre Allah'ın insanların geçimi ve barınması için yaratmış olduğu nesnelere, ticaret, kazanç, zenginlik, fetih, zafer ve ganimet gibi dünyevi imkânlar Allah'ın lütuflarındandır.”¹⁷²

Allah'ın insanlığa büyük lütuflarını ve nimetlerini çağrıştıran fazl kelimesinin geçtiği bir ayette fazl kavramıyla Allah'ın insanlara verdiği dünya nimetlerinin kastedildiği görülmektedir. Bu bağlamda: *وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ* “Onlar, Allah'ın lütfundan kendilerine verdiklerine cimrice sarılanlar bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar; aksine, bu onlar için kötüdür. Bu kadar cimrice sarıldıkları şey, kıyamet günü boyunlarına asılacaktır. Zira, göklerin ve yerin mirası yalnız Allaha aittir. Ve Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”¹⁷³ Ayette geçen fazl kelimesi hakkında yapılan açıklamalara bakıldığında yukarıda ifade ettiğimiz gibi fazl kelimesi ile dünya nimetlerine işaret edildiği görülmektedir. Nitekim ayetteki fazl kelimesi açıklanırken fazl'ın zekât malları anlamında kullanıldığı görülmektedir.¹⁷⁴ Ayete genel muhtevası ve yapılan açıklamalar çerçevesinde bakıldığında, ayette geçen fazl kelimesi ile Allah'ın bir lütuf olarak insana verdiği tüm maddi ve manevi nimetler anlaşılmaktadır.

Netice itibarıyla ilgili ayetlerde yer alan fazl kelimesi ile Allah'ın insanlara

¹⁶⁹ İsfahâni, age., “Fazl” md., s. 639; Çanga, age., s. 369; İbn Manzur, age., V, 3468; Fikret Karaman ve Arkadaşları, “Fazl” md., age., s.174

¹⁷⁰ İsfahâni, age., s.639; Mustafa Çağrı, “Fazl” md., DİA, XII, 271-272.

¹⁷¹ Çağrı, agmd., s. 271-272

¹⁷² Çağrı, agmd., s. 271-272

¹⁷³ Âl-î İmran, 3/180

¹⁷⁴ İbn Aşur, IV, 180-183; Begavi, II, 142

verdiği maddi ve manevi nimetlerin kastedildiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁵ Dolayısıyla da fazl kelimesinin nimet kelimesini çağrıştıran ve nimet anlamında kullanılan kelimelerden biri olduğu görülmektedir.

Nimet, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen önemli ve kapsamlı kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapsamının geniş olması insana verilen maddi, manevi birçok şeyin nimet olarak nitelenmesinden kaynaklanmaktadır. Pek çok şeyin nimet olarak nitelenmesi de bazı kavramları taşıdıkları anlamlardan dolayı nimet kavramıyla ilişkili hale getirmektedir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de nimet anlamına gelen pek çok kelimenin mevcut olduğu görülmektedir. Geride ele almaya çalıştığımız kelimeler, bunlardan sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Kur'an'da yer alan bu kelimeler buldukları yer ve konuma göre nimet kelimesi ile aynı ya da farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu kelimelerin nimet kelimesinin anlam örgüsünü genişlettiği ve nimet kelimesinin anlamının daha da netleşmesini sağladığı görülmektedir. Bu kelimeler aynı zamanda nimetin farklı boyutlarını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu kelimelerden bazılarının Allah'ın kullarına olan şefkat ve merhametini nimet olarak belirtmesi nimetin duygu boyutunu ortaya koyarken, iyi tutum ve davranışların nimet olarak değerlendirilmesi de nimetin davranış boyutunu ortaya koymaktadır.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Bakara, 2/268; Tevbe, 9/74-75-76

¹⁷⁶ Bakara, 2/215.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA ZİKREDİLEN NİMET ÇEŞİTLERİ

İnsana varlığını sürdürmesi için pek çok nimet verilmiştir. Allah'ın insana verdiği nimetler sayılamayacak kadar fazla olduğu gibi aynı zamanda çeşitlilik arz etmektedir. Kur'an, göklerde ve yerde bulunan şeylerin bize boyun eğdirildiğini, zahir ve batın, iç ve dış, görünen ve görünmeyen, bildiğimiz ve bilmediğimiz nimetlerin bol bol verildiğini haber vermektedir.¹⁷⁷ İlgili ayeti kerimede nimetlerin maddi ve manevi olmak üzere iki ana başlık altında toplandığı görülmektedir. Bu bağlamda nimetleri maddi ve manevi nimetler olarak olarak iki ana başlıkta kategorize edip ele almanın mümkün olacağı ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle bizde çalışmamızın bu bölümünü daha somut verilere ulaşmak için maddi ve manevi nimetler olmak üzere iki başlık altında temellendirmeyi düşünüyoruz.

1.MADDİ NİMETLER

İnsanoğlu yaratılışına ve çevresine baktığında Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ne kadar nimet bahsettiğini görecektir. Âlem ve içindeki her şey insanın hizmetine verilmiş bir nimettir. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir; وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ **“(Allah) kendisinden isteyebileceğiniz her şeyden size verdi. Öyle ki Allah'ın nimetini sayacak olsanız, sayamazsınız. (Buna rağmen) doğrusu insan (yine de) çok zalim, çok nankördür.”**¹⁷⁸ meâlindeki ayet Allah'ın, insana verdiği maddi ve manevi nimetlerin çokluğuna ve sayılamayacağına işaret etmektedir.¹⁷⁹

Allah'ın nimetlerini çok somut verilerle birbirinden ilintisiz olarak maddi ve manevi nimetler şeklinde tek tek ele alıp saymak, incelemek ve tasnif edebilmek oldukça güç gözükmektedir. Zira pek çok nimetin hem maddi hem de manevi boyutu olabilmektedir. Ancak konuyu tasnif etmek ilgili hususun daha iyi bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacağı için bizde böyle bir tasnife ihtiyaç duyduk. Bu

¹⁷⁷ Lokman, 31/20

¹⁷⁸ İbrahim, 14/34

¹⁷⁹ Şevkani, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî, **Fethü'l-Kadir/ el-Cami Beyne Fenney er-Rivaye ve'd-Diraye min İlmî't-Tefsir**, Darü'l-Vefa, Mansure 1997, III, 151; Zuhayli, VII, 212-215

sebeple her ne kadar çok somut verilerle nimetleri maddi ve manevi olarak birbirinden ayırmak söz konusu olmasa da baskın yönlerini ön planda tutarak böyle bir tasnifin yapılmasını uygun gördük.

1.1.Aile

Aile; Akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁰ Aile yerine getirdiği fonksiyonların önemi nedeniyle toplumsal yapının merkezi unsurları arasında değerlendirilmektedir.¹⁸¹ Aile içerisinde taşıdığı bazı faydalar nedeniyle insana dünyada sunulan hem maddi hem de manevi nimetlerden birisidir. Aile nesillerin devamını ve korumasını sağlaması açısından toplumların sigortasıdır. Aile sistemini gereğince ayakta tutamayan toplumlar, maddi ve manevi değerlerini tarih boyunca kaybetmişlerdir.¹⁸² Bu sebeple aile fert ve toplum açısından son derece önemli bir nimettir.

Kur'an-ı Kerim'de ailenin nimet oluşu şu şekilde dile getirilmektedir: **وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ** **“Allah size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı. Öyleyken onlar batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?”**¹⁸³ Aile kurumu ve bu kuruma bağlı olarak koca, eş, evlatlar, torunlar şeklinde statülerin oluşması, insan hayatını geliştiren, zenginleştiren, değerlerin oluşmasına zemin oluşturan ilâhî lütuflardır, nimetlerdir. Bu bağlamda da ailenin insan için meydana gelmiş büyük nimetlerden olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁴

Aile, insanın yetişip büyüdüğü yer olması bakımından Kur'an'da zikredilen önemli nimetlerdendir. Bu bağlamda Kur'an'da ailenin nimet oluşuna şöyle temas edilmektedir; **“Biz seni çocukken yanımıza alıp büyütmedik mi? Hayatın birçok yıllarını aramızda geçirmedin mi?”**¹⁸⁵ Ayette

¹⁸⁰ Mehmet Akif Aydın, “Aile” md., DİA, II, 196-197.

¹⁸¹ Bilge Şen, **İstanbul Müftülüğü Aile İrşat Ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi**, Uludağ Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2010, s.7

¹⁸² Ömer Noyan, **Doğu Batı Arasında Aile**, Kur'an-i Hayat, 2009/ 6.

¹⁸³ Nahl, 16/72

¹⁸⁴ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, III, 371-372

¹⁸⁵ Şuâra, 26/18

Hız Musa'nın, Firavun'un ailesi içerisinde yetişip büyüdüğüne işaret edilmektedir. Surenin ilerleyen ayetlerinde Hz Musa'nın, Firavun'un bu sözlerine karşılık; “وَتِلْكَ نِعْمَةٌ” ve “تَمُّنُهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ” **“O nimet diye başımıza kaktığın aslında İsrailoğullarımı kendine kul köle etmendir”**¹⁸⁶ sözleriyle karşılık verdiği görülmektedir. Burada Hz Musa, Firavun'un saydığı şeylerden biri olan aileyi nimet olarak isimlendirmektedir.¹⁸⁷ Ayrıca ayette yer alan nimet kelimesinin, müfessirler tarafından bir kimsenin yetiştirildiği ve terbiye gördüğü yer olarak açıklanması, ailenin insan için bir nimet olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸⁸

Aile karı koca ve çocuklarla birlikte gündelik hayatın streslerinden uzak sevgi, şefkat, merhamet, refah ve mutluluk gibi manevi duyguların yaşandığı bir mekândır.¹⁸⁹ Nitekim Kur'an-ı Kerim ailenin bu yönüne şöyle temas etmektedir: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **“Sizin için onlarla ünsiyet edesiniz diye, kendi cinsinizden zevceler yaratması, aranızda (dostluk) sevgi ve merhamet yaratması da Onun kudret alametlerindedir.”**¹⁹⁰ Ayette aile, Allah'ın eşler arasında sevgi ve merhamet var ettiği yer olması hasebiyle ailenin Allah'ın bir rahmeti ve nimeti olduğuna işaret edilmektedir.¹⁹¹

Ailenin kuruluş amaçlarından biri de ahlaki bozgunluğu engellemek ve toplumu sağlam ahlaki ilişkilere uygun olarak yetiştirmektir.¹⁹² Bu sosyal huzuru korumak için¹⁹³ Hz. Peygamber (sav) gençleri evliliğe teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: *“Ey gençler! Sizden kimin evlenmeğe gücü yeterse derhal evlensin. Çünkü gerçekten evlilik gözü harama karşı daha çok engelleyici, namus ve iffeti daha çok koruyucudur. Kimin de evlenmeye gücü yetmezse, oruç tutsun; çünkü oruç*

¹⁸⁶ Şuârâ, 26/22

¹⁸⁷ Osman Akça, **Kur'an'da Nimet Kavramı**, Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.55

¹⁸⁸ Râzî, XXIV, 126; İbni Âşûr, XIX, 115; Kurtubî, XIII, 94; Taberî, XVII, 561

¹⁸⁹ Mansur Teyfurov, **Kur'an-ı Kerimde Aile Yapısı**, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3/4, 2014, s. 186

¹⁹⁰ Rum, 30/21

¹⁹¹ Sabuni, IV, 515.

¹⁹² Abdullah Nasuh Ulvan, **İslam'da Aile Eğitimi**, Kombassan, Konya, 1994, I, 40

¹⁹³ Teyfurov, agm., s. 187

şehveti kesicidir."¹⁹⁴ Hadisten toplumun ahlaki olarak bozulmasını önlemesi dolayısıyla ailenin toplumu koruyan bir nimet olduğu anlaşılmaktadır.

Aile, insanlık tarihinin en eski müessesesi olmakla beraber, her toplumda varlığını ve önemini korumuştur. Yeryüzünde hiçbir toplum aile olmadan varlık göstermemiştir. Her toplum, kendi kültür çevresi içerisinde bir aile örneği oluşturmuştur.¹⁹⁵ Aile, neslin devamı, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi; yeni nesillere kültürel kimliğin, dinî ve ahlâkî değerlerin kazandırılması gibi temel fonksiyonları bakımından büyük bir nimet olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁶

Aile, karı-koca, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Aile içerisinde cemiyetin şekillenmesine katkısı olan kadının yeri son derece önemlidir. Kadın, hem aile hem de toplum için Allah'ın bir lütfu, bir rahmetidir. Nesillerin yetişmesinde en büyük emek ve feragati, çaba ve gayreti o sergilemektedir. Cemiyetin hamurunu yoğurup şekillendiren, cemiyetin fidanını sulayan odur. Onun soluğu ile cemiyet dirilmektedir. Ailede annenin üstlendiği bu rol, aile kurmanın toplumun şekillenmesi ve devamlılığı açısından önemli bir nimet olduğunu göstermektedir.¹⁹⁷

Çocuklar ve yaşlılar aileyi oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır. Çocuklar sıkıntılarını, dertlerini, hüznlerini sevince, mutluluğa çevirirler. Yaşlıların varlığı ve onların duaları da evlere bereket katar. Bu bağlamda ailenin insan için huzur ve bereket kaynağı olması ailenin insana huzur veren bir nimet olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile gibi büyük bir nimeti kormayan ve korumayan birey ve toplumların içine düşecekleri bazı olumsuz durumlar söz konusu olabilmektedir. Bir toplumda aile kurulmazsa, bu menfî durum toplumun ve insanlığın çözülmesi demektir. Bu açıdan insan için ailenin kurulması ve devamlılığını sağlamak, yaratılış gereği önem arz etmektedir. Sevgi, saygı, merhamet, şefkat gibi yüksek duyguların kaynağı aile

¹⁹⁴ Buhari, Nikah, 3.

¹⁹⁵ Orhan Türkdoğan, **Aile Sosyolojisi Modeli, Türk Aile Ansiklopedisi**, Ankara, 1991, I, 25.

¹⁹⁶ Ali Rıza Ayan, **Kur'an'ın Aile Problemlerine Bakışı**, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013, s.1

¹⁹⁷ Kerim Buladı, **Kuranda Nankörlük Kavramı**, Pınar Yay., İstanbul 2001, s.246-255

yuvasıdır. Bu duyguların ailede filizlenip yeşermesi ailenin bireysel ve toplumsal açıdan önemli bir nimet olduğunu göstermektedir.¹⁹⁸

Verilen bilgilerden hareketle aile bir milleti bir toplumu ayakta tutan en temel öge ve en büyük nimetlerdendir. Aile, bireyleri ve toplumu dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı koruyan muhkem bir kale vazifesi görmektedir. Bu kale nimeti elden gidecek olursa, toplum birçok açıdan erozyona uğrayacak, insanlığın geleceği tehlikeye düşecek, toplumda ahlaksızlık, sefahat yaygınlaşacak, toplumda sarsılmalar ve çözümlerin olması kaçınılmaz bir hal alacaktır. Bu sebeple bu nimetin devamlılığı için kurulması ve korunması gereken birey ve toplumun geleceği için hayati önem arz eden bir nimet olduğu görülmektedir.

1.2.En'âm (Hayvanlar)

Bitkilerin dışında canlı yaratıklara verilen ortak ad olarak kullanılan hayvan kelimesi, Arapçada otlayan mal anlamında kök itibariyle “ne-a-me” kelimesinden gelmektedir. “Ne-a-me” sözcüğü “develere” has olarak kullanılmaktadır. Çoğulu *En'âm* şeklinde gelmektedir. Böyle adlandırılmasının nedeni, Araplara göre develerin en büyük nimet olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat *En'âm* sözcüğü; deve, sığır ve davarlarla ilgili de kullanılmaktadır.¹⁹⁹ Âyetlerde ise bu kavram, develeri ve diğer hayvanları içine alan genel kapsamlı bir sözcüktür.²⁰⁰

Hayvanlar doğrudan ve dolaylı olarak insanlar için birçok fayda taşımaktadır. Hayvanlar yeryüzünde kurulmuş olan ekolojik sistemin devamlılığını sağlamaktadırlar. İnsanlara yeme, içme, giyinme, barınma, korunma ve sağlık gibi pek çok faydaları bulunmaktadır. Ayrıca ekonomik hayata tekstil, deri, gıda gibi endüstriyel sektörler vasıtasıyla canlılık katmaktadırlar. Bu sebeple hayvanlar insan hayatı için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmektedir; *أُولَئِكَ يَرَوْنَ أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ*

¹⁹⁸ Ahmet Coşkun; **Aile**, Kur'an-i Hayat Dergisi, 2009/6

¹⁹⁹ Emin Işık, “En'âm” md., DİA, II, 169; Muhammed b. Yakub el-Firuzabadi, **el-Kamusu'l-Muhit**, Beyrut 1987, I, 1162; Mustafa İbrahim ve Diğerleri, **Mu'cemu'l-Vasît**, Daru ed-Da've, Kahire, 1961, II, 935; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevheri, **Tacü'l-Lügati ve Sıhahi'l Arabiye**, Daru'l-Kütübü'l-Arabiye, Kahire 1956, III, 508.

²⁰⁰ Âl-i İmrân, 3/14; En'âm 6/136-138-139- 142; Âraf 7/179; Nahl 16/5, 66; Tâhâ 20/54; Yunus 10/24; İsfahanî, age., s. 814-816.

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ **“Bizim, kudretimizle meydana getirdiklerimiz arasından onlar için (deve, sığır, koyun cinsi) hayvanlar yarattığımızı hala görmediler mi? Şimdi böylece kendileri de onlara sahip bulunmaktadırlar. Onları, kendilerine boyun eğdirip emirlerine verdik. Onlardan bir kısmını binek edinirler, bir kısmını da yiyorlar. Kendileri için onlarda daha nice faydalar ve içecekleri sütler vardır. Hala şükretmezler mi?”**²⁰¹ Ayetler bağlamında insanın hayvanlardan elde ettiği tarımsal ve endüstriyel anlamda yiyecek, içecek, giyecek, barınacak ve daha başka çeşit çeşit faydaları sebebiyle hayvanların Allah’ın insanlara lütfettiği önemli nimetlerden olduğu anlaşılmaktadır.²⁰² Bu ve benzeri ayetler²⁰³ hayvanların, insanların yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan önemli nimetlerden olduğunu göstermektedir.

İnsanlar hayvanlardan elde ettikleri ürünlerle kendilerini sıcak ve soğuğa karşı korumaktadırlar. Bugün tekstil sanayisinin temelini hayvansal ürünler teşkil etmektedir. Hayvanların derileri, tüyleri ve yünlerinden istifade etmek vs. buna birer örnektir.²⁰⁴ Bu duruma Kur’an’da şöyle temas edilmektedir; وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرَشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ **“Gerek yük taşımak, gerek (kesmek ve yününden) döşek (ve yaygı) yapmak için (kullanılan deve, sığır, koyun vb.) davarları yaratan O’dur. Allah’ın sizin için verdiği şeylerden rızık olarak yiyin. Şeytanın adımlarını izlemeyin (haram yemeyin ve günah işlemeyin). Çünkü O, sizin apaçık bir düşmandır.”**²⁰⁵ Başka bir ayette bu durum şu şekilde anlatılmaktadır; وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ **“Allah, size evlerinizi oturulacak (ve dinlenilecek) bir yer yaptı. Yine sizin için hayvanların derilerinden gerek göç (ve yolculuk) gününüzde hafif görüp taşıyacağınız çadır gibi evler; yünlerinden tüylerinden ve kıllarından bir zamana kadar kullanacağınız hem giyimlik ve döşemelik hem de geçimlik (için satılık kumaşlar) verdi”**²⁰⁶ Allah (cc) bu ayeti kerimelerde insan için hayvanların derilerinden yolculuk sırasında veya meskun olduğu hallerde çadır gibi barınaklar yarattığını koyunların ve develerin

²⁰¹ Yasin, 36/71-73

²⁰² Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, IV, 512-513; Kutup, XII, 284-286

²⁰³ Nahl, 16/66, 80; Enam, 6/142.

²⁰⁴ Buladı, age., s.285-288

²⁰⁵ En’am, 6/142

²⁰⁶ Nahl, 16/80

yünlerinden, keçilerin ve başka hayvanların kıllarından insanlar için ev eşyaları vb. var ettiğini beyan ederek hayvanların insan için nimet olduğuna işaret etmektedir.²⁰⁷

İnsanlar, hayvanlardan süt, bal, yumurta, et gibi pek çok temel besin maddeleri de elde etmektedirler. Bu besin maddeleri insanların sağlıklı olmalarını sağladığı gibi gıda, tekstil sektörüne sağladığı katkıları sebebiyle ekonominin güçlenmesine ve toplumda ekonominin canlanmasına katkı sağlamaktadır. Nitekim Kur'an'da Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır; **وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْفِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبْنَا خَالِصًا سَائِعًا لِلشَّارِبِينَ** **“Şüphesiz (sağmal) hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır. Onların karınlarındaki fıski ile kan arasından (süzülen) içenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz.”**²⁰⁸ Ayeti kerimede Allah, hayvanların aldığı gıdalardan oluşan sütün insanlar tarafından yararlandıkları bir besin maddesi oluşuna, süttten elde edilen gıda maddelerine ve bunun insanlar için ibretlik bir durum oluşuna dikkat çekmektedir.²⁰⁹ Surenin devam eden ayetlerinde de bir gıda maddesi olan baldan bahsedilmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; **مَنْ كُلَّ التَّمْرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ** **“Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir. Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır.”**²¹⁰ Önceki ayetle beraber bu ayette arının Allah'ın varlığına bir delil oluşu ve balında insan hayatı için hem bir besin maddesi hem de bir şifa kaynağı oluşuna vurgu yapılmaktadır.²¹¹ Bu doğrultuda hayvanların insanlara sağladığı tüm faydalar onların insanlara verilmiş önemli nimetlerden olduğunu göstermektedir.

Hayvanların birçok faydası bulunmakla beraber fiziken insandan çok daha güçlü olan bu varlıkların insana itaat ettirilmesi de insan için bir nimettir. Bu bağlamda hayvanların insanlara boyun eğdirilmelerinin ve insanlar tarafından kontrol edilebilmelerinin insanlar için nimet oluşunu Kur'an şu şekilde açıklamaktadır; **وَدَلَّلْنَاهَا** **“Onları, kendilerine boyun eğdirip emirlerine verdik.**

²⁰⁷ Taberi, V/223; Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, IV, 1808.

²⁰⁸ Nahl, 16/66

²⁰⁹ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, III, 415-416.

²¹⁰ Nahl, 16/69

²¹¹ Kutup, IX, 212-213; Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, III, 416-417; Zuhayli, VII, 351-352.

Onlardan bir kısmını binek edinirler, bir kısmını da yiyorlar.”²¹² Ayette hayvanların uysal yaratılmasının insan için büyük bir nimet olduğuna ve bu konuda eğer Allah’ın bu nimeti olmasa insanın çok aciz kalacağına işaret edilmektedir. Allah’ın, insanlara o hayvanları kendilerine boyun eğdirme, çalıştırma ve onlardan yararlanma gücü verdiği ve hayvanları da boyun eğen, yararlı olan ve insanın birçok ihtiyacını yerine getiren bir karakterde yarattığı anlatılmaktadır. Ayrıca insanlar bir araya gelip yardımlaşsalar dahi Allah’ın kendilerine boyun eğme özelliği vermediği bir tek sineği bile emirleri altına alıp kendilerine boyun eğdiremeyecekleri vurgulanmaktadır. Bu sebepten hayvanların uysal yaratılmasının ve insana boyun eğdirilmesinin de insan için nimet olduğu anlaşılmaktadır.²¹³ Allah’u Teâlâ, insanlığın istifade ettiği hayvanları uysal yaratmıştır. Şayet onları vahşi yaratsaydı onlara sahip olmak, onlardan istifade etmek, onları zapt etmek kolay olmazdı. Onları muti ve uysal bir şekilde yaratıp insanın emrine mûsahhar kılan O’dur. Eğer bunun aksi olsaydı onları kesmek şöyle dursun, sütünden, yünlerinden, yapağlarından ve kıllarından istifade etmek mümkün olmazdı. İşte böyle büyük bir nimete karşılık şükür gerekmektedir. Nimete karşı nankörlük etmekten (küfran-ı nimetten) uzak durarak, nimetin sahibini tanımak ve şükretmek insanın görevidir.²¹⁴

Allah, insanın maddi faydasının yanında duygu boyutunu da gözetmektedir. Bu doğrultuda hayvanların duygu boyutu yönünden de insana fayda sağlamanın insan için nimet olduğu ifade edilmektedir. Bu duruma Kur’an’da şu şekilde temas edilmektedir: **“Onları akşamleyin getirdiğiniz, sabahleyin meraya saldıığınız zaman onlarda sizin için sergiledikleri bir güzellik vardır.”**²¹⁵ Kur’an-ı Kerim hayvanların insanlığın zorunlu ihtiyaçlarına cevap verişlerine Allah’ın varlığının delillerinin ispatı oluşuna dikkat çektiği gibi insanın güzellik duygusunu iç sevincini tatmin etmeleri yönüyle de nimet oluşuna dikkat çekmektedir.²¹⁶ Hayvanların toplu halde otlığa gidişleri ile akşamleyin dönüşleri gerçekten insanlara zevk veren ve insanın sahiplenme duygusunu da tatmin eden bir niteliğe sahiptir. İnsan, sahip olduğu kalabalık hayvan sürüsü ile iftihar eder. Sürü

²¹² Yasin, 36/72

²¹³ Kutup, VIII, 483-484

²¹⁴ Buladı, age., s.206

²¹⁵ Nahl, 16/6

²¹⁶ Kutup, IX, 163-165

sahipleri, hayvanların toplu halde otlığa gidiş-gelişinden haz duyar.²¹⁷ Ayet ve üzerinde yapılan açıklamalar hayvanların insanların bazı duygularını tatmin etmesi nedeniyle insan için nimet olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı gibi birçok maslahata mebni olarak yaratılan hayvanlar da boş yere yaratılmamıştır. Kur'an, insan hayatındaki önem ve ehemmiyetleri sebebiyle hayvanlara geniş yer vermekte, bazılarını ismen zikretmekte, insanların dünya hayatlarındaki yerlerine işarette bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de insanların, hayvanların yünlerinden giysiler ve çadırlar yaparak soğuktan korundukları; etlerinden, sütlerinden yararlandıkları ve daha birçok faydalar sağladıkları, otlığa gidip gelirken insanların hoşuna giden güzel bir görünüm sergiledikleri, insanların kendilerini ve yüklerini uzak yerlere taşımalarından bahsedilmektedir. Kur'an'ın hayvanlardan bahsetmesi hayvanların, Allah'ın insanlığa bahsettiği önemli nimetlerden olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu hayvanların yaratıcısı olan Allah'ın varlığı, birliği, gücü, kuvveti ve yaratıcılığının insanlara anlatılması hedeflenmektedir. Buna rağmen insanlardan kimi kendisine verilen hayvan vb. nimet karşısında rabbini tanıyıp şükredeceği yerde sahip oldukları bu nimetlerle kibir, şımarıklık gibi olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebilmektedir. Bu noktada insan kendisine verilen nimetler karşısındaki tutum ve davranışlarını vahyin çizgisi doğrultusunda belirlemelidir. Kur'an'da sahip olduğu nimetlerin çokluğu karşısında olumlu tutum ve davranış sergileyen örnek model Hz Süleyman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da, Hz Süleyman'ın malının çokluğu karşısındaki duruşu şöyle anlatılmaktadır: **قَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ** **“Doğrusu ben, bu mal(at) sevgisine, sırf Rabbimi anmak için yöneldim. Bu atlar koşarak uzaklaşıp, perde arkasında gizlenmiş gibi gözden kayboluncaya kadar bu sözü tekrarladi.”**²¹⁸ Ayette Hz Süleyman'ın Allah'ı çokça anan ve her şeyi Allah için seven bir kul olduğu, sahip olduğu mal mülkten dolayı gurura kapılan mütekebbirler gibi olmadığına dikkat çekilmektedir.²¹⁹ Ayrıca insana verilen hayvan nimetinin, insana rabbini hatırlatması gerektiği, elinde bulunan

²¹⁷ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, Bayraklı Yay., İstanbul 2008, X, 443-444

²¹⁸ Sad, 38/32

²¹⁹ Mevdudi, V, 72

hayvanlar ve benzeri nimetlerle elde ettiği ekonomik gücünün kendisini şımartmaması, bilakis rabbini hatırlatması gerektiği mesajı da verilmektedir.

1.3.Mal (Servet/Zenginlik)

Kelime olarak *mal*, kişinin sahip olduğu her şey anlamındadır.²²⁰ Genel ve terim anlamı itibariyle *mal*; insanın yaratılıştan ilgi duyduğu, tabiatıyla meylettiği ve ihtiyaç için biriktirdiği taşınır veya taşınmaz şeylerin tümü anlamına gelmektedir.²²¹ Konu başlığı bağlamında ilgili kavramlardan bir diğeri zenginliktir. Arapça da birden çok karşılığı bulunmakla birlikte zenginliği ifade etmek için daha ziyade *gina* kelimesi kullanılmaktadır.²²² *Gina* kelimesi sözlükte; malı çok olmak, yeterli olmak anlamlarına gelmektedir.²²³ Mal ve zenginlikle ilişkili bir başka kelime olan *servet*; ihtiyaçtan çok daha fazla miktarda mal sahipliğini ifade etmektedir.²²⁴

Servet elde etmek, dünya nimetlerinden faydalanmak, insan fitratında var olan bir olgudur. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu olguyu; **“Malı da pek çok seviyorsunuz.”**²²⁵ şeklinde ifade etmektedir. Allah Resulü (sav) de bu hususla ilgili; **“Ademoğlunun iki vadi dolusu malı olsa üçüncüsünü ister, onun karnını ancak toprak doyurur. Tevbe edenin tevbesini, Allah kabul eder.”**²²⁶ buyurarak insanın mala düşkünlüğüne dikkat çekmiştir. İnsanda tabii bir temayül olan mal sevgisi, makul seviyede tutulduğu nispette fert ve toplum için yararlı sonuçlar doğurmaktadır.²²⁷ Bu sevginin hırs derecesinde olması kişiyi Allaha karşı görevlerinde ve diğer insanlara karşı yükümlülüklerinde olumsuz manada tutum ve davranışlara sürükleyebilmektedir.

İslam'da, mal-mülk sahibi olma, ticaret ve zenginlik, kişinin maneviyatla olan bağlarını koparmasına sebep olmaması ve ibadetlerine engel teşkil etmemesi şartıyla

²²⁰ Ebu Abdirrahman el-Halil b. Ahmet el-Ferâhidi, **Kitabu'l-Ayn**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut 2001, I, 929; Firuzabadi, age., s.1368

²²¹ Ali Haydar Efendi, **Dürretü'l-Hükkâm Şerhi Mecelleti'l-Ahkam**, Âlem Matbaası İstanbul 1314, Madde 126.

²²² Mehmet Erkal, “Zenginlik” md. DİA, XLIV, 275-276

²²³ Asım Efendi, age., III/892

²²⁴ Erkal, agmd., s. 275-276

²²⁵ Fecr, 89/20

²²⁶ Buhari, age., Rikak,10

²²⁷ Hüseyin Çertel, **Psiko-Sosyal Açından Zekat**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997/13, s. 358.

teşvik edilmektedir. Nitekim Kur'an'da; فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.**"²²⁸ buyrulmaktadır. Âyet-i kerimeden dünya hayatı ve nimetlerini meşru sayan ve onları Allah'ın bir lütfu gören İslam dininin, servete karşı müspet bir tavır takındığı ve onu meşru saydığı görülmektedir.

Kur'an'ın temel gayelerinden biriside yeryüzünde adil ve ahlâkî temellere dayanan toplumsal bir düzen kurmaktır.²²⁹ Yeryüzünde böyle bir düzenin kurulabilmesi için servet gibi önemli bir nimete ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü mal ve servetin, birey ve toplumu esaret ve yoksulluğa karşı koruyan yönü bulunmaktadır. Bu yönüyle bakıldığı zaman mal ve servetin bireyler ve toplumlar için ne kadar önemli bir nimet olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında mal ve servet gibi nimetler insandaki bazı duyguları körükleyip olumsuz tutum ve davranışların oluşmasına etki ederek insan için nikmete de dönüşebilmektedir.

İslam toplumunun ekonomik açıdan güçlenmesi, askeri ve siyasi açıdan da güçlenmesini beraberinde getirecektir.²³⁰ Ekonomik açıdan güçlü olmak, dünya devletleri arasında söz sahibi olmayı sağladığı gibi dünya barışının da teminatı olması açısından önemli bir nimettir. Toplumların siyasi, sosyal ve kültürel yapıları iktisadi yapılarına göre şekillenmektedir.²³¹ Eğitim, öğretim, ilim için seyahat, araştırma, sanat ve bunlar için gerekli olan araç ve gereçler, sağlık, tedavi, savunma, ticaret, ziraat, tarım gibi tüm faaliyetler servetle olmaktadır. Küreselleşen dünya şartlarında her sahada başarılı mücadele edebilmek servetle doğrudan ilintilidir.²³² Bu durumda servet insan için büyük bir nimettir.

İslam dininde yer alan ibadetlerden bazısı, oruç ve namaz gibi beden ile yapılırken bazısı da, zekât ve sadaka gibi mal ile yapılmaktadır. Aynı zamanda hac ve cihad gibi hem mal hem de beden ile yapılan ibadetlerde bulunmaktadır.

²²⁸ Cuma, 62/10

²²⁹ Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur'an**, (Çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara 2011, s.17

²³⁰ Şehmus Demir, **Kur'an Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu**, Ekev Akademi Dergisi, Erzurum 2002/151

²³¹ W.W.Rastov, **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri**, (Trc. Erol Güngör), Ötügen Yayınları, İstanbul 1999, s.189

²³² Buladı, age., s.244

Müslümanların mal ile yapılan ve sosyal yönü olan ibadetlerini yapabilmeleri için servet sahibi olmaları gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Müslümanların servet sahibi olmaları Kur'an'ın öngördüğü bir durumdur. Ancak Kur'an'a göre Müslüman'ın servetle olan ilişkisi zenginliğe yaklaşımları ve bu ilişkinin boyutlarının hangi düzlemde ve nasıl olması gerektiği önemlidir. İnsan mal ve servetin yegâne sahibi değildir. İnsanın kendisine verilmiş olan mal veya servet onun için bir emanetten ibarettir. İnsana verilen mal-mülk ve servetin bizatihi kendisi şer de değildir. Servet, İslam açısından ne mutlak kötüdür ne de mutlak iyi. Değerlendirme onunla kurulan ilginin ölçeklerinde saklıdır.²³³ Bu bağlamda Kur'an'ın maldan birçok yerde hayr,²³⁴ tayyibat²³⁵ hoş, helal, temiz ve güzel olan şeyler gibi övücü nitelikteki kavramlarla ifade etmesi, malın aslı itibariyle hayır olduğunu, şerre alet olmuşsa aslına zıt olarak kullanıldığını göstermektedir.²³⁶

Kur'an'da birçok ayette Allah'u Teâlâ Müslümanların ellerinde birer emanet olarak bulunan mal ve servetin yoksullarla bölüşülmesini istemektedir. Nitekim Kur'an da: **“Allah'a ve Resulüne inanın, sizi üzerinde tasarrufuna/harcamasına vekil kıldığı maddi şeylerden Allah uğrunda harcayın. Sizden iman edip de Allah için harcayanlar var ya! Onlar için büyük bir mükâfat vardır.”**²³⁷ buyurulmaktadır. Bu yüzden insan, elinde bulunan servet ile yalnız kendini değil toplumu da düşünerek hareket etmelidir. Bu şekilde hareket edilmediği takdirde servet sadece bazı insanların tekeline geçmektedir. Hal böyle olunca toplumda kıskançlık ortaya çıkmaktadır. Kıskançlıkta toplumda fesada neden olmaktadır.

Kişinin dini ile olan bağlarını zayıflatması veya koparması halinde, zenginlik ve servetin büyük bir felaket aracı haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Hal böyle olunca servet ve malın bazı insanların elinde zulüm aracı haline geldiği görülmektedir. Kur'an, bu duruma düşmemeleri için insanlara çeşitli kıssalarla uyarılarda bulunmaktadır. Bunun en çarpıcı örneklerini Firavun ve Karun

²³³ Mustafa Aydın; “Dinin Dünyevileşme Sorunu ve Protestanlık”, Bilgi ve Hikmet Dergisi, 1993/2, s.54-56

²³⁴ Bakara, 2/215; Adiyat, 100/8

²³⁵ Casiye, 45/16; Ahkâf, 46/20

²³⁶ Faruk Beşer, **İslamda Zenginlik ve Fakirlik**, Nün Yayıncılık, İstanbul 2006, s.10

²³⁷ Hadid, 57/7

kıssalarında bulmak mümkündür.²³⁸ Dipnotta işaret edilen ilgili kıssa bağlamında nimet çokluğu içinde yaşayan kimi insanların peygamberlere karşı çıktıkları ve onlarla mücadele ettikleri anlaşılmaktadır. Yine sahip olduklarını kendi bilgi ve becerileriyle kazandıklarını iddia ederek inananlara baskı unsuru olarak kullandıkları görülmektedir. Sosyal ve toplumsal hayatı olumsuz manada etkileyen bu insanlar daha da ileri giderek Allah'ın varlığını, birliğini ve ahireti de inkâr ettikleri görülmektedir. Bundan dolayı insan servet karşısındaki konumunu, servet ile olan ilgisini, Kur'an'ın öngördüğü çerçevede belirlemelidir. İlgili kıssada işaret edilen ayetlerden de anlaşıldığı üzere eğer servet vahyin belirlediği ölçüler dışında kullanılırsa, insanın hem kendisi hem de içerisinde yaşadığı toplum ve dünya için bir zulüm aracı haline gelebilmektedir.

İslam dini fitrat dini olduğundan, insanda tabii olarak var olan mala karşı arzu içerisinde olma duygusunu ne köreltip yok etmeyi ve ne de ona mutlak hürriyet tanımayı kabul etmiştir. Kur'an'ın iyilik ve kötülüğü mal ve servetin doğasında aramak yerine, bireyin servetle olan ilişkisi boyutunda ele alması ve konuya bir izafilik kazandırması, bunun açık bir göstergesidir.²³⁹ Kur'an, dünyadan el etek çektiren bazı mistik öğretilerin aksine, insana: *وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ* **“Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ve güzellik ver”**²⁴⁰ ilkesiyle insanın dünyadaki nasibini de arayarak dünya nimetlerinden yararlanırken itidalli olması gerektiğini vurgulamaktadır.

İnsanın hayatını devam ettirebilmesi ve dünyayı imar edebilmesi için mal, sevdirmişdir. Daha fazla mal-mülk kazanma arzusu insanın fitratına konmuştur. Fıtrî olan bir şeyi istemek ve onu elde etmek için çalışmak da tabiidir. Kalkınmanın, ilerlemenin ve medeniyetlerin ortaya çıkmasının temelinde de bu duygu yatmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Allah'ın vermiş olduğu servet ve zenginliği yine Allah'ın istediği şekilde kullanmak gerekmektedir. Aksi bir durum kişiyi olumsuz tutum ve davranışlara sürükleyebilmektedir.²⁴¹

²³⁸ Kasas, 28/76-78;

²³⁹ Aydın, agm., s.54-56

²⁴⁰ Bakara, 2/201

²⁴¹ Mustafa Şen, **Kur'an'da Övülen Zengiler**, e-Journal of New World Sciences Academy, 2012/4, s. 265.

Kur'an toplumu yönlendiren, olumlu ve olumsuz manada etkileyen nimetler içinde yaşayan insanlardan bahsetmektedir.²⁴² Kur'an'ın bu şekilde varlıklı insanlardan bahsetmesi zenginliğin ve neticesinde oluşan gücün ve refahın hem olumlu hem de olumsuz yönlerine dikkat çekerek insana, elinde bulunan serveti olumlu manada kullanılmayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak verilen bilgilerden hareketle mal ve servetin insanın tutum ve davranışlarını etkileyen insana verilmiş önemli nimetlerden olduğu anlaşılmaktadır. İnsanın servet/mal ile kurduğu ilginin ölçekleri onun tutum ve davranışlarının olumlu ya da olumsuz şekilde oluşmasına etki ettiği görülmektedir. Bu bağlamda nimetler karşısında insan tutum ve davranışlarını vahyin çizdiği sınırları riayet edip etmemesine göre, ya Karun gibi olumsuz tutum ve davranışlar sergilemekte ya da Hz Süleyman gibi müspet tutum ve davranışlar sergilemektedir. Bu bakımdan mal ve servet çokluğunun insanda uyandırdığı bazı duygular ahlâk anlayışından yoksun, sorumsuz insanları şımartabilmekte ve olumsuz tutum ve davranışlara sürükleyebilmektedir. Bu nedenle de bu tür insanların sergileyecekleri yanlış ve çirkin davranış biçimleri toplumsal huzuru ortadan kaldırabilmektedir.

1.4.Fert ve Cemiyetlere Üstünlük ve İtibar Kazandırılması

Üstünlük, Kur'an'da *fadl* kökünden türeyen *efdal* ve *tafdil* kelimeleri ile ifade edilmektedir. Sözlükte *efdal* ve *tafdil* kelimeleri birini diğerine üstün tutmak, bir şeyi tercih etmek, birini iyilikle memnun etmek gibi anlamlara gelmektedir.²⁴³ Kur'an'da *fadl* kelimesi, mükemmellik, üstünlük, hayır ve kerem manalarında kullanılmaktadır.²⁴⁴ Kur'an'da yüz dört yerde geçen *fadl* kelimesi ve bu kökten türeyen diğer kelimelerin büyük bir kısmı, Allah'ın varlıklar âlemine, bütün insanlara, inananlara ve özel olarak da Hz Muhammed'in ümmetine, ayrıca belli kişi veya zümrelere maddi ve manevi lütuf ve cömertliğini ifade etmektedir.²⁴⁵

Dünya hayatında Allah'ın bazı insanları mal-mülk, servet, saltanat, ilim, makam-mevki vb. nimetler vererek diğer insanlara karşı onları üstün bir konuma

²⁴² Enfal, 8/3,47; Bakara, 2/251,274; Sad, 38/31-33; Kasas, 28/76; Sebe 34/34; Zuhruf, 43/23

²⁴³ İbn Manzur, XI, 525; Firuzabadi, IV, 31

²⁴⁴ Çanga, age., s. 369

²⁴⁵ Muhammed Fuad Abdulkaki, age., s.639; Çağrı, age., s. 271.

getirdiği anlatılmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da sahip oldukları bu nimetleri Allhtan bilip insanlığın hayrına kullananlar olduğu gibi sahip olduklarını kendinden bilip insanlığın aleyhinde kullananlar da bulunmaktadır.

Kur'an'da fert ve cemiyetlere üstünlük kazandırılması, farklı ayet ve surelerde farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da, insanın diğer canlılardan üstün kılındığı,²⁴⁶ peygamberlerin diğer insanlardan üstün kılındığı,²⁴⁷ Allah yolunda cihat edenlerin cihat etmeyenlere üstün kılındığı,²⁴⁸ bazı insanların yaşam ve rızık yönünden bazı insanlardan üstün kılındığı,²⁴⁹ bazı kavimlerin başka kavimlere üstün kılındığı²⁵⁰ ve bazı peygamberlerin bazılarına üstün kılındığı²⁵¹ zikredilen durumlardandır.

Kur'an'da Hz Davud (as)'a peygamberlik yanında hükümdarlık gibi bir nimetin verildiği beyan edilmektedir.²⁵² İşaret edilen ilgili ayet bağlamında Allah'ın bir nimeti olarak Hz Davud (as)'a, Calut'u öldürdükten sonra Talut'un krallığının verildiği rivayet edilmektedir.²⁵³ Yine Kur'an'da Hz Davud (as)'ın oğlu Hz Süleyman (as)'a kendisinden başka hiç kimsenin elde edemediği mülk ve saltanat nimetinin verildiği anlatılmaktadır.²⁵⁴ Bazı tefsir kaynaklarında Hz Süleyman'ın duasına karşılık verilen bu nimetin mülk ve saltanat olarak açıklandığı görülmektedir.²⁵⁵ İşaret edilen ayetler ve onlar üzerinde yapılan açıklamalar, Hz Davud ve Süleyman (as)'a Allah'ın verdiği nimetlerle onlara itibar kazandırdığını ortaya koymaktadır.

Hz Yusuf'un kralın gördüğü rüyayı tabir etmesi sonucunda zindandan kurtulması ve ülkenin hazinelerinin başına getirilmesinin Allah'ın bir nimeti olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda bu duruma Kur'an'da şöyle temas edilmektedir; **“Böylece** وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُونَ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

²⁴⁶ İsrâ, 17/21

²⁴⁷ Enâm,6/86; Neml,27/15

²⁴⁸ Nisa, 4/15

²⁴⁹ Nahl, 16/71

²⁵⁰ Bakara, 2/47-122

²⁵¹ Bakara, 2/253; İsrâ, 17/55

²⁵² Bakara, 2/251

²⁵³ Taberi, V/372

²⁵⁴ Sad, 38/35

²⁵⁵ Razi, XIX, 82-84

Yûsuf'a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkan ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.”²⁵⁶ Ayette geçmekte olan temkin kelimesinin güç, kuvvet ve iktidar olarak açıklanması Hz Yusuf'un bulunduğu toplum içinde elde ettiği makam-mevki nimetine işaret etmektedir.²⁵⁷ Burada Hz Yusuf'a verilen makam-mevki nimetiyle yaşadığı toplum içinde diğer insanlara karşı itibar kazandırıldığı anlaşılmaktadır.

Allah (cc)'ın, Hz Davut ve Süleyman'a diğer insanlardan kendilerini üstün kılan nimetler vermesi dolayısıyla onların Allah'a hamd etmeleri üstünlüğün nimet olmasını göstermesi açısından önemlidir. Kur'an'da bu duruma şöyle işaret edilmektedir; **وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ** **“Andolsun! Biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, “Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur” dediler.”**²⁵⁸ Ayette bilgi, en değerli nimetlerden olduğu için her iki peygamber de kendilerine lütfedilen bu nimet sayesinde mümin kulların birçoğundan üstün kıldıklarını ifade ederek Allah'a hamd ettikleri görülmektedir.²⁵⁹

Allah insanoğluna sayısız nimet bahsetmiştir. Vermiş olduğu bu nimetlere karşılık insandan beklediği şey ise ilahlığını tanıması kulluk yapma hususunda O'ndan başkasına yönelmemesidir. İnsan kendisine verilen bu nimetlerin gerçek sahibini bilip, Ona karşı görevlerini yerine getirmeye gayret ettiği müddetçe iç dünyasında ciddi bir problem yaşamayacaktır. Nimetin asıl sahibini görmediğinde servetin ve gücün kendisine ait olduğunu düşünmeye başladığında ise benlik duygusu yükselmekte ve sahip olduğu malını, servetini, saltanatını ve makamını insanların aleyhine kullanabilmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da Firavun, Karun, Hâman vb. Allah'ın kendilerine üstünlük vesilesi olarak verdiği mal-mülk, saltanat, makam ve mevki gibi nimetleri insanlara karşı bir baskı unsuru olarak kullanan kişiler olarak temerküz etmektedirler.

Kur'an'da fertler arasında olduğu gibi toplumlar arasında da bazı nimetler vesilesiyle üstünlük nimetinin varlığı görülmektedir. Kur'an, geçmişte bir dönem

²⁵⁶ Yusuf, 12/56

²⁵⁷ Razi, IX,65

²⁵⁸ Neml, 27/15

²⁵⁹ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, IV, 190

İsrailoğullarına verilen bazı nimetler ile onların diğer topluluklardan üstün kılındığını haber vermektedir. Bu bağlamda İsrailoğullarına hiçbir kavme nasip olmayan şeylerin verilmesi,²⁶⁰ âlemlere üstün kılınmaları,²⁶¹ içlerinden çıkan peygamberlerden bazılarının hükümdarlık ve saltanat verilmesi,²⁶² yiyecek, içecek ve gölgenin olmadığı çölde Allah'ın onları bulutlarla gölgelemesi, kudret helvası ve bıldırcın eti vermesi ve on iki pınardan su fışkırtarak onlara su vermesi²⁶³ gibi birtakım nimetlerle Allah'ın onları buldukları dönemde diğer toplumlara karşı üstün konuma getirdiği görülmektedir. Ancak daha sonra yaptıkları isyanları ve işledikleri günahlarından ötürü onlara zillet ve meskenet damgası vurulmuştur.²⁶⁴

Verilen bilgilerden hareketle Allah tarafından fertlere ve cemiyetlere verilen bazı nimetler, onları buldukları dönemde ya da yerde diğer fert ve toplumlara karşı onları üstün ve itibarlı konuma getirmektedir. Bu itibar ve konum kimi bireylerde olumlu tutum ve davranışlar meydana getirirken kimi bireylerde olumsuz tutum ve davranışların meydana gelmesine etki ettiği görülmektedir. Bundan dolayı bireylerin ve toplumların buldukları konjunktürde Allah tarafından saygın ve itibarlı konuma getirilmeleri kişinin nasıl bir tutum ve davranış sergileyeceğinin tespiti açısından üstünlüğün önemli bir nimet olduğunu göstermektedir.

2. MANEVİ NİMETLER

2.1.Vakit

Çoğulu *evkât* şeklinde olan *vakit* kelimesi sözlükte zamanın belirli bir parçası anlamına gelmektedir.²⁶⁵ Kur'an'da bizzat zaman kavramı geçmemekle birlikte zaman kavramını ifade eden pek çok kelime yer almaktadır.²⁶⁶ Bu bağlamda Kur'an'da yer alan *dehr*,²⁶⁷ *asr*,²⁶⁸ *vakt*,²⁶⁹ *karn*²⁷⁰ gibi kavramlar bunlardan

²⁶⁰ Maide, 5/20

²⁶¹ Bakara, 2/47-122

²⁶² Maide, 5/20

²⁶³ Araf, 7/160; Bakara,2/60

²⁶⁴ Âl-i İmran, 3/112

²⁶⁵ M. Kamil Yaşaroğlu, "Vakit" md., DİA, XLII, 488-491.

²⁶⁶ Bilal Deliser, **Kur'an'da Zaman İle İlgili Kavramlar**, Toplum Bilimleri Dergisi, Elazığ, 2014/8, s.305

²⁶⁷ Casiye, 45/24

²⁶⁸ Asr, 103/1

²⁶⁹ Mürselat, 77/11; Sad, 38/81

bazılarını oluşturmaktadır. Zaman, astronomik anlamda güneş ve yıldızların öğlene göre açılal uzaklığına karşılık gelen bir ölçü birimini ifade etmenin yanı sıra olayların içinde akıp gideceğini düşündüğümüz başı ve sonu olmayan soyut bir anlamı ifade etmektedir.²⁷¹

Kur'an'da zaman kelimesinin geçmiyor oluşu dikkat çekici bir noktadır. Ancak, Kur'an-ı Kerim de farklı zaman türlerine işaret edilmektedir. İnsan için önemli olması nedeniyle muayyen zaman türlerine daha fazla atıfta bulunmaktadır. Bu zaman türü, ibadetlerin eda edilmesi, insanın asıl görevinin yerine getirilmesi, işlerini sürdürebilmesi, toplumlarının organizasyon ve fonksiyonlarının gerçekleştirilebilmesi açısından çok önemli bir nimettir.²⁷²

Kur'an ve sünnette zaman meselesi üzerinde ısrarla durulmaktadır. Kur'an, zaman konusunda dikkatleri canlı tutan, anımsatan, ifadeleri sıklıkla kullanmaktadır. Kur'an'da ve sünnette günlük hayatın tanzimine yönelik olarak zamana vurgu yapan birçok işaret bulunmaktadır. Her çeşit farz, vacip ve nafil ibadetler, zaman tanzimine yönelik gayeler taşımaktadır. Ayrıca Kur'an'da dünyada gerçekleşen belirli zamanlara; fecre,²⁷³ kuşluk vaktine,²⁷⁴ asra²⁷⁵ yemin edilmesi zamanın insan hayatında önemli bir nimet olduğunu göstermektedir.

Asr suresi tefsiri bağlamında ilk ayette geçen *Asr* kelimesine mutlak zaman, içinde bulunulan zaman, ikinci vakti ve ikinci namazı gibi anlamlar verildiği görülmektedir.²⁷⁶ Ayrıca *asr* kelimesine insanın her türlü eylemlerini gerçekleştirebildiği bir imkan ve fırsatlar alanı, değerli bir sermaye, değerli bir nimet ve temel nimetlerden bir nimet anlamlarının verilmesi zamanın insan hayatı için önemli bir nimet olduğunu göstermektedir.²⁷⁷

İnsanların değerini bilmediği, gaflet ettiği, ve şükürünü eda edemediği nimetlerden birisi de boş vaktir. Bu bağlamda Kur'an'da Kendilerine verilen boş

²⁷⁰ Enam, 6/6

²⁷¹ Hasan Eren; Nevzat Gözaydın, **Türkçe Sözlük**, "Zaman" md., TDK, Ankara 1988.

²⁷² Deliser agm., s. 315.

²⁷³ Fecr, 89/1

²⁷⁴ Duha, 93/1

²⁷⁵ Asr, 103/1

²⁷⁶ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, V, 682-683

²⁷⁷ Yazır, X, 110-114

vakti iyi değerlendiremeyen, ömür sermayelerini boşa harcayanların cehennemdeki halleri şöyle tasvir edilmektedir: *وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ* **“Rabbimiz bizi çıkar (önce) yaptığımızın yerine iyi işler yapalım diye feryat ederler.” (Onlara): “Size düşünecek kimsenin düşünebileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size uyarıcı gelmedi mi?”**²⁷⁸ Ayrıca zamanın nimet oluşunu peygamberimiz (sav) şöyle dile getirmektedir: *“İki nimet vardır ki, insanların birçoğu o ikisinde aldanmıştır; o da sıhhat ve boş vakittir.”*²⁷⁹ Hadiste insanların zaman gibi kıymetli bir nimeti değerlendirmekte aldandıkları ifade edilmektedir. Ayrıca ayet ve hadisten zaman nimetinin insan için hem dünya hem de ahiret saadetine vesile olan önemli bir nimet olduğu anlaşılmaktadır.

Yeryüzündeki birçok nimetin alternatifi veya yitirilmişse telafisi mümkün iken, geçen hiçbir ânın geri getirilmesi asla mümkün değildir. Bu bağlamda zaman, yüce rabbimizin insanoğluna verdiği nimetlerin başında yer almaktadır. Önemine binaen Kur’an-ı Kerim’de bazı sureler; Asr, Duha, Leyl, Fecr, Cuma, Felak gibi zaman ifadelerine yeminle başlamakta, isimlerini de bu ifadelerden almaktadır. Sonuç olarak ayet ve hadisler zamanın insan hayatında önemli bir nimet olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.Akıl

Akıl lügatte; bağlamak, tutmak, idrak edip anlamak, hapsedip engellemek, korumak ve diyet gibi anlamlara gelmektedir.²⁸⁰ Terim olarak ise *akıl*; İnsanı diğer canlılardan ayıran ve onu sorumlu kılan temyiz gücü, düşünme ve anlama melekesidir.²⁸¹ Buna göre insanoğlu diğer varlıklardan farklı olarak akıl sahibidir. Bu sebeple insan sahip olduğu akıl nimetinden ötürü bütün düşünce, söz ve fiillerinden sorumludur.

²⁷⁸ Fatır, 35/37

²⁷⁹ Buhari, age., Rikak, I, 60; Muhammed b. İsa b. Sevrâ et-Tirmizi, **Sünen-i Tirmizi**, Zühd, 1, Riyad, 1471.

²⁸⁰ Ferâhîdî, I, 159-161; İbn Düreyd Ebu Bekir Muhammed b. Hasen el-Basri, **Kitabü Cemherati'l-Lüga**, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat h.1345, III, 128-129; Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Tehzibü'l-Lüga**, Daru'l-Kavmiyyeti Arabiye, 1964, I, 238-241; İsfehani, age., s.577-579; İbn Manzur, XI, 459; Asım Efendi, III, 1447-1450.

²⁸¹ Süleyman Hayri Bolay, **“Akıl”** md., DİA, II, 238-242

Akıl, insanı insan kılan, insanın her türlü fiiline anlam kazandıran ve Allah'ın emir ve yasakları karşısında insanı mükellef kılan bir nimettir. Kur'an'da akıl kelimesi biri geçmiş, diğerleri geniş zaman kipinde olmak üzere kırk dokuz yerde fiil şeklinde geçmektedir.²⁸² Bu ayetlerde genellikle akletmenin yani akılı kullanarak doğru düşünmenin önemi üzerinde durulmaktadır.²⁸³ Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim; وَمَا يَعْطِيهَا إِلَّا الْعَالَمُونَ “Ancak bilenlerin akledebileceğini”²⁸⁴ vurgulamaktadır. Akıl gibi bir nimeti doğru kullanmadıkları için kâfirleri; صُمُّ بُكُمْ عُمِّي فَهُمْ لَا يَعْطُونَ “Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledemezler”²⁸⁵ diyerek yermektedir. Ayrıca; وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُوَمِّنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْطُونَ “Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar”²⁸⁶ ayetiyle bütün insanlığı uyarmakta ve akıllarını kullananların cehennem azabından kurtulacakları belirtilmektedir.²⁸⁷ Kur'an-ı Kerim'de, eşyadaki düzeni anlama yetisine sahip olan akla, aynı zamanda ilahi hakikatleri tahmin etme, bilme ve onların üzerinde düşünüp yorum yapma görev ve sorumluluğu da verildiği bildirilmektedir. Nitekim; كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ “Allah ayetlerini akledesiniz diye açıklamaktadır”²⁸⁸ ayetiyle aklın bu fonksiyonuna dikkat çekilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, aklın insan için bir nimet olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda aklın nimet oluşu Kalem suresi ikinci ayetinde Hz. Peygamber'e hitaben şöyle anlatılmaktadır. مَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ “Sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.”²⁸⁹ Bazı tefsir kaynaklarında ayette geçen nimet kelimesinin akıl olarak tefsir edilmesi aklın insan için nimet olduğunu göstermektedir.²⁹⁰ Başka bir ayeti kerimede de aklın nimet oluşuna şöyle temas edilmektedir. فَذَكَرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا “(Ey Muhammed!) O halde, sen öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde, sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli.”²⁹¹ Ayet Hz. Peygamber'e Allah Teâlâ'nın vermiş

²⁸² Bolay, agmd., s. 238.

²⁸³ Bolay, agmd., s. 238

²⁸⁴ Ankebut, 29/43

²⁸⁵ Bakara, 2/171

²⁸⁶ Yunus, 10/100

²⁸⁷ Mü'lik, 67/10

²⁸⁸ Bakara, 2/242

²⁸⁹ Kalem, 68/2

²⁹⁰ Râzî, XXX, 79; Zemaşşerî, VI, 180; Yazır, VIII, 266.

²⁹¹ Tur, 52/29

olduğu nübüvvet, yüksek akıl veya Hz. Peygamber'in akıl gibi bir nimete mazhariyeti sebebi ile büyük bir mertebeye sahip olması şeklinde açıklanmaktadır.²⁹²

Kur'an-ı Kerim'de akıl kelimesinin, özellikle fiil formatında kullanılması aklın insan tarafından fonksiyonel olarak kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kur'an'a göre akıllarını kullanmayanların taklit ve taasub içine düşecekleri ve hakikati inkar edecekleri ifade edilmektedir; وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ **“Onlara: ‘Allahın indirdiğine Kur’ana uyun’ denildiği zaman onlar: ‘Hayır! Biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuza uyarız’ dediler. Peki, ataları bir şey düşünemeyen ve doğru yolu bulamayan kimseler olsalarda mı? Onlara uyacaklardı.”**²⁹³ Ayette Çeşitli psikolojik zaafılar, kompleksler yüzünden ruhları kötürümleşmiş, şeytanın kışkırtmalarına açık ve dirençsiz hale gelmiş insanların her devirde ‘atalarımızın yolu’ dedikleri yanlışlara taassupla bağlanarak sahip oldukları akıl nimetini sağlıklı ve gerektiği gibi kullanamadıklarına dikkat çekilmektedir. Sahip oldukları akıl nimetini gerektiği gibi kullanamadıkları için de hidayetten nasiplenme imkânlarını kendi elleriyle ortadan kaldırdıkları ifade edilmektedir. Ayrıca Allah'ın kitabı ve peygamberi aracılığıyla bildirdiği hakikatlere karşı direnmek suretiyle de dalâlette kalmayı sürdürdükleri anlatılmaktadır.²⁹⁴

Kur'an-ı Kerim; dini ve dine ait sembol, kurum ve tezahürleri alaya almayı da akletmezliğin bir sonucu kabul etmektedir.²⁹⁵ Nitekim bu durum Kur'an da şöyle beyan edilmektedir: وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ **“Namaza çağırdığımızda onu eğlence ve oyun edinirler. Bu, onların akletmeyen bir topluluk olmalarındandır”**²⁹⁶ Başkalarının ibadetine saygı göstermek aklın göstergesidir. Onun içindir ki, ayetin sonunda aklın faaliyeti olan düşünce gündeme getirilmektedir. Aklın bağımsız çalışması, ibadete saygıya götürmekte ve ibadet özgürlüğünün kutsiyetini öne çıkarmaktadır. Başkalarının ibadetini küçümsemek, alaya almak akılsızlığın, yani akıl nimetini doğru kullanmamanın bir işareti

²⁹² Bilmen, VII, 3513.

²⁹³ Bakara, 2/170

²⁹⁴ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, I, 255

²⁹⁵ Mustafa Şentürk, **Kur'an'da Akıl Kavramı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 2002, s.119

²⁹⁶ Maide, 5/58

sayılmaktadır. İbadet özgürlüğünü kutsamayan, onu alaya alanların davranışlarının arkasındaki sebep, düşüncesizlikleri olarak görülmektedir.²⁹⁷

Kur'an'a göre akıl nimetini doğru kullanmama şirke düşmenin nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim Kur'an'da; قَالَ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ أَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ **“O halde size menfaat ve zarar vermeyen şeylere ne diye ibadet edersiniz” dedi. Size de Allah'tan başka ibadet ettiklerinize de yazıklar olsun. Akletmiyor musunuz?”**²⁹⁸ buyurularak şirke düşme ile akletmeme arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda yapılan bazı açıklamalarda konuşmayan, fayda ve zararı olmayan cansız varlıkları ilah edinmenin Allah'ın verdiği akıl nimetini kullanmamanın bir sonucu olduğu ifade edilmektedir.²⁹⁹

Anlatılanlardan hareketle akıl nimetinin, insanın bütün hareketlerini idare eden bir güç olduğu görülmektedir. Aklın direktifi olmadan hiçbir uzvun faaliyetinin, yaradılışına uygun olarak doğru hareket etmesi mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda aklın, insanın her işini düzenleyen bir organizatör konumunda olduğu görülmektedir. İslam Dini, prensiplerini sunarken akılı öncü kabul etmektedir. Zira İslam ve onun hükümleri akılla kavranılmaktadır. İnsan, ancak akılla insan olur ve kemale erer. İnsan hayatında akıl, o derece önemli bir yer kaplar ki, akılı olmayan kimseye dini yükümlülükler yüklenemez. Çünkü akılı olmayan düşünemez, anlayamaz, kavrayamaz, bilemez ve öğrenemez. Bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki, akıl insanın tutum ve davranışlarına etki eden önemli bir nimettir.³⁰⁰ Geçen ayetler ve açıklamalarda insanın akıl nimetini doğru kullanmamasının onun olumsuz tutum ve davranışlar içerisine düşmesine sebep olacağını ortaya koymaktadır.

2.3. İman/İslam

Sözlükte kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak anlamlarındaki *silm* kökünden türemiş olan İslam kelimesi boyun

²⁹⁷ Bayraktar Bayraklı, VI, 71-72.

²⁹⁸ Enbiya, 21/66-67

²⁹⁹ Ebu Bekir Cabir el-Cezâiri, **En Kolay Tefsir**, (çev., Ziya Eryılmaz; Vahdettin İnce; Ahmet Özdemir; Ali Keleş; Salih Uçan), Mektup Yayınları, İstanbul 2007, V, 421-423.

³⁰⁰ Buladı, age., s.202

eğmek ve itaat etmek anlamlarına gelmektedir.³⁰¹ Kur'an iman ve İslam'ın insanlık için bir nimet olduğunu ifade etmektedir. Fatiha suresinin yedinci ayetinin tefsirini yaparken, bazı müfessirler buradaki nimetten muradın, islam dini olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.³⁰² Konuyla ilgili olarak başka bir ayette şöyle buyurulmaktadır; **“Bugün dininizi (hükümleriyle) kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak (hayat tarzı olan) İslam'ı beğenip seçtim.”**³⁰³ Ayette geçen nimet ifadesini müfessirlerin çoğunun İslam olarak açıklamaları İslam'ın insanlık için nimet olduğunu göstermektedir.³⁰⁴

Ahkaf suresinde yer alan şu dua da iman ve islamın nimet olduğunu göstermektedir. **“Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin ni'metine şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et.”**³⁰⁵ Ayette şükredilmesi gereken nimetin tevhid ve İslam nimeti olduğunun ifade edilmesi tevhid ve İslamın nimet olduğunu ortaya koymaktadır.³⁰⁶

Kur'anda İslamın kalpleri birbirine ısındıran ve insanları kardeş yapan bir nimet oluşuna şöyle temas edilmektedir: **“Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.”**³⁰⁷ Ayetin nimetlerin en büyüğünün İslâm dini ve peygamberi Hz. Muhammed (sav) ittiba etmek olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü İslamla

³⁰¹ Mustafa Sinanoğlu, “İslam” md., DİA, XXIII, 1.

³⁰² Mehmet Vehbi Efendi, I, 27

³⁰³ Maide, 5/3

³⁰⁴ Zemahşeri, I, 598; Neseî, I, 275; Ebu's- Suud Efendi, III, 11 ; Râzi, VIII, 455-469

³⁰⁵ Ahkaf, 46/15

³⁰⁶ Zemahşeri, III, 521; Neseî, IV, 143; Celâleyn, II, 174; Ebu's-Suud Efendi, VIII, 83; İsmail Hakkı Bursevi, **Muhtasar Rûhu'l-Beyan Tefsîri**, Damla yay., İstanbul 1996, VIII, 76.

³⁰⁷ Âli İmran, 3/103

fırkalaşmaların ve düşmanlıkların zail olduğu aynı zamanda sevgi ve ülfetin ortaya çıktığı dile getirilmektedir.³⁰⁸

İman ve İslam, insanlığın dünya ve ahiret saadetini oluşturan nimetlerdendir. Bunların ne kadar büyük bir nimet olduğunu anlayabilmek için; İslamdan önceki Arapların yaşamına bakmak, geçmişteki ve günümüzdeki sapık inançlara, ideolojilere bakmak bizi bu konuda tatmin edecek bilgiler sunacaktır. Nitekim İslam öncesi Arap yarımadasında; kız çocuklarının vahşice toprağa gömülmesi, insanların köleleştirilmesi, insanların kendilerine hiçbir faydası olmayan putlara tapmaları, asabiyet, içki, kumar, yetim malı yeme ve daha birçok açıdan toplumda bozulmaların olduğunu İslam tarihi kaynaklarından öğrenmekteyiz. İnsanlar İslamın ilke ve esaslarından uzaklaşınca veya mahrum olunca bireylerde ve toplumlarda her zaman bu tür bozulmalar olabilmektedir. İslam ise Hz. Adem'den günümüze bireyleri ve toplumları içine düştükleri olumsuzluklardan kurtaracak ilkeler, esaslar ve formüller getirmiş ve dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen hayat bahşetmiştir. Bu duruma en güzel örnek cahiliye toplumunun değişim ve dönüşümü verilebilir. Bu yönüyle İslam kendi hükümlerini uygulayanlar için dünya ve ahiret saadetini sağlayan önemli bir nimettir.

İslam kendi emir ve yasaklarına riayet eden bireyleri ve toplumları her zaman yükseltmiştir. Bu bağlamda yapılan şu tespitler, İslam nimetinin önemini belirten çok yerinde tespitlerdir; İslamiyet, milli kültür değerlerini inkâr ve tahrip etmeden yücelten âlem şümül bir din olduğundan, milli medeniyetlerin gelişmesine büyük imkân sağlar, İslamiyet milletleri zayıflatmaz, yok etmez; aksine güçlü kılar. Nitekim İslamiyet'i kabul eden milletler, bu dine sarıldıkları müddetçe, güçlü ve parlak medeniyetler geliştirmeye muvaffak olmuşlardır. İslam ile kaynaştıktan sonra, Türkler, Araplar, Farslar, Hintliler, Berberiler tarihi hayran bırakan medeniyetler meydana getirmişlerdir.³⁰⁹ İslam nimeti, insanı, toplumları, milletleri, devletleri aziz, güçlü, itibarlı, hatırlı kılan bir nimettir. Bu nimetin hakkını veren bir millet ve bu ni-

³⁰⁸ Kurtubî, III, 164; Sabûnî, I, 273.

³⁰⁹ Ahmet Arvasi, **Türk İslam Ülküsü**, Burak Yay., İstanbul 1994, s.268

metten istifade etmesini bilen her topluluk yücelmiş, medeniyet kurmuş, ilim, irfan ve ahlakta insanlığa öncülük etmiştir.³¹⁰

İman, insanları hayat sahnesinde karşılaşılan zorluklar ve olumsuzluklar karşısında hayata bağlayan en büyük manevi güçtür. Kur'an'a baktığımız zaman peygamberlerin birçoğunun hayatında bunu görmek mümkündür. Hz. Eyüb'ün hastalıklara sabretmesi, Hz. Yusuf'un kendisine edilen çirkin teklif karşısında iffetini koruması, Hz. İsmail'in teslimiyetinde ve daha birçok örnekte insanların Allah'a olan güçlü imanları sayesinde zorlukların nasıl üstesinden geldiği görülmektedir. Bu bağlamda imanın bir müslümanın sahip olduğu en önemli nimet olduğu görülmektedir.

Netice olarak İslam'ın bireylerin ve toplumların hayatında yaptığı değişim ve dönüşümden ne kadar büyük bir nimet olduğu anlaşılmaktadır. İslam, insanlığın tüm problemleri için çareler barındıran bir nimettir. İnsanlar İslam nimeti ile dünya ve ahirette saadete kavuşacaklardır. İnsanlar, Allah'ın gönderdiği İslam esaslarını hayatlarına tatbik ettikleri zaman, kendileri için ne kadar büyük bir nimet olduğunun farkına varabileceklerdir. İslam nimetinden mahrum olan bireylerin, hem kendi bedenlerinde ve zihinlerinde hem de toplumun diğer bireyleri üzerinde onarılması güç problemlere ve sıkıntılara neden oldukları görülmektedir.

2.4. Emniyet ve Güven

Emin olmak ve güvenmek anlamındaki “*emn*” kökünden türemiş bir isim olan emniyet, güvenlik ve korkusuzluk halinin var olmasıdır. Allah, insana hayatını istediği şekilde yaşayabilmesi için emniyet ve güven içinde olma nimetini de vermiştir. Bu bağlamda Allah güvenliğin bir nimet olduğuna geçmiş kavimleri bizlere anlatırken işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: **وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ** **“Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli ve huzurlu idi, ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler.”**³¹¹ Ayet bağlamında kaynaklarda bu ülkenin Mekke'den başka bir yer olduğu anlatılmaktadır.

³¹⁰ Buladı, age., s.206

³¹¹ Nahl, 16/112

Çünkü bu misal Mekkelilere verilmektedir. Bu ülke, çalkantı içinde olmayan hücumlardan emin, darlık ve korku sebebiyle oradan ayrılma ihtiyacı duyulmayan huzurlu ve rızkı her yerden bol bol gelen bu yönleriyle de emniyet ve güven nimetine sahip bir ülke olarak tasvir edilmektedir.³¹²

Kur'an korkudan emin kıldığı Mekkelileri anlatırken emniyetin nimet yönünü şöyle ortaya koymaktadır: *أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفِيَالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ* “Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim (Mekke’yi) güven içinde kutsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hala batıla inanıp Allah’ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?”³¹³ Yüce Allah burada, müşriklere kendisine boyun eğsinler diye emniyet ve güven nimetini hatırlatmaktadır. Ayete Allah müşriklere esir alınmaktan, baskınlardan, öldürülmekten yana içinde emin oldukları güvenli bir belde olan Mekkeyi anlatmaktadır. Ancak Allah’ın bu nimetine rağmen müşriklerin Allah’a ortak koştukları vurgulanmaktadır.³¹⁴

Kur’an’da emniyetin önemi ve özellikle herkes tarafından istenilen bir nimet olduğu ifade edilmektedir. Hz İbrahim’in Mekke’nin güvenilir ve emniyetli bir belde olması için yaptığı dua bu açıdan önem arz etmektedir. *وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا*. “Hatırla ki, İbrahim şöyle demişti: ‘Rabbim! Bu şehri (Mekke’yi) emniyetli kıl.’”³¹⁵ Hz. İbrahim Kabe’nin inşasına başlarken burada bir şehir oluşacağını düşünerek Allah’tan bu şehri, zorbaların saldırılarına karşı güvenli bir şehir kılmasını, orada ikamet edecek müminleri de her türlü düşman saldırısı veya doğal afetlere karşı korumasını niyaz etmektedir. Hz. İbrahim’in bu şekilde dua etmesi emniyetin insan hayatı için önemli bir nimet olduğunu göstermektedir.³¹⁶

Allah, Mekke dışında yaşayanların birbirlerinin mallarını yağmalar ve birbirlerini öldürürken, Mekke içinde ikamet edenlerin emniyet ve huzur içinde yaşamalarını bir ibret olarak sunmaktadır. Mekke halkının rızıkları her taraftan bol bol, rahat rahat, geliyor, huzur ve güven içinde her nimetten yararlanıyorlardı. Bu kadar nimete karşılık Kureyş’ten istenen Allah’a kulluk ve şükürdür. Bu talep şu

³¹² Zuhayli, VII, 450-451.

³¹³ Ankebut, 29/67

³¹⁴ Kurtubi, XII, 430-432

³¹⁵ Bakara, 2/126

³¹⁶ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, I, 128

ayetlerde açıkça görülmektedir; **لِيَلَّافَ قُرَيْشٍ إِيْلَانَهُمْ رِحْلَةَ الشَّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَأَيُّغُبُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ** “Kureyş’i ısındırıp alıştırdığı; onları kışın (Yemen’e) ve yazın (Şam’a) yaptıkları yolculuğa ısındırıp alıştırdığı için, Kureyş de, kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe’nin) Rabbine kulluk etsin.”³¹⁷ Kabile hayatı yaşayan Arap yarımadası devlet otoritesinden yoksun olduğu için burada genel bir güvensizlik bulunduğu halde Mekke Hz. İbrahim zamanından beri Yüce Allah tarafından saygınlığı çiğnenmeyen (harem) bölge olarak insanlığa duyurulmuş, bu sayede Mekke halkı dış saldırılardan korunmuştur. Allah, emniyet ve güven nimetinden ötürü Kureyşliler’in çevrelerine göre, emniyet ve huzur içinde yaşadıklarını ve güvenlik içerisinde ticaret vb. için yolculuk yaptıklarını bu sebeple de kendisine kulluk yapmalarını istemektedir.³¹⁸

Emniyet, şükür ve kulluğu gerektirir. Birçok kişi, toplum ve milletler korku, yağmalama, öldürülme, gasp gibi korkularla yaşarken güven içinde yaşayan kişilerin, toplumların ve milletlerin bunun kadrini, kıymetini bilerek hareket etmeli ve Allah’a karşı kulluk vazifelerini hakkıyla yerine getirmelidir.³¹⁹

Verilen bilgilerden hareketle Allah, insanların güven ve huzur içerisinde rızıklarını kazanıp yaşamaları için emniyet ve güven içerisinde olma nimetini vermiştir. Bu açıdan emniyet, bir toplumun en fazla ihtiyaç duyduğu bir nimettir. Bundan dolayı da bireyler ve toplumlar buldukları güven ve huzur halinde Allah’a nankörlük etmemelidirler. Emniyet ve güven içinde olan her birey ve toplum, bunun şükürünü eda etmelidir. Allahı tanımalı ve ona kulluk görevlerini ifa etmelidirler.

Kur’an-ı Kerimde saydığımız bu nimetlerin yanında daha birçok maddi ve manevi nimet yer almaktadır. İnsanın yaratılış serüveninin başlangıcı olan Hz. Adem’in yaratılmasından her şahsın kendi yaratılışına kadar, vücudunu meydana getiren organlardan hayatiyetini devam ettirebileceği tüm ihtiyaçlarına kadar hepsi Allah’ın birer nimetidir.³²⁰ Bu nimetlerin her birini bir başlık altında incelemek çok zor olacağından, Kur’anda ayetlerin işaret ettiklerinden bazılarını burada yer vermeyi

³¹⁷ Kureyş, 106/1-4

³¹⁸ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, V, 655

³¹⁹ Buladı, age., s. 234

³²⁰ Bilal Gündüz, **Kur’an’da Küfrün Karşısı Olarak Şükür**, Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 106

uygun gördük. Bu bağlamda Kur'an'da yer alan ayetlerin işaret ettiği maddi ve manevi nimetlerden bazıları da şunlardır; Kadınlar, oğullar, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüş, salma atlar, sağlam hayvanlar ve ekinler,³²¹ çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri,³²² yerden çıkan kaynaklar,³²³ dağlar ve ırmaklar,³²⁴ bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel meskenler,³²⁵ güzel kokulu bitkiler, inci, mercan, yakut,³²⁶ tohumlar,³²⁷ yoncalar, zeytinlikler, hurmalıklar, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar,³²⁸ içinden taze et (balık) yediğimiz ve süs (eşyası) çıkardığımız denizler,³²⁹ insanlar için şifa olan bir şerbet (bal),³³⁰ susuzluğu kesen ve içilmesi kolay tatlı su³³¹ bir yerleşim yeri olarak yeryüzü, gökyüzü ve temiz besinler,³³² sebzeler, salatalık, sarımsak, mercimek, soğan, hurma ve üzüm ağaçları,³³³ zeytin ve nar bahçeleri,³³⁴ hâlis süt, hurma ve üzüm gibi meyvelerden üretilen içecek ve diğer güzel gıdalar,³³⁵ birçok meyveler, yağ, yenilen ekmeğe katık(zeytin), et,³³⁶ tuz,³³⁷ incir,³³⁸ kuş etleri, kiraz ağacı, meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları³³⁹ gibi daha birçok Allah'ın insanlara dünyada verdiği ve cennette vermeyi vaat ettiği maddi ve manevi nimetler bulunmaktadır.

³²¹ Âli İmran, 3/14

³²² En'âm, 6/141

³²³ İsrâ, 17/90

³²⁴ Rad, 13/3

³²⁵ Duhan, 44/25-26

³²⁶ Rahman, 55/12-22-58

³²⁷ Nebe, 78/15

³²⁸ Abese, 80/28-31

³²⁹ Nahl, 16/12, 14

³³⁰ Nahl, 16/69

³³¹ Fâtır, 35/12

³³² Mü'min, 40/64, 79

³³³ Bakara, 2/61, 266

³³⁴ Enâm, 6/99

³³⁵ Nahl, 16/66-67

³³⁶ Mü'minün, 23/19-21

³³⁷ Fâtır, 35/12

³³⁸ Tin, 95/1

³³⁹ Vâkıa, 56/20-21, 28-29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN'DA NİMETİN ÇOKLUĞU KARŞISINDA OLUMSUZ DAVRANIŞ SERGİLEYEN BİREY VE TOPLUMLAR

Allah'ın kuluna verdiği nimetleri, kul Allah'ın rızasını kazanma yolunda kullanır ve Allah'tan olduğunu bilirse bu, şükür; yok eğer bu nimetler sebebiyle gururlanmaya ve kibirlenmeye kalkışırsa bu da şımarıklık ve haddi aşma şeklinde tezahür etmektedir. Peygamberlerin kavimlerini uyarma yolunda karşılıklarına ilk engel, nimet çokluğu içinde şımarmış toplumun ileri gelenleri tarafından konulmaktadır. Toplumun sosyal, siyasi ve ekonomik güç odaklarını ellerinde bulunduran bu grup, eşya ile kurduğu yanlış ilişki ve eşyayı araç yerine amaç haline getirmeleri sebebiyle yaşadıkları toplumda bireysel ve toplumsal manada problemlere sebep olmuşlardır. Bu bağlamda tarihte Karun, Firavun ve Mekke müşrikleri gibi nimet çokluğu içerisinde şımaran birçok birey ve toplum bulunmaktadır. Bu birey ve toplumlar nimetlere sahip olmanın verdiği rahatlık ve güven duygusu ile toplumda edindikleri üstün konumlarını ve mevcut düzenlerini korumak adına Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın ve Peygamberin uyarılarına karşı çıkan olumsuz insan tiplerini temsil etmektedirler. Bu başlık altında Kur'an'da sahip oldukları nimetlerin çokluğuyla üstünlük ve ayrıcalık duygusuna kapılıp şımaran, olumsuz tutum ve davranışlar sergileyerek hem kendilerini hem de yaşadıkları toplumu ifsad eden birey ve toplum örnekleri üzerinde durulacaktır.

1. KUR'AN'DA NİMETİN ÇOKLUĞU KARŞISINDA OLUMSUZ DAVRANIŞ SERGİLEYEN BİREYLER

Kur'an nimet çokluğu içerisinde insanın şımarmasının insan fitratında var olan bir olgu olduğunu haber vermektedir; **وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ نُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ** **“Allah kullarına (tümüne birden) rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir.”**³⁴⁰ Ayeti kerime nimet çokluğu içerisinde yaşayan kimi insanların, ilahi sınırları çiğneyerek negatif tutum ve davranışlar sergileyebilecek bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da nimet ve onun çokluğu karşısında

³⁴⁰ Şura, 42/27

olumsuz tutum ve davranış sergileyen Karun, Firavun ve Belam gibi şahıslar yer almaktadır.

1.1.Karun Örneği

Mal-mülk sevgisi, dünyalık biriktirme hırsı, refah düzeyini yükseltme arzusu çoğu zaman insanları şımarıklığa, azgınlığa sevk etmiş, onları Allah'a itaat ve kulluktan alıkoyarak maddeye kul ve köle yapmıştır.³⁴¹ “Kâinattaki nimetlerden istifade etmeyi yalnızca kendi hakları gibi telakki edip zevk ve arzuları uğruna lüks ve konforla ömür tüketenlerin, toplumların içine düştüğü sıkıntı, fitne, kargaşa ve tefrikanın oluşmasındaki payları azımsanmayacak ölçüdedir.”³⁴² Karun bu anlatılanların Kur'an'daki prototiplerinden biridir. Karun gibi olumsuz örneklerle rağmen vahiy, meşru gücü, serveti ve nimet elde etmeyi dışlamamaktadır. Bilakis Hz Davut ve Hz Süleyman örnekleriyle insanın nimet çokluğu içerisinde nasıl bir tutum ve davranış geliştirmesi gerektiği konusunda örnek model ortaya koymaktadır. Sahip oldukları nimetler içerisinde onlar gibi tutum ve davranış sergileyemeyen insanlar, Karun gibi tutum ve davranışlar sergileyerek fert ve topluma olumsuz manada etki etmişlerdir.

Nimetler karşısında takındığı tavrın yanlış olması insanın, Cenab-ı hakkın emir ve yasaklarını çiğneme, diğer insanların haklarına tecavüz, yeryüzünde bozgunculuk ve Allah'a şirk koşma gibi bazı aşırılıklar ve haddini aşan menfi tutum ve davranışlar sergilemesine neden olmuştur. Cenab-ı Hak Kur'an'da böyle bir duruma düşmemeleri için insanlara uyarılarda bulunmaktadır. Bu uyarıyı Karun kıssasında görmek mümkündür. Karun elinde bulunan nimetleri, Allah'a ulaştıran bir vasıta yerine, ulaşılması gereken yegâne bir amaç olarak görmekte ve sahip olduğu nimetleri kendinden bilmektedir. Bu bağlamda Karun, Kur'an'da sahip olduğu nimetleri kendinden bilip şımaran ve yaşadığı topluma mali istibdatta bulunan sorumsuz bir insan tipini temsil etmektedir.

Nimetler karşısında menfi tutumlar sergileyen Karun'u, Kur'an şöyle tasvir etmektedir; **“Karun, Musa'nın kavminden idi. Ama onlara karşı azgınlık etti.**

³⁴¹ Yaşar Düzenli, **Kur'an Işığında Evrensel Dengeler Ve İnsan**, İFAV, İstanbul 2000, s.47

³⁴² Buladı, age., s.428

Biz ona öyle hazineler verdik ki anahtarları güçlü bir topluluğa ağır geliyordu. Kavmi ona demişti ki; Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez. Allah'ın sana verdiği her türlü şeyde ahiret yurdunu da ara. Dünyadan nasibini de unutma! Allah'ın sana iyilik ettiği gibi sende iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez. Karun; bu servet bana, ancak benim ilmim sayesinde verildi. Dedi. O, kendisinden evvelki nesillerden, ondan daha güçlü ve taraftarları kendisinden daha çok nicelerini Allah'ın helak ettiğini bilmiyor muydu? Artık suçlulara günahları sorulmaz cezaları verilir. Derken maddeperest Karun, bir gün ziyneti ve ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isyetenler; Keşke Karun'a verilen gibi bizimde olsaydı. Hakikaten o büyük bir nasip sahibidir, dediler. Kendilerine ilim verilenler ise; yazıklar olsun size! Allah'ın mükâfatı iman edipte salih amel işleyenler için daha hayırlıdır. Ona da sabredenlerden başkası kavuşturulamaz, dediler. Nihayet biz onu da sarayını da yerin dibine geçiriverdik. Artık Allaha karşı, kendisine yardım eden bir topluluğu da olmadı. O, kendisini kurtaranlardan da değildi. Dün onun yerinde olmayı isteyenler; vay be demek ki Allah, kullarından dilediğine rızık veriyor da, kısıyor da. Eğer Allah bize lütfetmese idi, elbette bizi de batırırdı. Demek ki küfre sapanlar iflah olmaz, demeye başladılar.”³⁴³ Kıssanın uzunluğundan dolayı burada ayetlerin arapça metnine yer verilmemiştir.

Bazı kaynaklarda Karun Hz. Musa'nın amcasının oğlu ve Firavun'un yüksek seviyede bir görevlisi, İsrâiloğulları'na karşı zalimlik ve taşkınlık eden biri olarak tanıtılmaktadır. Ayrıca Hz. Musa'ya önce iman etmiş, fakat daha sonra hırsı ve kıskançlığı yüzünden ona karşı çıktığı, ilmi ve servetiyle övünen, soydaşlarına karşı büyüklük taslayan biri olarak anlatılmaktadır. İsrâiloğulları içinde dini bilgisi en geniş olan kimse olduğu, insanları buzağıya taptıran 'samiri' gibi münafık bir karakter olduğu da rivayet edilmektedir.³⁴⁴

Kıssa bağlamında geniş servetiyle ün yapan Karun misal verilirken, hem Mekke'li zengin putperestler, hem de yaşamakta olan şımarık ve azgın zenginler

³⁴³ Kasas, 28/76-82

³⁴⁴ Taberi, VI, 346-347; Şevkânî, IV, 179; İbn Âşûr, XX, 175

uyarılmakta ve mü'minlerin servet edinirken onu sadece Allah'a ulaştıran bir araç görmeleri telkin edilmektedir. Aynı zamanda hakiki mutluluğun, gerçek anlamda insan olmanın ölçü ve kıstasının mal ve geniş servet olmadığına işaretler; insanı insan yapan şeyin, kalbinde kök salan sağlam iman ve irfanı, doğruyu bulan selim aklı ve haktan yana gelişen vicdanı olduğu hatırlatılmaktadır. Zira mal ve makam, şöhret ve servet geçici şeylerdir ve amaca yönelik araçlardır. İyi ve yararlı yolda kullanılırsa sahibini her iki âlemde mutlu ve bahtiyar eder; kötü ve zararlı yolda kullanılırsa, sahibini felâkete sürüklemektedir. Nitekim bu konuda geniş servet ve nimeti amaç edinen ve onu şımarma ve böbürlenme, inkâr ve tuğyan vasıtası yapan Karun'un nasıl bir sonuçla karşılaştığı anlatılmakta ve ondan ibret almamız tavsiye edilmektedir.³⁴⁵

Kıssa bağlamında Karun'un, servetinin çokluğu içerisinde yaşadığı topluma mali bir zorbalıkta bulunduğu vurgulanmaktadır. İnsanlara zulmederek, Allah'ın gözetimini ve ahiret korkusunu hesaba katmaksızın nimetlerden dilediği gibi ve sınırsızca yararlanmak suretiyle, insanların içinin kinle, nefretle, kıskançlıkla ve çekememezlik duyguları ile dolmasına neden olduğu ve malını, amacının dışında harcayarak veya çeşitli yollarla amacı uğruna harcanmasına engel olarak bozgunculuk yaptığı ifade edilmektedir.³⁴⁶

Ayetlerden hareketle, nimet çokluğunun, sorumsuz insanları şımartacağı, bunun da onların basiretlerini bağlaması nedeniyle, doğru yolu bulmalarının mümkün olamayacağı, bu durumun doğal bir sonucu olarak da ilâhî çizginin dışına çıkarak, hiçbir sınır ve bağ tanımayacakları anlaşılmaktadır. Kıssada nimet çokluğu içerisinde elde ettikleri rahatlık ve güven duygusu ile şımaran Karun gibi insanların, ilahi mesajlara kulak tıkayarak yaşadıkları topluma ve dünyaya zararlar verdikleri görülmektedir.

Karun gibi insanların nimetler içinde yaşarken elde ettikleri rahatlık ve içine düştükleri basiretsizlik neticesinde sahip oldukları dünya görüşleri, onların Allah'tan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Bu uzaklaşma sonucu kalplerinde istiğna duygusu gibi duygular oluşmakta bu da nimetleri kendi kişisel çabaları neticesinde elde

³⁴⁵ Celal Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yayınları IX, 4579-4581.

³⁴⁶ Kutup, VIII, 126

ettikleri kuruntusuna kapılmalarına, nimetlerin gerçek sahibiymiş gibi hareket etmelerine, dünyada ebedi kalacakmış gibi davranmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda bu kişiler, mal ve servet biriktirerek aşırı oranda nimete boğulmakta, ekonomiyi tekellerine almakta, istedikleri gibi zevk ve sefa sürmekte, aşırı derecede nankörleşmekte, hiçbir engel, güç, kuvvet ve sınır tanımamaktadırlar. Bundan dolayı, hem Allah'a karşı hem de insanlara karşı tuğyan ederek bireysel ve toplumsal manada problemlerin oluşmasına neden olmaktadır.³⁴⁷

Bazı insanların kibre yönelmesinin en önemli nedenlerinden birisinin, nimet çokluğu içinde yaşamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda insanın yaşadığı topluma karşı siyasi ya da mali zulme kalkışması, sahip olduğu nimetlerle büyüklenmesinin bir sonucudur. Bu bağlamda sahip olduğu geçici nimet ve sosyal sınıf farklılığının kendisinde ayrıcalık meydana getirdiğini vehmeden insan, Karun örneğinde olduğu gibi büyüklenme ve toplum düzenini bozucu menfi anlamda tutum ve davranışların ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir.³⁴⁸

Toplumların gelecekte dünya sahnesinde varlıklarını devam ettirebilmeleri için birlik ve bütünlük içinde yaşamaları gerekmektedir. Sosyal adaletsizliğin olduğu bir toplumda er ya da geç bir takım çözümler yaşanabilmektedir. Bu bağlamda sahip oldukları nimetler içinde lüks bir hayat süren ve toplumun diğer kesimlerini düşünmeden yaşayan, Karun tipli insanlar toplumda sosyal adaletsizliğin çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durum, Karun kıssası anlatılırken Cenabı Hak tarafından ibret alınması için insanların dikkatlerine sunulmaktadır.

Karun gibi aynı özellikleri taşıyan her nimet sahibi, Kur'an'da anlatılan bu kıssaya muhataptır. İnsan, mala güvenerek, servet biriktirerek, malı-mülkü içerisinde kibirlenmemelidir. Elde ettiklerini kendisine bahşedeni unutarak, Cenab-ı Hakkın nimetlerini unutan, bu nimetlere karşı gerekli hamd ve şükür görevini yerine getirmeyen kimseler gibi olmamalıdır. Malın cazibesine kapılan, kalbini mal sevgisiyle dolduran, aklını hep onun için çalıştıran, elde ettiği bu servetle de

³⁴⁷ Süleyman Gür, **Kur'anda Tuğyan Kavramı**, Rize Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize, 2009, s.36

³⁴⁸ Düzenli, agt., s.111

küstahlaşıp, Allah'ın kullarına karşı büyüklük taslayan kimseler gibi şımarmamalıdır. Sahip olduğu şeyleri, kendi aslî malı zannetme gibi bir yanılgıya kapılmamalıdır.

Karun'un serveti ondaki olumsuz duyguları adeta körüklemiştir. Karun, ekonomik üstünlüğünden hareketle büyükleme duygusuna kapılmış, küçük gördüğü halkına tepeden bakacak kadar yabancılaştırmış, elindeki servetin sırf kişisel bilgi ve çabasının ürünü olduğu düşünce ve saplantısıyla, kişisel olarak normal görüp yaklaştığı bir seri olumsuz duygu ve düşüncelere kapılarak pozitif değer algısını yitirmiş ve içinden çıkamayacağı negatif tutumlar içine düşmüştür.³⁴⁹

Kur'an'da olumsuz bir kişilik olarak Karun, sahip olduğu nimetlerle şımaran, zengin bir karakteri temsil etmektedir. Öyle ki sahip olduğu nimetlerden ötürü azgınlık ve taşkınlık eden, haddini bilmeyen, mütekebbir, her şeye sahip olabilme ve her istediğini yapabilme anlayışı içerisinde bozgunculuk yapan, sınır tanımayan, zalim ve günahkâr bir kişiliktir. Nimetin kıymetini bilemeyen, nankörlük ve küstahlık eden, sahip olduğu nimetlerle büyülenen, onu asıl amacından saptırıp sanki mest olmuş gibi aşırı davranışlar sergileyen, nimetin çokluğu ve devamlılığı sebebiyle şımarıp haddi aşan, nimeti kötüye kullanan, nimetin kişi üzerinde oluşturduğu sorumluluğa riâyet etmeyen ve o nimeti uygun olmayan yerlerde kullanan şımarık bir karakterdir³⁵⁰

Mal, zenginlik ve nimetle şımarmayı, o nimeti veren Rabbine karşı şükürü terk ederek küfrân-ı nimette bulunmayı temsil eden Karun, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerden başkalarını da yararlandırmaya razı olmayan, sahip olduğu nimetleri kendinden bilip nimetin gerçek sahibi olan Allah'ı unutan, kendisine verilen güzel ve hikmetli öğütlere dudak büken, uyarılara tepeden bakan ve bozgunculukta ısrar eden nankör bir kişilik özelliğine sahiptir. Bu yönüyle Karun, servetin gözünü kör ettiği, nimetin kendisini aldattığı ve ruh dünyası körleşmiş mağrur bir kişilik; nimetin

³⁴⁹ Yusuf Macit, **Psiko Sosyal Açıdan Karun Kıssası (Ekonomik Olguların Tutum ve Davranışlara Etkisi)**, Dini Bilimler Akademik Araştırma Dergisi, 2013, 13/3, s. 65

³⁵⁰ İsa Nas, **Kur'an-ı Kerim'de Şımarıklık ve Şımarık Bir Kişilik Örneği Olarak Karun**, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s.95

kaynağını ve veriliş hikmetini unutan, gözü hiçbir şeyi görmeyen, malın çekiciliği ile aldanan ve zenginliğin kör ettiği kibirli bir karakterdir.³⁵¹

Verilen bilgiler neticesinde Karun gibi nimetler içinde yaşayan her nimet sahibi Kur'an'ın anlattığı bu kıssanın muhatabı konumundadır. Anlatılan bu kıssa insanın sahip olduğu nimetleri kendinden bilebileceği ve sahip olduğu nimetleri kendi asli malı zannetme gibi bir yanılgıya düşebileceğini göstermektedir. İnsanın nimet çokluğu içinde kapıldığı bu duyguların insanı Karun gibi fert ve toplum bazında problemlerin oluşmasına sebep olacak negatif tutum ve davranışlara sürükleyebileceğini göstermektedir. Netice itibarıyla kıssa nimet çokluğu içinde Kur'an'ın insana yüklediği sorumluluk bilincine uygun davranmayan, pozitif değer algısını yitirmiş Karun ve benzerlerinin büyüklenme, şımarma ve başkalarını hor görme gibi kendisinin ve yaşadığı toplumun başına problemler açacak tutum ve davranışlar sergileyebileceğini ortaya koymaktadır.

1.2.Firavun Örneği

Kur'an'da kendisine verilen nimetler içerisinde gururlanıp haddi aşan şahıslardan bir diğeri de Firavun'dur. Kur'an'da Firavun, Hz. Musa'nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenmiş, ilahlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, Musa'nın tanrısına ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, halkını küçümseyip zayıfları ezen, gerçeklere sırt çeviren bir kral olarak tasvir edilmektedir.³⁵²

Kur'an, Firavun'u nimetler içinde menfi tutum ve davranışlar sergileyip, aşırı giden ve haddi aşan kimselerin önde gelenlerinden biri olarak tanıtmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir: **فَمَا أَمَّنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّتُهُ مِّن قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَأَتْهُمُ أَنَّ يُفْتَنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ** **“Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir gurup gençten başka kimse Musa'ya iman etmedi. Çünkü Firavun yeryüzünde ululuk taslayan (bir diktatör) ve haddi aşanlardan idi.”**³⁵³ Ayet

³⁵¹ Necati Kara, **Kur'an'a Göre Hz. Mûsâ, Firavun ve Yahudiler**, Seha Neşriyat, İstanbul 1991, s. 470.

³⁵² Yunus, 10/83; Naziat, 79/24; Zuhruf, 43/51; Mümin, 40/36-37.

³⁵³ Yunus, 10/83

bağlamında Firavun, yeryüzünde sahip olduklarıyla büyüklük taslayan birisidir. Yani kibirli, güçlü ve aşırı gidenlerdendir. Rab olduğunu iddia ederek ve peygamberlerin torunlarını köleleştirmek isteyerek haddi aşanlardandır.³⁵⁴ Hz Musa ve kardeşi Harun, Firavun ve ahalisine açık delillerle gönderilmiş ancak toplumda sosyal, siyasi ve ekonomik güç merkezlerini elinde bulunduran bu grup büyüklük taslamış, Hz Musa'yı ve kardeşi Harun'u yalanlamışlardır.³⁵⁵

İnsanların şirke düşmelerinin önemli sebeplerinden birisi de nimetler içerisindeki rahat yaşantılarının etkisinin olduğu görülmektedir. Tabii ki bu nimet sebebiyle değil nimet içinde bulunan insanın nimete karşı olan tutkusu, bağlılığı, nimetler içinde gerçeklere karşı aklının örtülmesi, elinde bulunan nimetin elinden gideceği korkusu ve nimetin kendini ebedileştireceği kuruntusudur. Bu bağlamda dünyanın çok büyük ve sınırsız kuvvetlerine sahip olmaları sebebiyle, gurura kapılmaları bazı insanları aldatarak, kendilerini tanrı ilân edecek ve halkı kendilerine tapmağa zorlayacak şekilde şirke düşüren faktörlerden birisi olmuştur.³⁵⁶ Kur'an'da bu durum şirkin sembolü haline gelmiş Firavun örneği ile anlatılmaktadır: فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى **“Firavun sizin en yüce Rabbiniz ben değil miyim dedi.”**³⁵⁷ Firavun'un, ben sizin en yüce rabbinizim şeklindeki bu iddiası, insandaki makam ve mevki tutkusunun, benlik iddiasının nerelere kadar varabileceğini gösteren ibretlik bir sözdür.³⁵⁸ Başka bir ayette Firavun sahip olduğu ekonomik güçle ilahlık iddiasında bulunmaktadır. Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ **“Firavun, milletine şöyle seslendi: Ey milletim! Mısır hükümdarlığı ve memleketimde akan ırmaklar benim değil mi? Görmüyor musunuz?”**³⁵⁹ Bu ayette Firavun, kavmine böbürlenerek Mısır topraklarının mülkü, bağ ve bahçelerinden akan ırmakların kendisine ait olduğunu söyleyerek kendisinin nasıl büyük bir ekonomik güce sahip olduğunu vurgulamaktadır.³⁶⁰ Ayetlerde çizilen tablo neticesinde siyasi ve ekonomik güç gibi

³⁵⁴ Zuhayli, VI, 133.

³⁵⁵ Mü'minün, 23/45-46

³⁵⁶ M.İ.Hafız İsmail Surti, **Kur'anda Şirk Kavramı**, Akabe Yay., İstanbul 1985, s.9

³⁵⁷ Naziyat, 79/24

³⁵⁸ Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, V, 547-548

³⁵⁹ Zuhruf, 43/51

³⁶⁰ Taberi, VII, 333.

nimetleri elinde tutmanın verdiği güven ile Firavunun, tanrılık iddiasında bulunacak kadar haddini aştığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim Firavun'un önemli özelliklerinden birisinin de sahip olduğu mülk ve iktidar nimetiyle, yaşadığı toplumda fesad çıkarmak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kur'an, nimet çokluğu içinde Firavun ve kavminde olan inkârcılık mantığının, hem fertlerin iç dünyalarını ve sosyal yaşamlarını hem de toplumsal düzeni ve değerler dünyasını fesada uğratan en büyük bozgunculuk olduğuna işaret etmektedir. Bu durumla ilgili olarak Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: **إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ** **“Şüphesiz Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve ora halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o bozgunculardandı.”**³⁶¹ Ayet bağlamında Firavun'un, idare ettiği memleketlerin halkını, istediği şeyde, kendisine yardım eden ve itaatta bulunan; içlerinden hiçbirisinin kendisine muhalefet edemeyeceği gruplar haline getirerek, erkek çocukları boğazlayarak, bir zümreyi zaafa uğratarak toplumda bozgunculuk yaptığı ifade edilmektedir.³⁶²

Kur'an'da Firavun'un nimet çokluğu içinde ön plana çıkan özelliklerinden birisi de zulümdür. Bu bağlamda Firavunun toplumuna siyasi iktidarını devam ettirmek için zulmettiği görülmektedir. Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; **فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ** **Mûsâ onlara tarafımızdan gerçeği getirince, ‘Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın’ dediler. Fakat kâfirlerin tuzağı hep boşa çıkmıştır.”**³⁶³ Firavun, İsrailoğulların'ın çoğalıp iktidarı elinden alacakları korkusuyla onların erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını sağ bırakmakta iken Hz. Musa ortaya çıkıp onu imana davet edince bu sefer ona her iman edenin erkek çocuklarının da öldürülmesini emrettiği görülmektedir. Fakat Allah'ın onun bu tuzağını kendi aleyhine çevirip, onu yok ettiği anlaşılmaktadır.³⁶⁴

³⁶¹ Kasas, 28/4

³⁶² Râzi, XVII, 474-475

³⁶³ Mü'min, 40/25

³⁶⁴ Taberi, VII, 213

Firavunla ilgili ayetler ve açıklamalar bağlamında Firavun, insanın toplumda nimetler içerisinde, nimetin verdiği gururla ilahi mesajlara kulak tıkayarak hakikatleri idrak edemez hale gelebileceğinin en dikkat çekici örneğini oluşturmaktadır. Yine Firavun örneği, ekonomik ve siyasi gücün kişiyi zorbalığa sürükleyebileceğini göstermektedir. Firavun mülkünün kendisine üstünlük kazandırdığını, ölümden koruyacağını düşünmüştür. Firavun'un şahsında da görüldüğü üzere toplumun içerisindeki kimi insanların, nimetin çokluğu içerisinde ve sahip oldukları birtakım imkânlarla, kibir, gurur, şirk, zulüm gibi menfi tutum ve davranışlar içerisine düşebilecekleri anlaşılmaktadır.

1.3. Bahçe Sahipleri Örneği

Kur'an-ı Kerim, nimetler karşısında iki farklı insan tablosu çizmektedir. İki farklı insanın nimet karşısındaki tavırlarına ve onların bu tavırlarının sonuçlarına dikkatlerimizi çekmektedir. Kur'an'da bu tablo şöyle tasvir edilmektedir: **“Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik. İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştı. İkisinin arasından bir de ırmak fişkırtmıştık. Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: Ben, servetçe senden daha zenginim; insan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm. (Böyle gurur ve kibirle) kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki, (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum. Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben; Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (spermadan) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin? Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Bağına girdiğinde: Mâşâallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır, deseydin ya! Eğer malca ve evlâtça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki); Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak haline gelir. Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın. Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı**

masraflardan ötürü ellerini ovuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. Ah, diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım. Kendisine Allah'tan başka yardım edecek destekçileri olmadığı gibi kendi kendini de kurtaracak güçte değildi. İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah'a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O, en güzel âkıbeti veren yine O'dur.”³⁶⁵

Burada anlatılan tablonun uzunluğu sebebiyle ayetlerin Arapça metnine yer verilmemiştir. Kıssa bağlamında bahçe sahiplerinden biri sahip olduğu servetinden dolayı fakir arkadaşını küçük düşürmek için mukayeseler yapan, kendisinin üstün olduğunu söyleyen, Allah'a şirk koşan, kıyameti inkâr eden, sahip olduğu ekonomik nimetin kaynağında Allah'ın olduğunu görmeyip nankörlük eden bir insanı temsil etmektedir.³⁶⁶

Kıssada mahsulünün bol olması bahçe sahiplerinden birisini şımarttığı, mal ve mülkü ile öğündüğü ve kendinden ekonomik olarak aşağıda olanları küçümsediği anlaşılmaktadır. Servetini fakir arkadaşına karşı böbürlenme ve nankörlük vesilesi yaptığı görülmektedir. Ayrıca malının yok olmayacağına ve kıyametin kopmayacağına inanmakta ve kopsa bile Allah katında dünyadakilerden daha iyi bir durumda olacağını iddia etmektedir.³⁶⁷

Ayetlerde anlatılan bahçe sahiplerinden biri, sahip olduğu nimetlerden dolayı kibirlenip şımararak insanların ve tüm alemin kaderini elinde bulunduran Allah'ı unutarak, sahibi olduğu nimetlerin bitmeyeceğini, bu prestij ve konumunu hiç kaybetmeyeceğini düşünen insan tiplerini temsil etmektedir. Diğeri ise nimeti verenin Allah (cc) olduğunun bilincinde olan bundan dolayı rabbine şükreden, nankörlük etmeyen ve sahip oldukları ile şımarıp kibirlenmeyen insan tiplerini temsil etmektedir.

Bahçe ürünlerinin hasada hazır hale gelmesi bahçe sahiplerinden birisinde birtakım psikolojik değişikliklere sebep olduğu görülmektedir. Mahsulün hasada gelmesini kendi çalışmasına ve kendi benliğine mal etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bahçesinin güzel olması ve mahsulünün bol olması onu şımartmış,

³⁶⁵ Kehf, 32-43

³⁶⁶ Bayraktar Bayraklı, XI, 499-503.

³⁶⁷ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, III, 555

bu yüzden mal ve mülkü ile övünmeye, ekonomik olarak kendinden aşağıda olanları küçümsemeye başladığı dikkat çekmektedir. Kur'an'da insanın bu aşamadaki durumu şöyle anlatılmaktadır: **“Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder.”**³⁶⁸ Ayet bağlamında kimi insanların belli bir zenginliğe erişmekle, kendini ihtiyaçsız gördüğü bu sebeple de hakka karşı geldiği ve halka zarar verdiği ifade edilmektedir.³⁶⁹ Başka bir ayette de insanlara karşı elinde bulunan malları ve diğer nimetleri ile büyülenenlerin ve nimeti kendine mal edenlerin bu davranışlarının altında yatan neden şöyle açıklanmaktadır: **فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ** **“İnsana bir zarar dokunduğunda bize yalvarır. Sonra ona tarafımızdan bir nimet verdiğimizde, ‘Bu, bana ancak bilğim sayesinde verilmiştir’ der. Hayır, o bir imtihandır. Fakat onların çoğu bilmezler.”**³⁷⁰ Ayetten anlaşılacağı üzere insana bir sıkıntı dokunduğu zaman rabbine yalvarırken, kendisine nimet verildiğindeyse ilgili kıssada da olduğu gibi nimeti vereni unutup nimeti kendisine mal etmeye başlamaktadır.

Netice itibarıyla anlatılan bu kıssa, nimetin çokluğu karşısında kimi insanların nankörlük, kibir ve şımarıklık gibi olumsuz tutum ve davranışlar içerisine düşebileceğini ortaya koymaktadır. İlgili kıssa bazı insanların sahip oldukları nimetlerin çokluğu içerisinde Allah'ın yaratıcılığını ve rezzak vasıflarını göz ardı edebileceklerini göstermektedir. Ayrıca sahip oldukları her şeyi kendi benliklerine mal ederek inanç esaslarından bazısını inkâr edebileceklerini hatta daha da ileri giderek, Allah'a şirk koşabileceklerini ortaya koymaktadır.

1.4 Belam b. Baura Örneği

Allah (cc) Kur'an'da kendisine ‘ayetler’ verdik dediği ancak ismini zikretmediği bir şahsiyetten bahsetmektedir. Kur'an'da bu şahsa şöyle işaret edilmektedir; **وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ يَتْرُكُهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ** () **سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسُهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ** **“Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp da**

³⁶⁸ Alak, 96/6-7

³⁶⁹ Yazır, IX, 608

³⁷⁰ Zümer, 39/49

şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat. Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur. Şimdi onlara bu olayları anlat ki düşünsünler.”³⁷¹ Ayetlerde, bahsedilen bu kişinin kimliği hakkında bilgi verilmemekle birlikte tefsir kaynaklarında çeşitli görüşlerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tefsir kaynaklarında yer alan bu kişinin isminin Belam b. Baura,³⁷² Belam b. Eber,³⁷³ Ümeyye b. Ebi’s-Salt es-Sakafi,³⁷⁴ Rahip Ebu Amir b. Seyfi³⁷⁵ ya da Besus³⁷⁶ adında bir şahsın olabileceği yönünde rivayetler bulunmaktadır.

Tefsir kaynaklarında bu şahsın durumu hakkında da farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu bağlamda yer alan rivayetlerden biri şöyledir; Musa (as) Bel’âm’ın bulunduğu şehre yürümüş ve oranın halkıyla savaştığı; çünkü onlar kâfir kimselerdi. Bunun üzerine o kâfirler, Bel’âm’dan, hem Musa (as), hem de onun kavminin aleyhine dua etmesini istediler. O, duası makbul bir kimse idi. Çünkü o, İsm-i Âzam duasını biliyordu. Ama o, böyle bir dua etmekten kaçındı. Kâfirler ise, onun peşini bırakmadılar. Nihayet o, Hz. Musa ve kavmi aleyhine (beddua) etti. Derken, duası kabul olundu da, Hz. Musa ve İsrailoğulları onun duası yüzünden Tih Çölü’ne düştüler. Bunun üzerine Hz. Musa, ‘Ya Rabbi, hangi günah sebebiyle biz bu çöle düştük?’ deyince, Cenab-ı Hak, ‘Bel’âm’ın duası sebebiyle’ cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Musa: ‘Onun, benim aleyhime yapmış olduğu duayı kabul ettiğin gibi, benim de onun aleyhine olan duamı kabul buyur’ dedi; sonra da Hz. Musa, İsm-i Âzam ile imanının çekilip alınması için, ona bedduada bulundu. Böylece Allah Teâlâ, onu, kendisinde olan bu şeylerden tecrit etti; onun bilgi ve marifetini aldı.³⁷⁷

Başka bir rivayete göre ayette yer alan bu kişinin baktığı vakit arşı görebilecek durumda olduğu nakledilmektedir. Onun meclisinde söylediklerini yazan

³⁷¹ Araf, 7/175-176

³⁷² Taberi, X, 573

³⁷³ Taberi, X, 567

³⁷⁴ Taberi, X, 572-573

³⁷⁵ Razi, XV, 403

³⁷⁶ Kurtubi, VII, 320-321

³⁷⁷ Razi, XI, 146-147

öğrencilerinin bulunduğu ve onların on iki bin mürekkep hokkasına sahip oldukları aktarılmaktadır. Daha sonra da bu şahsın kâinatın bir yaratıcısı olmadığına dair ilk kitap yazan kişi noktasına geldiği ifade edilmektedir. Yine bu şahsın, imana davet etmek üzere Medyen kralına gönderildiği, Medyen kralının da ona birçok bağışlarda ve ikramlarda bulunduğu, onun dinine tabi olup, Hz. Musa'nın dinini de terk ettiği zikredilmektedir.³⁷⁸

Ayetlerde yer alan söz konusu kişiye, verildiği bildirilen 'ayetler' ifadesiyle İsmi Âzam, tevhidin delilleri, Allah'ın kitaplarından bir kitap, nübüvvet ve Allah'ın kitabından bir ilim kastedildiği ifade edilmektedir.³⁷⁹ Ayrıca ayette yer alan 'Onlardan sıyrıldı çıktı' ifadesinin de Allah'ın muhabbetini bırakıp isyan etmesi, rahmetini bırakıp gazabını tercih etmesi ve ona verilen ilmin ondan alınması şeklinde açıklandığı görülmektedir.³⁸⁰ Yine ayetler bağlamında kaynaklarda bu kişinin rabbinin emrine muhalif davranarak şeytana uyduğu, zalimlerden olduğu, günaha dalarak azgınlığı ve dünyaya meylettiği anlatılmaktadır.³⁸¹

Verilen bilgilerden hareketle ayetlerde, bu kişinin kimliği hakkında net bir bilgi olmamakla beraber tefsir kaynaklarında bu kişinin kimliği ve durumu hakkında çeşitli rivayetlerin olduğu görülmektedir. Ayetler bağlamında tefsir kaynaklarında yapılan açıklamalardan söz konusu bu şahsa mahiyeti tam olarak bilinmemekle beraber kendisine Allah tarafından önemli bir ilim nimetinin verildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu şahsın sahip olduğu bu nimetle Allah'a yaklaşmak ve ona kulluk etmek yerine dünyaya meylettiği, şeytanın peşine takıldığı, azgınlık ettiği ve doğruluktan saptığı anlaşılmaktadır.

2. KUR'AN'DA NİMETİN ÇOKLUĞU KARŞISINDA OLUMSUZ DAVRANIŞ SERGİLEYEN TOPLUMLAR

İnsan sahip olduğu nimetlerin Allah'ın lütfu ile olan ilişkisini untabilmekte ve elinde bulunan nimetlerin çokluğundaki kerameti kendisine mal edebilmektedir. Bu bağlamda nimetler insanları şımartıp ahlaki ve vicdani duygularını köreltebilmektedir. Netice itibariyle güç, servet, ilim, iktidar gibi nimetler insan

³⁷⁸ Kurtubi, VII, 320-321

³⁷⁹ Taberi, X, 572-573; Razi, XI, 149-150; Cevzi, II, 169

³⁸⁰ Razi, XI, 149-150; Taberi, X, 575-576

³⁸¹ Taberi, X, 575-576; Kurtubi, VII, 321-322

tarafından zulüm aracı olarak kullanılabilir. Kur'an'da sahip oldukları nimetleri iyilik ve hayırda kullanmayıp zulüm aracı olarak kullanan bireylerin yanında toplumlardan da bahsedilmektedir. Bu bağlamda sahip oldukları nimetlerle şımaran, azgınlaşan, peygamberlerini yalanlayan, sosyal, siyasi ve ekonomik hayatta olumsuz tutum ve davranış sergileyen toplumlar da bulunmaktadır. Ad, Semud ve Medyen halkı bunlardan bazılarını oluşturmaktadır.

2.1.Ad Kavmi

Kur'an'da ilahi mesajlara kulak tıkayarak nimet çokluğu içerisinde şımaran toplumlarla ilgili örnekler de sunulmaktadır. Bu bağlamda konumuzla ilgili olarak sunulan Ad kavmi en dikkat çekici örneklerdendir. Ad kavmi Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın neslinden türeyerek Yemen'de Hadramut denilen yerde bulunan Ahkaf'da yaşıyorlardı.³⁸² Ahkaf'da yaşayan Ad Kavmi, burasını çalışıp çabalayarak adeta cennetten bir köşe haline getirmişlerdir. Mermer sütunlar üzerine muhteşem binalar, saraylar yükseltip şehrin her tarafında parklar, havuzlar, bahçeler geniş yollar yapmışlar ve buraya da İrem demişlerdir.³⁸³

Kur'an-ı Kerim Ad kavminin, varlık içerisinde yaşayan ve fiziki olarak da güçlü bir topluluk olduğunu haber vermektedir. Nitekim Kur'an'da bu duruma şöyle işaret edilmektedir: **“Sizi uyarması için içinizden bir adam aracılığıyla Rabbinizden size bir zikir (vahy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı? Hatırlayın ki, Allah sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.”**³⁸⁴ Başka bir ayeti kerimede de Ad kavmi hakkında şöyle buyrulmaktadır: **وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ** **“Bildığınız her şeyi size veren, size hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar veren Allah'a karşı gelmekten sakının.”**³⁸⁵ Tefsir kaynaklarında ayetler bağlamında Hz Hud'un güçlü ve zengin olan kavminin daha önce din ve ahlâk kurallarına uygun olarak doğru yolda oldukları ancak daha sonra güçlerine ve

³⁸² A.Cevdet Paşa, **Kıyası Enbiya**, Bedir yay., İstanbul, 1994, I, 19

³⁸³ Mehmed Dikmen, **Peygamberler Tarihi**, Cihan Yay., İstanbul, 1987, s.143

³⁸⁴ Araf, 7/69

³⁸⁵ Şuara, 26/132-134

servetlerine güvenerek Allah'ı, peygamberi ve Allah'ın gönderdiği dini tanımaz duruma geldikleri anlatılmaktadır. Ayrıca bu kavmin Yemen'de İrem adında bir şehir kurdukları ve bu şehirde muhteşem sarayları, kaleleri, bağları, bahçeleri içerisinde müreffeh bir şekilde yaşadıkları zikredilmektedir.³⁸⁶ Ayeti kerimeler ve kaynaklarda yer alan açıklamalar, Ad kavminin maddi açıdan bolluk içerisinde bulunan bir topluluk olduğunu göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim varlık içerisinde yaşayan bu toplumun, varlığın verdiği güvenle kibir ve gurura kapılarak nasıl büyüklük tasladıklarını şöyle anlatmaktadır; فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ **“Ad kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve bizden daha kuvvetli kim var? dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi (mucizelerimizi) inkâr ediyorlardı.”**³⁸⁷ Ayet çerçevesinde tefsir kaynaklarında yer alan açıklamalarda Ad toplumunun geçmişte Arap yarımadasında, bolluk içerisinde yaşayan güçlü bir topluluk olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Ad kavminin maddi imkânlarına ve fiziksel güçlerine güvenerek Allah'a karşı büyüklük tasladıklarına vurgu yapılmaktadır.³⁸⁸

Sonuç itibariyle Ad kavminin, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu fiziksel güce, mali zenginliklere ve çeşitli nimetlere nankörlük ettikleri anlaşılmaktadır. Nimetler içinde ulaştıkları yüksek maddi düzeyin, onların eşyayı amaç edinip büyükmelerine, peygamberleriyle tartışmalarına neden olduğu görülmektedir.³⁸⁹ Netice itibariyle de bu kavmin, Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetler karşısında Allah'a boyun eğecekleri ve onun büyüklüğünü kabul edecekleri yerde bu nimetlerin onlar üzerinde olumsuz etkiler meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca nimetler içerisinde mağrur, küstah ve diğer insanlara karşı da zalim hale geldikleri dikkati çekmektedir.

³⁸⁶ İbn Aşûr, XIX, 165-168; Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV, 163.

³⁸⁷ Fussilet, 41/15

³⁸⁸ Beydâvi, IV, 247; Neseî, III,130; Begâvi, VIII, 418; İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, **Kasasu'l-Enbiya**, Daru İbn Kesir, Beyrut 1988, s.94

³⁸⁹ Pazarbaşı, age., s.274

2.2.Semud Kavmi

Ad kavmi helak edildikten sonra onların arazilerine Semud kavmi yerleşmiş, buralarını imar etmişler, buralarda çoğalmışlar, bol nimetler içerisinde uzun ömür sürmüşler, dağlardan evler yontmuşlar, bolluk ve genişlik içerisinde müreffeh bir hayat yaşamışlardır.³⁹⁰ Semud toplumu, taş oymacılığı sanatında ileri gitmiş, kayaları oymuş, dağlarda güven içinde oturacakları evler yapmışlardır.³⁹¹ Görülen o ki; toplumlar ulaştıkları maddi gücü, sanat, estetik, bilim ve tekniği, somutlaştırdıkları eserlere yansıtmışlardır.³⁹² Semud kavmi de kendilerinden önceki Âd kavmi gibi maddi ve ekonomik bakımdan üstün bir yaşam tarzına sahip olmuşlardır. Yüce Allah kendilerini Âd kavminin halefi olarak yaratmış ve kendilerine birtakım maddi nimetler ihsan etmiştir.³⁹³

Kur' an-ı Kerim onların yaşam biçimleri ve onlara verilen nimetler hakkında bize şu bilgileri vermektedir: **أَنْتَرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ فِي جَنَاتٍ وَعُيُونٍ وَرُزُوعٍ وَتَخْلٍ طَلْعَهَا هَضِيمٌ** **“Siz içinde bulunduğunuz bu nimet ortamında; bağlarda, bahçelerde, pınarların başında, ekinlerin salkım salkım taze olgun hurmaların arasında sonsuza kadar güven içinde yaşatılacağınızı mı sanıyorsunuz. Bu yüzden mi dağlardan, büyük bir ustalıklarla evler yontuyorsunuz. Burada, bahçelerin, pınarların içinde ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız?(sanırsınız). Dağlarda mahir ustalar olarak kasaneler oyar mısınız?”**³⁹⁴ Başka bir ayeti kerimede de onların yaşam biçimlerine ve sahip oldukları nimetlere şöyle dikkat çekilmektedir; **وَادْكُرُوا إِذْ جَعَلْنَا خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأْنَاكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَادْكُرُوا آيَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ** **“Düşünün ki, (Allah) Âd kavminden sonra(onların yurduna) sizi hükümdarlar kıldı ve yeryüzünde sizi yerleştirdi. Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz.”**³⁹⁵ Bu ayetler bize onların yaşadıkları yer ve hayat hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda yaşadıkları yerin hem ovalık hem de dağlık bir yer olduğu ve selefleri Ad kavmi gibi bol nimetler

³⁹⁰ Beydâvi, III,36

³⁹¹ Hicr, 15/82; Şuara, 26/149

³⁹² Pazarbaşı, age., s.276

³⁹³ Âraf, 7/74

³⁹⁴ Şuara, 26/146-149

³⁹⁵ Âraf, 7/74

içinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ancak Semudlular kendilerine verilen bu bol nimetlere şükretmeleri gerekirken, gurur ve kibre kapılıp hak yoldan ayrıldıkları, insanlar arasında fesat ve karışıklık çıkardıkları ve insanları birbirlerine düşürerek bozgunculuk yaptıkları görülmektedir.³⁹⁶

Helak olan önceki toplumlarda görülen Mele (Toplumun ileri gelenleri) bu toplumda da ortaya çıkmış ve bunlar toplum içindeki zayıf insanlara üstünlük taslayarak, onları küçük görüp ellerindeki bu ekonomik güç sayesinde inançlarıyla alay ettikleri görülmektedir.³⁹⁷ Kur'an-ı Kerim bu duruma şöyle temas etmektedir: قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُّوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ الْمُؤْمِنُونَ **“Kavminin ileri gelen ekabir takımı zayıf görülüp ezilen mü'minlere dedi ki: ‘Siz, Salih’ in gerçekten Rabb’i tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunun iyi biliyor musunuz?’ Onlar, ‘Biz, onun getirdiklerine iman ediyoruz’ cevabını verdiler.”**³⁹⁸ “Kur'an’da yeri geldikçe eski toplumların, nimet çokluğu içinde gurur ve kibre kapılarak hak dini kabul etmemekte direnip büyüklük taslayan zorbaları hakkında müstekbir; bunların zayıf ve âciz gördüğü, baskı altına alıp yönlendirmek istedikleri kitle hakkında da müsted’af deyimleri kullanılmaktadır. İşte bu ayetlerde zorbalar kesimi sahip oldukları nimetlerden ötürü gurur ve kibre kapılıp, Hz Salih’e inananlar arasındaki yoksul ve kimsesiz müminleri inançları dolayısıyla kınamakta; onların inandığı şeyleri kendilerinin reddettiklerini açıkça bildirmektedirler.”³⁹⁹ Bu bağlamda Hz Salih ile kavminin ileri gelenleri arasındaki bu mücadele, bolluk ve refahın şımarttığı toplumun ileri gelenlerinin, insanların inançları ve yaşamları üzerinde ne denli olumsuz izler bıraktığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁴⁰⁰

Semud kavmi ile ilgili verilen bilgilerden hareketle, Semud kavminin yaşadığı dönemde sahip oldukları nimetlerden ötürü bolluk ve refah içinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Kur'an da türlü nimetler içinde güçlü ve ihtişamlı bir portre çizen Semud kavmi bu gücün verdiği güven ile hakkı inkar ederek hakkın emir ve

³⁹⁶ Kutup, age., VI, 130-131.

³⁹⁷ Ali Rıza Yılmaz, **Kur'an-ı Kerimde Asi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri**, Erciyes Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007, s.48

³⁹⁸ Âraf, 7/75

³⁹⁹ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, II, 549-550

⁴⁰⁰ Gür, agt., s.107

yasaklarına aykırı tutum ve davranışlar içinde buldukları dikkati çekmektedir. Bu bağlamda peygamberleri Hz Salih'in uyarılarına ilgisiz kaldıkları, Allah'ı inkar ettikleri ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak olumsuz tutum ve davranışlar içerisine düştükleri görülmektedir.

2.3. İsrailoğulları

Kur'an'da anlatılan kıssaların farklı surelerde yeniden yer aldığı görülmektedir. Ancak bunlar olayın farklı yönlerini ele alıp birbirini tamamlamaktadır. Aralarında çelişki ya da ihtilaf bulunmamaktadır. Kıssanın her anlatışında hikâyenin öncekilerden farklı bir yönü ele alınıp oraya vurgu yapılmaktadır.⁴⁰¹ Bu bağlamda Kur'an'da yer alan kıssalardan birisi İsrailoğulları kıssasıdır. İsrailoğulları olarak bilinen kavim, kardeşi Ays tarafından öldürülmek korkusuyla, dayısının yanına gitmek üzere, gündüzleri saklanıp geceleri yürüdüğü için kendisine İsrail adı verilen Yakup peygamberin neslinden gelen insanlardır.⁴⁰² Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden çok sık bahsedilen İsrailoğullarına kendilerine verilen nimetleri hatırlamaları istenmektedir.⁴⁰³

Kur'an'da İsrailoğulların'ın Firavunun ve taraftarlarının zulüm ve esaretinden kurtarılmalarının onlar için nimet olduğuna işaret edilmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; وَإِذْ نَجَّيْنَاكَ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكَ سُوءَ الْعَذَابِ; **“Hani, sizi azabın en kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bunda, size Rabbinizden (gelen) büyük bir imtihan vardı.”**⁴⁰⁴ Başka bir ayette de İsrailoğullarının, Firavun ve taraftarlarının elinden kurtarılmakla kalmayıp, bir de onların sahip oldukları nimetlere vâris kılındıkları anlatılmaktadır. Bu bağlamda bu duruma şöyle değinilmektedir; وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَادِرُونَ () فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ () وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ () كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ **“Biz de Firavun'un kavmini bahçelerden, pınar başlarından, servetlerden ve iyi bir konumdan çıkardık. İşte böyle yaptık**

⁴⁰¹ Âtîf Zeyyan, *Kıssasü'l-Enbiya fi Kur'ani'l-Kerim Mecmu'l-Beyani'l-Hadis*, Daru'l-Kitabi'l-Lübnani, Beyrut, 1988, s.473

⁴⁰² M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, TDV Yay. Ankara 2004, I, 263.

⁴⁰³ Bakara, 2/40

⁴⁰⁴ Bakara, 2/49

ve onlara, İsrailoğullarını mirasçı kıldık.”⁴⁰⁵ Ayetler bağlamında İsrailoğullarının, Firavun ve etrafındakilerin sahip olduklarının bir benzerine vâris oldukları ve onların zulmünden kurtarıldıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca ayetlerde İsrailoğullarının, Firavun ve etrafındakilerin zulmünden kurtarılmaları ve onların sahip oldukları bahçeler, ırmaklar, hazineler ve güzel yerleşim bölgeleri türünden şeylere sahip olmalarının İsrailoğulları için bir nimet olduğu ifade edilmektedir.⁴⁰⁶

Kur'an'da İsrailoğullarının içinden peygamberler çıkarılması ve İsrailoğullarının hükümdarlar kılınmasının onlar için nimet olduğu ifade edilmektedir. Kur'an'da bu durumun İsrailoğulları için nimet oluşu şöyle dile getirilmektedir; **وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ أذكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَأَنَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ** “**Hani Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani içinizden peygamberler çıkarmıştı. Sizi hükümdarlar kılmıştır ve (diğer) toplumlardan hiçbirine vermediğini size vermişti.”**⁴⁰⁷ Ayette Hz. Musa'nın ve daha pek çok peygamberin İsrailoğullarından çıkması ve ayrıca bu peygamberlerin hükümdar ve saltanat sahibi olmaları ve başka hiçbir kavimde bu ikisinin bir araya getirilmemesinin nimet olduğu ifade edilmektedir.⁴⁰⁸ Ayrıca ayet, Allah'ın İsrailoğulları'nı Firavun'un tebaası olarak buldukları Mısır'daki kölelik hayatından kurtardığını, hürriyetlerine kavuşturduğunu ve bağımsızlıklarını kazandırdığını ifade etmektedir. Bu sebeple de bu durumun İsrailoğulları için nimet olduğu hatırlatılmaktadır.⁴⁰⁹

İsrailoğulları Mısırdan ayrılışlarının üçüncü ayında Mısır, Kızıldeniz ve Şam'ın Serat dağları arasında bulunan Tih çölüne girdiler ve burada kırk yıl kaldılar.⁴¹⁰ Gölge, yiyecek ve içeceğin olmadığı çölde, Allah onları bulutlar ile gölgelemiş, yiyecek olarak kudret helvası ve bıldırcın eti göndermiş, içecek olarak da Hz. Musa'nın taşa, asası ile vurup mucize olarak taştan fışkıran on iki pınardan su içirdiği anlatılmaktadır. Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; **وَقَطَعْنَاهُمْ الَّتَنِّي عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَّمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ**

⁴⁰⁵ Şuârâ, 26/59

⁴⁰⁶ Kutub, XI, 44-45.

⁴⁰⁷ Mâide, 5/20

⁴⁰⁸ Râzi, IX, 14.

⁴⁰⁹ Yazır, III, 349; Hayreddin Karaman ve Diğerleri, II, 244-245

⁴¹⁰ M.Asım Köksal, age., II, 79.

كُلُّ أَنَاسٍ مَثْرَبُهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا كُلُّ أَنَاسٍ مَثْرَبُهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا

“Biz onları on iki kabile halinde topluluklara ayırdık. (Tih sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asâni taşa vur" diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı. Herkes (kendi) su içeceği yeri bildi. Üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara kudret helvası ve bıldırcın indirdik. "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin" (dedik). Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmediyorlardı.”⁴¹¹ Tefsir kaynaklarında Hz Musan'ın, o güne kadar uyguladığı plan ve programın neticesiz kalmasından endişelenerek Cenab-ı Hak'tan ferahlatıcı ve gönülleri yatıştırıcı nimetler istediği ve o nedenle de ilâhî rahmetin tecelli ederek çölün yakıcı sıcağında bulutları gölge yaptığı, yiyecek olarak kudret helvası ile bıldırcın kuşlarını hazır bir nimet olarak verdiği aktarılmaktadır.⁴¹² Yaşamının mümkün olmadığı bir çölde, bu şekilde yaşatılmak bir nimettir.⁴¹³

Netice itibariyle İsrailoğullarına verilen nimetler, onların bu nimetlerle büyük bir imtihana tabi tutulduklarını göstermektedir. Ancak Allah'ın kendilerine sunduğu tüm bu nimetler karşısında İsrailoğullarının, Allah'a şirk koştukları görülmektedir.⁴¹⁴ Kendilerine verilen nimetlere karşılık, Allah'a şükredecekleri yerde ona nankörlük ettikleri⁴¹⁵ ve bundan dolayı da sahip oldukları ya da yararlandıkları nimetler karşısında tabi tutuldukları imtihanı kaybettikleri müşahade edilmektedir.

Kur'an geride ifade ettiğimiz bireysel ve toplumsal örneklerin yanında kimi insanların sahip olduklarıyla şımarabileceğini ve onların bu özelliklerini şu şekilde ortaya koymaktadır: وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ

“Biz hangi memlekete uyarıcı göndermişsek, mutlaka oranın varlıklı şımarıkları, biz, sizin gönderilip tebliğ ettiğiniz şeyleri inkâr edenleriz dediler. Bir de o refah düşkünleri, biz mal ve evlat bakımından daha çoğuz, biz sizin iddia ettiğiniz gibi azaba uğratılacak da değiliz dediler.”⁴¹⁶ Ayette Allah'ın elçileri geldiğinde ilk karşı çıkanların oranın ileri gelenleri; malından

⁴¹¹ Âraf, 7/160

⁴¹² Celal Yıldırım, V, 2254-2255.

⁴¹³ Yalçın, agt., s.112

⁴¹⁴ Âraf, 7/138

⁴¹⁵ Bakara, 2/61

⁴¹⁶ Sebe, 34/34-35

veya mevkiinden dolayı şımaranlar olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca ayette bu insanların rahatlarına, lüks ve zevklerine düşkün olduklarından ve ilahi hakikatler kendi çıkarlarına ters geldiğinden, kendi hayatlarına uygun, mevcut batıl düzeni koruma mücadelesi verdikleri ifade edilmektedir.⁴¹⁷

Verilen bireysel ve toplumsal örnekler ve yapılan açıklamalar neticesinde, tarih boyunca zamanın en büyük saltanat, makam ve mevki sahiplerinden bazıları veya zamanın en kuvvetli kavimlerinden bazıları, güçlerini kullanarak sahip oldukları büyük servetler ve göz alıcı nimetlerle şımardıkları, kibir ve gurura kapılarak peygamberleri yalanladıkları, insanlara zulmettikleri hatta Allah'ı inkar ettikleri görülmektedir. Sahip oldukları nimetler sınırlı ve geçici olmasına rağmen nimetlerin onlar üzerinde meydana getirdiği bazı duygular ve bu nimetler karşısında sergiledikleri duruş, sahiplerinin olumsuz tutum ve davranışlar içerisine düşmelerine sebep olduğu anlaşılmaktadır.

⁴¹⁷ Hasan Tahsin Feyizli, **Fezül Furkan Açıklamalı Kur'an Meali**, Server İletişim, İstanbul 2010, s.431.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NİMETİN ÇOKLUĞUNDAN KAYNAKLANAN BAZI OLUMSUZ DAVRANIŞLAR VE NETİCELERİ

Kur'an, Cenab-ı Hakk'ın insana sayısız nimetler bahsettiğini⁴¹⁸, nimetlerin insan için bir imtihan olduğunu⁴¹⁹ vurgulamaktadır. İnsanın iç alemi hakkında bilgiler veren Kur'an onun güçlü ve üstün yönleri yanında, fitratında var olan temel eğilimleri ve zayıf yönleri de farklı şekillerde tasvir ederek insanı uyarmakta ve onu ıslah etmeyi amaçlamaktadır. Bundan dolayı da insanın nimetler ile olan ilişkisini pek çok yönüyle dile getirmektedir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'e göre insan, fitraten malı çok sevmektedir.⁴²⁰ Bu sevginin neticesinde malını biriktirmekte ve devamlı saymaktadır. Elinde bulunan nimetlerin kendisini ebedileştireceğini düşünmektedir.⁴²¹ Bu yüzden Cenab-ı Hak nimetler karşısında insanın nimetlerle olan ilişkisini düzenleyen pek çok ilkeler koymuştur.⁴²² Ayrıca dünya nimetleri karşısında sergiledikleri duruş neticesinde kendilerini nasıl bir son beklediğini gösteren örnekler sunmuştur.⁴²³ Bu bağlamda nimetler varlığı ve yokluğu karşısında insanın sergilediği olumlu ve olumsuz tavır ve davranışları belirlemesi bakımından önemli birer ölçüttür.⁴²⁴ Bu sebeple nimetler, insanın hem dünyada hem de ahiretteki konumunu belirlemesi bakımından önem arz etmektedir.

İslam'ın ideali, dünya ve ahiret dengesini kurabilen bir insan modeli oluşturmaktır. Bu bağlamda nimetler karşısında sergilenen duruş insanın dünya ve ahiret dengesini kurmasında önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple de Allah, Kur'an'da insan için dünya ve ahiret dengesini kurabilen ve nimetler karşısında olumlu tutum ve davranış sergileyen Hz Süleyman'ı örnek vermektedir. Bunun yanında dünya ve ahiret dengesini kuramayan ve sahip olduğu nimetler karşısında olumsuz tutum ve davranış sergileyen Firavun ve benzerlerine dikkat çekmektedir.

⁴¹⁸ İbrahim, 31/14

⁴¹⁹ Enam, 6/44

⁴²⁰ Adiyat, 100/8; Bakara 2/14; Fecr 89/20

⁴²¹ Hümeze, 104/2-3

⁴²² Bakara, 2/155; Âli İmran, 3/10,116,186; Enfal, 8/28; Zâriyat, 51/19; Mearic, 70/24-25; Tevbe, 9/55,85; Sebe, 34/37; Nisa, 4/29,161; Enbiya, 21/188

⁴²³ Kasas, 28/76-78

⁴²⁴ İsa Kanik, **Kur'an-ı Kerim'de Ni'met Kavramı ve İnsana Yüklenen Sorumluluk**, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.6

İşte bu nokta da insanın nimetler karşısındaki duruşu onun hem dünyada ve ahiretteki konumunu hem de onun tutum ve davranışlarının niteliğini belirlemektedir. Nitekim insanın nimetler karşısındaki duruşu Hz Süleyman gibi olursa olumlu tutum ve davranışlar sergilemektedir. Buna mukabil insanın nimetler karşısındaki duruşu Karun vb. gibi olursa da olumsuz tutum ve davranışlar sergilediği görülmektedir.

Kur'an-ı Kerimde malın belli kişi veya zümrelerde toplanıp diğer insanlar üzerinde bir baskı kurma vasıtası yapılmasına karşı çıkılmaktadır.⁴²⁵ Uyarı mahiyetinde de mal ve servetin insana vereceği zarar, insanın mala karşı olan zaafi hatırlatılmaktadır.⁴²⁶ Kur'an'da nimet-insan ilişkisi bağlamında yapılan uyarıların insanın nimetlerle olan ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulmasına yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca Kur'an'da nimetlere karşı olan aşırı düşkünlüğün, insana dinî ve sosyal hayatta bazı olumsuz davranışlar içerisine sürükleyebileceğine dair pek çok örnek sunulmaktadır. Bu bağlamda bu bölümde bazı insanların nimetin çokluğu karşısında içine düştüğü itikâdi, ameli ve mali anlamdaki birtakım olumsuz tutum ve davranışları ilgili ayetlerle ele alınıp açıklanmaya çalışılacaktır.

1. İTİKADİ DAVRANIŞLAR

Sahip olunan nimetlerin çokluğu bireyin ve toplumun duygu dünyasına, tutum ve davranışlarına etki etmektedir. Kur'an insanın nimetlerin çokluğu karşısında, olumlu ya da olumsuz sergileyebileceği tutum ve davranışları örnekler vererek doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda nimetlerin çokluğu içerisinde İslam'ın temel inanç esaslarının inkar edilmesi ve nankörlük insanın nimetlerin çokluğu karşısında sergilediği itikadi boyuttaki olumsuz tutum ve davranışlarından bazılarını oluşturmaktadır.

1.1. İnanç Esaslarını İnkâr

Nimetlerin çokluğu içerisinde yaşayan kimi insanların temel özelliklerinden birisi, bu kişilerin İslam'ın temel inanç esaslarına karşı çıkmalarıdır. Bunlar, İslam'ın temel inanç esaslarına karşı duran, tavır alan ve onları yok etmek için mücadele eden

⁴²⁵ Haşr, 59/7

⁴²⁶ Mehmet Vehbi Şahinalp, **Kur'ân-ı Kerimde “Mütref” Kavramı ve İlişkili Olduğu Diğer Kavramlar**, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010/23, s.55; Bknz., Âli İmran, 2/14; Âdiyat, 100/8.

insanlardır. Başta iman ve buna bağlı ulûhiyyet, nübüvvet ve ahiret inançlarına karşı mücadele eden bir toplum katmanı, temel vasıfları itibariyle toplumun inançları ve değerlerine karşı duran bir özellikte görünmektedir.⁴²⁷ Bu düzlemde Kur'an'ın tabiriyle bu mütref kesim sahip oldukları makam, mevki gibi nimetlerin etkisiyle toplumun iyiye ve güzele yönelmesine ve kötü denilecek inanç ve davranışlardan kurtulması için gönderilen vahye ve onu tebliğ eden peygambere karşı durmaktadırlar.⁴²⁸ Peygamberleri ve onların getirdiklerini yalanlamaktadırlar.⁴²⁹ Bu noktada peygamberlerinde diğer insanlar gibi olduklarını söyleyerek peygamberleri ve onların getirdikleri mesajı inkâr etmektedirler.⁴³⁰

Sahip oldukları nimetlerin çokluğu içerisinde kimi insanların küfre saplanmalarını Kur'an bir ayette şöyle tasvir etmektedir: وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ **“Doğrusu uyarıcı göndermiş olduğumuz her kasabanın varlıklı kimseleri, onlara: “Biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz”**⁴³¹ diyerek peygamberlerin Allah'tan getirdiği ilahi mesajları inkâr etmişlerdir. Ayetten, rızkın asıl sahibi Allah olduğu halde bazı insanların onun verdiği nimetlere dayanarak Allah'a karşı direnmelerine ve ona başkaldırmaya çalışmalarındaki tutarsızlığa dikkat çekilmektedir.⁴³²

Dünyanın makam ve mevki gibi önemli nimetlerine sahip olmaları bazı insanları aldatabilmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da bunların sahip oldukları nimetler içinde gurur ve kibre kapılarak Allah'a şirk koştukları görülmektedir. Kur'an'da bu hususa şu şekilde temas edilmektedir: فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى **“(Firavun) sizin en yüce Rabbiniz benim dedi.”**⁴³³ Ayette Firavun'un, 'Ben sizin en yüce rabbinizim' şeklindeki iddiası, insanın sahip olduğu saltanat, makam ve mevki nimetlerine olan tutkusunun insanı nereye götürebileceğini gösteren ibretlik bir söz olduğu görülmektedir.⁴³⁴ Bu bağlamda Firavun'un şahsında da görüldüğü üzere nimet

⁴²⁷ Tevfik Yücedoğru, **Mütref ve İnanç Esaslarına Etkisi**, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa 2012, XXI/I, s.7

⁴²⁸ Yücedoğru, agm. s.7

⁴²⁹ Sebe, 34/34

⁴³⁰ Mü'minün, 23/34

⁴³¹ Sebe, 34/34

⁴³² Hayreddin Karaman ve Arkadaşları, IV, 438.

⁴³³ Naziat, 79/24

⁴³⁴ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, V, 472-473

çokluğu içerisinde birtakım vehimlere kapılan insanın şirke düşebileceği anlaşılmaktadır.

Nimet çokluğu içinde şımaran bazı birey ve toplumlar, Allah Teâlâ'nın büyüklüğünü ve hâkimiyetini unutabilmekte, her şeyi kendilerinin idare ettiğine inanabilmekte ve sadece kendi yaptıklarının tek doğru olduğunu düşünebilmektedirler. Bunu yaparken onların topluma sundukları alternatif inanç sistemi de bulunmamaktadır. Onların bütün gayesi ve endişesi, ellerindeki nimetleri çoğaltma ve sahip oldukları nimetlerin elden gitmesini engellemektir. Bu sebeple bu tür insanlar gönderilen peygamberlere hep karşı çıkmakta ve onların getirdiklerini inkar etmektedirler. Bu durum Kur'an'da şöyle tasvir edilmektedir: **وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ قَالَ أُولُو جِنَّكُمْ بِأَهْدَىٰ مِمَّا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ** **“Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıkları: Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız, derlerdi. Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz (din)den daha doğrusunu getirmişsem (yine mi bana uymazsınız)? deyince, dediler ki: Doğrusu biz sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz.”**⁴³⁵ Ayette, nimetler içinde şımaran bütün birey ve toplumların kendilerine gönderilen peygamberi inkar ederek onun tebliğini engellemeye çalıştıkları görülmektedir.⁴³⁶ Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in aktardığı bu konuşma bu tür insanların toplumdaki konumlarının elden gideceği endişesi ile peygamberleri ve onların getirdikleri ilahi mesajları inkâr etmeye sevk ettiğini göstermektedir.

Kur'an İslam inanç esaslarının en temeli olan ahiret inancını inkâr edenlerin nimet çokluğu içinde şımarmış mütref insanlar olduğunu haber vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle dile getirilmektedir: **وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذَا لَخَاسِرُونَ أَيْعِدْكُمْ أَنْكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنْكُمْ مُخْرَجُونَ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ** **“Onun (Salih as), kavminden kâfir olup âhirete ulaşmayı inkâr eden ve dünya hayatında mütref olan kişiler bu peygamber size, öldüğünüzde, toprak olduğunuzda, mutlak olarak sizin (kabirden) çıkarılacağınızı mı vâdediyor? Bu size vâdedilen çok**

⁴³⁵ Zuhurf, 43/23-24

⁴³⁶ Taberi, VII, 322; Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV, 664-665

uzak! Hayat, Őu dųnya hayatımızdan ibarettir. Yaşarız,  l r z; bir daha diriltilecek de deęiliz. Bu adam, sadece Allah hakkında yalan uyduran bir kimsedir. Biz ona inanmıyoruz."⁴³⁷ Ayetlerde  zilen tabloda sahip oldukları nimetler içinde dųnya hayatına dalan, sahip oldukları nimetlerle Őımaran birey ve toplumların kıyamet gųn nų, öldükten sonra dirilmeyi, cezayı ve hesabı inkar ettiklerine dikkat çekilmektedir.⁴³⁸ Gųclų olmanın her Őeyden sorumsuz olmayı gerektirdięine  mųrleri boyunca inanıp hep öyle yaşadıkları için, bu çarpık dųųnceleriyle ahiret inancını da inkâr etmektedirler. Ahiret inancının olmamasından kaynaklanan bu bakıŐ açısının çarpıklıęı, onları dųnyada yanlış iŐler yapmaya sevk edebilmektedir. Kendilerinden emin oldukları için de yaptıklarının doęru olduęunu kabul etmekte ve onu bir sabit fikir haline d nųstųrd kleri için de, bir tųrlų o yanlışlarından d nememektedirler.⁴³⁹

Verilen bilgilerden hareketle varlık içerisinde yaşayan kimi insanların İslam'ın temel inanç esaslarını yalanladıkları ve inkâr ettikleri görülmektedir. Kur'an'ın tabiriyle mųtref insanların sahip oldukları nimetlerin çokluğu içerisinde eŐyayla kurdukları yanlış iliŐki, onların olayları ve durumları sağlıklı bir Őekilde anlamalarına engel olmakta ve onları vahyin temel esaslarını inkâra sevk etmektedir. Bu bağlamda Allah'ın varlığını ve birliğini, peygamberleri ve ahiret gųn nų yalanladıkları ve inkar ettikleri görülmektedir.

1.2.Nankörlük

Kur'an, insanın en gųzel bir surette yaratıldıęını,⁴⁴⁰ emrine sayılamayacak kadar çok nimet verildięini,⁴⁴¹ insanın yeryųzųnųn halifesi tayin edildięini⁴⁴² ve her Őeyin onun emine amade kılındıęını bildirmektedir.⁴⁴³ Bu nimetlere raęmen insanın Ő kųrden çok nank rlųęe meylettięi görülmektedir.⁴⁴⁴ Bu baęlamda dųnyada bolluk ve refah içerisinde bulunan ve sahip oldukları ile kibirlenen insanın takındıęı

⁴³⁷ Mųminųn, 23/33-38

⁴³⁸ Zuhayli, IX, 296-299; Kurtubi, XII, 192-194.

⁴³⁹ Yųcedoęru, agm., s.13.

⁴⁴⁰ Tin, 95/4

⁴⁴¹ İbrahim, 14/34

⁴⁴² Fatır, 35/39

⁴⁴³ Lokman, 31/20

⁴⁴⁴ Bilal Gųndųz, **Kur'an'da Kųfrųn KarŐıtı Olarak Ő kųr**, Selçuk ųniversitesi SBE, BasılmamıŐ Yųksek Lisans Tezi, Konya 2011, s.46

tavırlardan birisi de nankörlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahip olunan nimetler içerisinde kimi insanların nankör olabileceği Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيُبُوسٌ كَفُورٌ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسَّئَةٍ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ “Andolsun ki biz, insana tarafımızdan bir rahmet (sağlık ve servet gibi bir nimet) tattırır da sonra onu ondan çekip alırsak, muhakkak o, hemen önceki nimetleri unutan çok ümitsiz ve çok nankör bir kimse olur. Yine ant olsun ki kendisine dokunan zarar ve sıkıntıdan sonra, ona nimeti ve rahatı tattırırsak mutlaka insan: ‘Başımdan kötülükler gitti’ der şükürü unuttur. Doğrusu o, böbürlenir ve şımarır durur.”⁴⁴⁵ Ayetlerin oluşturduğu tabloya bakıldığında, insanın içerisinde bulunduğu nimet sebebiyle şımarıldığı elindeki nimeti kaybeder etmez de hemen nankörleştiği görülmektedir. İnsan elindeki nimetin, yüce Allah'ın kendisine yönelik, karşılıksız bir bağıışı olduğunu düşünmemekte ve sıkıntıyı atlatıp rahatlığa geçer geçmez hemen şımarmaktadır. Sıkıntıya katlanıp sabretmemekte ve hemen nankörleşmektedir. Buna karşılık nimete konunca sevincinde ve övünmesinde ölçülü olmamakta, bu nimetin bir gün elinden gideceğini hiç hesap etmemektedir.⁴⁴⁶ Ayet, nimet çokluğu içerisinde bulunan bazı insanların şımarıldığını ve nimet elinden gittiği zaman da nankörleştiğini ortaya koymaktadır.

Birçok ayette kimi insanların sahip oldukları nimetler içerisinde şımarmalarına ve nankör bir varlık olmalarına dikkat çekilmektedir.⁴⁴⁷ İnsan varlık içerisinde kendi var oluş amacını unutursa şımarmakta ve nimetin gerçek sahibi olduğu vehmine kapılarak nankörleşebilmektedir. Ancak Kur'an'a göre Allah nimetlerin gerçek sahibidir. Kullanma yetkisi, bir imtihan vesilesi olarak insana verilmiştir.⁴⁴⁸ Varlık içerisinde yaşayan insanlardan kimi bu noktayı görememekte ve sahip olduğu nimetler içerisinde rablerine karşı nankörleşebilmektedir.

Tarihte güç, kuvvet, makam ve mevki gibi nimetlere sahip bazı insanların bu nimetler içerisinde şımararak kibir ve nankörlük gibi olumsuz davranışlar sergiledikleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de sahip oldukları nimetlerin çokluğu karşısında nankörlük eden Sebe kavmine dikkat çekilmektedir. Kur'an-ı Kerim Sebe kavmine sunulan nimetleri ve oturdukları yerleri

⁴⁴⁵ Hud, 11/9-10

⁴⁴⁶ Kutup, VI, 44-46

⁴⁴⁷ İbrahim, 14/34; Nahl, 16/55-112; İsrâ, 17/67; Ankebut, 29/66-67

⁴⁴⁸ Hadid, 57/17; Enam, 6/165

şöyle tasvir etmektedir; لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ “**Andolsun, Sebe halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: “Rabbinizin rızından yiyin ve O’na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.”**”⁴⁴⁹ Ayette Sebe Kavminin memleketlerinde bol nimetler içerisinde yaşadıkları ve geniş arazilere sahip buldukları buna karşılık olarak da Allah’a şükretmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.⁴⁵⁰ Başka bir ayette de onların sahip oldukları nimetler şöyle anlatılmaktadır; وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدْرًا فِيهَا السَّيْرُ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ “**Sebe’ halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasında (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş-gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik; Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın.**”⁴⁵¹ Ayetten Allah’ın Sebeliler’e lütfunun, sadece çekici güzelliklere sahip bir ülke olmadığını bunun yanında buldukları yerde güvenli bir yol güzergâhının oluşmasına, seyahat ve ticaretin nimetlerinden yararlanmalarına imkan sağladığı anlaşılmaktadır.⁴⁵² Fakat Kur’an, onların sahip oldukları maddi ve manevi nimetlerin çokluğuna rağmen nankörlük ettiklerini bunun neticesinde de cezalandırıldıklarını haber vermektedir. Bu bağlamda bu duruma Kur’an’da şöyle temas edilmektedir: ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ “**Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız.**”⁴⁵³ Ayet, diğer ayetlerde belirtilen Sebe halkının sahip oldukları nimetlere nankörlükleri sebebiyle cezalandırıldıklarını ortaya koymaktadır.⁴⁵⁴

Kur’an da nankörlükle ilgili yer alan ayetler bağlamında, bolluk ve refah içinde bulunan bazı insanların Allah’a karşı nankörleştikleri bunun neticesinde de Allah tarafından cezalandırıldıkları görülmektedir. Bu bağlamda varlığın verdiği güven ile şımarması ve nankörce davranması insanların rablerine karşı olumsuz tutum ve davranışlarını teşkil etmektedir. Bütün bu açıklamalardan sonra bolluk ve

⁴⁴⁹ Sebe, 34/15

⁴⁵⁰ Taberi, VI, 539-540.

⁴⁵¹ Sebe, 34/18

⁴⁵² Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV, 382-384

⁴⁵³ Sebe, 34/17

⁴⁵⁴ Zuhayli, XI, 454-456.

refahın neticesinde şımaran ve nimetin asıl sahibini unutarak şükürden yüz çeviren herkesin, nankörlüğün etki alanına girebileceği görülmektedir.

2.AMELİ DAVRANIŞLAR

İnsan dünyada birçok maddi ve manevi nimete sahip bulunmakta ve sahip olduğu bu nimetler içerisinde dünyada Allah tarafından imtihana tabi tutulmaktadır. İnsan sahip olduğu nimetler karşısında Allah'a şükreder ve kulluk yaparsa imtihanı kazanmaktadır. Ancak sahip olduğu nimetler içerisinde nimeti vereni unuttur ve nimetler karşısında olumsuz tutum ve davranışlar sergilerse imtihanı kaybetmektedir. Bu bağlamda nimetin çokluğu içerisinde insanın içerisinde düştüğü kibir, şımarıklık, fesad ve zulüm insanın ameli anlamdaki olumsuz tutum ve davranışlarından bazılarını oluşturmaktadır.

2.1.Kibir

Kibir kavramı, büyüklenmek, ululuk ve büyüklük taslamak, böbürlenmek, kendini ulaşılmaz görmek gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁵⁵ Terim olarak da Kibir; kişinin kendisinde bulunan ilim, mevkî ve doğruluk gibi hususiyetleri başkasından üstün görmesidir.⁴⁵⁶ Bu bağlamda insanları Allah'a, peygamberlere ve diğer insanlara karşı kibire sevk eden bazı sebepler bulunmaktadır. Bunlar; ilim, ibadet, soy-sop, giyim-kuşam, zenginlik, kuvvet, makam-mevki, akrabaların çokluğu vb. olarak sayılabilir.⁴⁵⁷

Sahip oldukları nimetler içinde kibir gibi bir duygu içerisinde giren kişilerin sergileyeceği tüm davranış biçimleri, hem kişisel, hem de toplumsal hayatı çeşitli huzursuzluklara ve kaoslara sürükleyebilmektedir.⁴⁵⁸ Bu bağlamda varlık içerisinde kibirli insan Firavun örneğinde görüldüğü üzere kendisini diğer insanlardan üstün görmekte ve her türlü hakkın kendisine ait olduğunu zannetmektedir. Her şey benim hakkım diyerek sahip olduğu nimetler onu ayartmakta ve nimetin hakiki sahibinden gafil bir hale gelmektedir. Bu nimeti kendi bilgi ve emeğimle kazandım ve ebediyen bu bana aittir gibi sözlerle kendisini üstün ve ayrıcalıklı görerek, Allah yanında

⁴⁵⁵ İbn Manzur, XLIIV, 3807-3811; İsfehani, s. 696-698.

⁴⁵⁶ Şamil İslam Ansiklopedisi, "Gurur" md., Şamil Yay., İstanbul 2000, III, 47

⁴⁵⁷ Soysaldı, age., s.192-200

⁴⁵⁸ Şahinalp, agm., s. 49-79.

önemli bir mevkiye sahip olduğunu sanmakta ya da bunun tam tersi olarak Allah'ı ve ahireti inkâra kalkışabilmektedir. Buna rağmen yaşadığı bu duygular içerisinde Allah'a döndürülecek olsa bile O'nun katında önemli bir konumu olduğunu düşünmektedir. İnsanın bu durumu Kur'an'da şöyle dile getirilmektedir; وَلَئِنْ أَدْفَعْنَا رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرْاءٍ مَسَّنَّهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَىٰ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ **“Andolsun ki, kendisine dokunan bir zarardan sonra biz ona bir rahmet tattırırsak: Bu, benim hakkımdır, kıyametin kopacağını sanmıyorum, Rabbime döndürülmüş olsam bile muhakkak O'nun katında benim için daha güzel şeyler vardır, der. Biz, inkâr edenlere yaptıklarını mutlaka haber vereceğiz ve muhakkak onlara ağır azaptan tattıracağız.”**⁴⁵⁹ Ayette, Allah'ın insana sıkıntıdan sonra nimet verdiğinde bu benim hakkımdır diyerek gurur ve kibre kapıldığı, verilen nimetin kaynağını unuttuğu ve kıyameti inkar ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca 'rabbime döndürülsem bile onun katında benim için daha güzel şeyler var' ifadesinin de bir kendini beğenmişlik ve gurur ifadesi olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁶⁰

Kur'an bazı şahsiyetlerin ve toplulukların nimetlerin verdiği güven hali içerisinde, kibir gibi olumsuz tutumlar içerisine düştüklerini ve adeta kibrin sembolü haline geldiklerini haber vermektedir. Bu bağlamda Kur'an'da kibrin sembol isimlerinden birisi Firavun'dur. Şu ayeti kerimeler Firavun'un sahip olduğu hükümlerlik, saltanat, dünyevi güç ve makam gibi nimetler sebebiyle kibre düştüğünü göstermektedir: أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ فَلَوْلَا أَلْقَىٰ عَلَيْهِ اسْوَرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ **Firavun, kavmine seslenerek şöyle dedi: ‘Ey kavmim, Mısır’ın mülkü ve memleketimden akan şu nehirler benim değil mi görmüyor musunuz? Yahut ben, hakir ve neredeyse meramını ifade edemeyecek olan şundan daha hayırlı değil miyim? Ona altın bilezikler atılsa veya beraberinde melekler gelip onu destekleseler ya.’**⁴⁶¹ Ayette, Firavun'un halkına hitap ederken, mülk, saltanat, zenginlik ve mevkiyle Hz Musaya karşı onun, fakir, güçsüz ve dilindeki sıkıntısını öne sürerek kibirlendiği görülmektedir.⁴⁶² Ayrıca Firavun'un

⁴⁵⁹ Fussilet, 41/50

⁴⁶⁰ Kutup, XIII, 63; Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV/620-621

⁴⁶¹ Zuhruf, 43/51-53

⁴⁶² Zuhayli, XII, 142-144

Allah'ın kendisine verdiği nimetlere karşı Rabbini tanıyıp O'na şükredeceği yerde O'nun, nimetleri kendisi için bir böbürlenme vasıtası edindiği anlaşılmaktadır.⁴⁶³

Kur'an'da kibrin sebeplerine ve kaynağına bakıldığında kendinde bulunan bazı maddi güç ve imkânlar dolayısıyla insanın kibre düştüğü görülmektedir. Bu düzlemde Karun ve bahçe sahipleri⁴⁶⁴ örneğinde olduğu gibi insanların ellerinde bulunan mal, mülk vb. nimetlerin etkisiyle kibre saplanmaları olumsuz bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstikbar, insanlar arasından özellikle varlıklı ve aristokrat kesimin yoksul ve zayıf çoğunluğa karşı takındığı küçümseyici ve baskıcı tutumu ifade etmek üzere kullanılmakta ve bu sosyal problemle ilgili olarak çeşitli peygamberlerin kavimlerinden örnekler verilmektedir.⁴⁶⁵ Bu duruma Kur'an'da ellerinde bulunan nimetler ve bu nimetlerin veriliş amaç ve hikmetini kavrayamayıp, kibirlenen Semud kavminin kıssası örnek olarak verebilir.⁴⁶⁶ Hz Salih Allah'ın onları Ad kavmine halef kıldığını hatırlatıyor. Onlara nimetler içerisindeki Ad kavminin azgınlığının durumunu ibret alarak, güç ve medeniyetlerinden ötürü gurura kapılıp, kibirlenmemelerini, yeryüzünde bozgunculuk yapmamaları yönünde uyarılarda bulunuyor.⁴⁶⁷ Bu bağlamda kıssayı verilen bilgiler çerçevesinde tahlil ettiğimiz zaman, nimet ve kibir arasındaki ilgi, ayetlerin bütünlüğü içerisinde insanların dikkatlerine sunulmaktadır. Netice itibariyle insanoğlunun akı, sahip olduğu nimetlerle kâinat ve içerisindeki her türlü nimetin sahibi Allah'ı idrakten mahrum hale gelirse, elinde bulunan servet, saltanat, kuvvet veya güzellik, kendisini şımartarak böbürlenmeye sevk edebilmektedir.⁴⁶⁸

Verilen bilgilerden hareketle nimet çokluğu içinde kibrin, birey ve toplumu çöküşe götüren bir tutum olduğu anlaşılmaktadır. Yine insanın sahip olduğu bazı nimetlerin onu kibre sevk ettiği görülmektedir. Bu bağlamda zenginlik, güzellik, zekâ, makam, soy-sop, ilim, kabiliyet, hitabet vb. nimetlerin bazı insanları gurur ve kibre sevk ettiği görülmektedir. Bundan dolayı kimi insanlar bunları üstünlük vesilesi

⁴⁶³ Taberi, XI, 195-198

⁴⁶⁴ Kasas, 28/76-84; Kehf, 18/32-46

⁴⁶⁵ Mustafa Çağrı, "Kibir" md., DİA, XXV, 562-563

⁴⁶⁶ Araf, 7/74-79

⁴⁶⁷ Kutup, IV, 333-336

⁴⁶⁸ Buladı, age., s.124-126

sayarak başkalarını hor ve hakir görebilmektedir. İnsanlar arasında çok önemli yeri olan bu üstünlük kuruntularını Kur'an, âdeta silmiş ve üstünlüğün ancak takva ile Allah'ın emirlerini yerine getirmede gösterilen hassasiyet ile olacağını bildirerek gerçek değer ölçüsünü ortaya koymuştur.⁴⁶⁹ Fakat varlık içerisinde şımaran, bundan dolayı şuurları baltalanan ve akılları örtülen insanlar, böyle evrensel değerlere karşı durmuşlar ve bunu kavrayamamışlardır. Netice itibariyle de insana üstünlük ve ayrıcalık duygusu veren nimetler karşısında bazı insanlar, kibir gibi olumsuz duygulara kapılmışlardır.⁴⁷⁰ Yine bu bağlamda Kur'an'da bu durumun en dikkat çekici örneklerinden birisini Mekkeli müşrikler oluşturmaktadır. Mekkeli müşriklerin: **“Bu Kur'ân, iki şehirden birinin büyük (zenginlik ve servet bakımından) bir adamına indirilmeli değil miydi?”**⁴⁷¹ gibi kibrin vücut bulduğu ifadeleri, peygamberlere ve diğer insanlara karşı nimet çokluğu içerisinde yaşayan insanların üstünlük kuruntusuna kapılabileceğini gösteren başka bir örneğini oluşturmaktadır.

2.2. Şımarıklık

Kur'an'da şımarıklar için *mütref* sözcüğü kullanılmaktadır.⁴⁷² *İtraf* sözcüğü toplumda olumsuz alışkanlıkların doğmasına neden olan aşırılık ve lüksü belirtmektedir.⁴⁷³ *Mütref*, nimet ve bolluğun kendisini şımarttığı kişi, dünyevî hayat ve arzular bakımından bolluk içinde olmak anlamına gelmektedir.⁴⁷⁴ Kur'an'da şımarıklığı belirtmek üzere *betar* ve *eşir* sözcükleri de kullanılmaktadır. *Betar*, nimet sebebiyle azmak, haddi aşmak;⁴⁷⁵ *Eşir* de şımarık anlamına gelmektedir.⁴⁷⁶

Kur'an'da nimetler içerisinde şımarıklık ile zulüm arasında dikkat çekici bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Enbiya suresinde zalimlerin akıbetleri anlatılırken, onların içine gömüldükleri refah ve konfora, ebedi yaşayacakmış gibi

⁴⁶⁹ Soysaldı, age., s.199-200

⁴⁷⁰ Şükrü Aydın, **Kur'an'da Kibir Kavramı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1999, s.60-64.

⁴⁷¹ Zuhuf, 43/31

⁴⁷² İsrâ, 17/16; Mü'minün, 23/64; Sebe, 34/34; Zuhuf, 43/23; Vakıa, 56/45

⁴⁷³ Asım Efendi, III, 526; Ebul Kasım Carullah b. Muhammed ez-Zemahşeri, **Esasu'l-Belağa**, Beyrut 1965, s.62

⁴⁷⁴ İbn Manzûr, IX, 17

⁴⁷⁵ Enfal, 8/37; Kasas, 28/58

⁴⁷⁶ Kamer, 54/25-26

dayayıp döşedikleri lüks binalara dikkat çekilmektedir. Ayrıca nimetlerle şımaran insanın sorumluluk bilincinden uzak, bolluk ve refahla yozlaşmış, sahip oldukları uygarlığın gücüne kapılmış, diğer insanlara karşı duyarsız ve kayıtsız, Rablerine karşı nankör ve küstah halleri anlatılmaktadır.⁴⁷⁷ Buna göre nimet çokluğu içerisinde zulmedenlerin kendilerine verilen bolluk ve refah içinde şımarmış ve günaha dalmış insanlar olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷⁸ İsrâ suresinde de toplumun nimet çokluğu sebebiyle şımarmış liderlerinin peygamberlere ve onların getirdikleri mesajlara uymaktan kaçıp günah işledikleri ve böylece helak edildikleri anlatılmaktadır. Bu durum nimetlerle şımaran kişilerin mütekebbir ve günahkâr özelliğini tasvir etmektedir.⁴⁷⁹

Nimetlerle şımaran kişilerin, mallarına, evlatlarına ve diğer nimetlerine güvenmesi, kendisine nimetler verilmesini Allah tarafından değer verildiğine ve azaptan kurtulacağı düşüncesine kapılmasına neden olabilmektedir. Öyle ki bu insanlar, nimetin imtihan olduğunu bilememekte, Allah'a yaklaştıracak olan şeylerin mallar ve evlatlar değil, iman ve sâlih ameller olduğunu idrak edememektedirler. İşte bu şımarık karaktere sahip kişiler toplumların mütekebbir inkârcıları, şerde ileri giden ve dalâlette bulunan liderleri, zorba yöneticileri ve nimet çokluğu içinde bulunan kodamanlarıdır.⁴⁸⁰

Kur'an-ı Kerim'de insanlık tarihinin farklı dönemlerinde varlık içerisinde yaşayan insanların şımarıklık ve benzeri olumsuz tutum ve davranışlar sergilediklerine dikkat çekilmektedir.; وَلَئِنْ أَدَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَا مِنْهُ إِنِّهٖ لَيَبُوسٌ كُفُورٌ وَلَئِنْ أَدَقْنَا نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ “Eğer biz insana, bizden bir rahmet taddırsak da sonra onu kendisinden çekip alsak, hemen o, ümitsizliğe düşer, nankör olur. Ve andolsun kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra, ona bir nimet taddırırsak: ‘kötülükler benden gidiverdi’ der, daha şımarır, böbürlenir.”⁴⁸¹ Ayetlerin oluşturduğu tablo, şu kısa görüşlü ve aceleci yapılı insanı aslına uygun biçimde tasvir etmekte ve onu bize tıpatıp tanıtmaktadır. İnsan denen bu varlık, içinde bulunduğu zamanın sınırları

⁴⁷⁷ Enbiya, 21/11-15

⁴⁷⁸ Hud, 11/116

⁴⁷⁹ İsrâ, 17/16

⁴⁸⁰ Nas, agt., s.36

⁴⁸¹ Hud, 11/9-11

içinde yaşamaktadır. Bu zamanın geçici şartları ve sahip olduğu nimetler, onu azdırmakta ve baştan çıkarmaktadır. Bu yüzden ne geçmişi düşünmekte ve ne de gelecek hakkında kafa yormaktadır. Bunların yanı sıra hayırdan, iyilikten umut kesip, elindeki nimeti kaybeder-etmez, hemen nankör kesilivermektedir. Oysa elindeki o nimet, yüce Allah'ın kendisine yönelik, karşılıksız bir bağıışı idi. Yine bu insan denen varlık sıkıntıyı atlatıp rahatlığa geçer geçmez hemen şımarmaktadır. Sıkıntıya katlanıp sabretmez, yüce Allah'ın rahmetini umutla beklemez, sıkıntısının geçeceğine dair içinde iyimserlik beslemez. Buna karşılık nimete konunca sevincinde ve övünmesinde ölçülü olmaz, bu nimetin bir gün elinden gideceğini hiç hesap etmez.⁴⁸² Sonunda da nimetin çokluğu içerisinde şımarıklık ve gurur gibi menfi tutum ve davranışlara dalarak dünyada imtihanı kaybetmekte, ahirette de azaba çarptırılmaktadır.

Kur'an'da bolluk ve refahın kendisini şımarttığı, nimete sahip olmanın verdiği üstünlüğü, ayrıcalığı ve geçici gücü kalıcı zannedip şımaran insan tipleri bulunmaktadır. Bu insanlar nimetin gerçek sahibini düşünmeden hareket etmektedirler. Yine nimetleri Allah'a ulaştıran bir araç olarak görmeyip ulaşılması gereken yegâne amaç olarak gördükleri için nimetin çokluğu içerisinde şımarmışlardır. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de şımarıklık konusunda ilk akla gelen örnek Kârûndur. Karunu'n bu özelliği Kur'an da şöyle anlatılmaktadır: **إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ** **“Karun, Musa'nın kavminden idi. Ama onlara karşı azgınlık etti. Biz ona öyle hazineler verdik ki, anahtarları güçlü bir topluluğa ağır geliyordu. Kavmi ona demişti ki; Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez.”**⁴⁸³ Ayette, Kavmi ona âdeta şunu söylemektedir: Ey Kârûn, mala güvenmekten, servet biriktirmekten, mal sevgisine kapılmaktan kaynaklanan kibre düşüp şımarma. Kendisine nimetler bahşedeni unutan, bu nimetlere karşı gerekli olan hamd ve şükür görevini yerine getirmeyen azgınlar gibi şımarıp kendinden geçme. Malın cazibesine kapılan, kalbini mal sevgisi ile dolduran, aklını hep onun için çalıştıran, elde ettiği bu servetle de küstahlaşıp Allah'ın kullarına karşı büyüklük taslayan kimseler gibi şımarma.⁴⁸⁴

⁴⁸² Kutup, VI, 44-46

⁴⁸³ Kasas, 28/76

⁴⁸⁴ Kutup, V, 2710.

Ayrıca ayette, Kur'an'da geniş servetiyle ün yapan Karun misal verilirken, hem Mekke'li zengin putperestler, hem de yaşamakta olan şımarık ve azgın zenginler uyarılmakta ve mü'minlerin servet edinirken onu sadece Allah'a ulaştırın bir araç görmeleri telkin edilmektedir. Nitekim geniş servet ve nimeti amaç edinen ve onu şımarık ve böbürlenme vasıtası yapan Karun'un nasıl bir sonuçla karşılaştığına dikkat çekilmektedir.⁴⁸⁵

Kur'an-ı Kerim nimetin çokluğu içerisinde şımarık ve neticede Cenab-ı Hak tarafından helak edilen karyelerin de var olduğunu haber vermektedir. Bu duruma Kur'an'da şöyle temas edilmektedir: **وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ** **“Biz, (böyle) refahından şımarıp azmış (peygamberleri ve ilahi hükümleri tanımamış) nice memleketleri helak ettik. İşte onların meskenleri! Kendilerinden sonra ancak pek azı oturulabilecek halde kalmıştır. Oralara hep biz mirasçı olduk.”**⁴⁸⁶ Bu bağlamda denebilir ki nimetin çokluğu karşısında şımarık, nimete karşılık şükretmemek, toplumlar ve şehirler için bir yok oluş nedeni olabilmektedir. Bu ayetteki boş ve harap yurtlar, oralarda oturanların yerle bir edilişlerini dile getiren canlı, somut bir belge olarak nimetle şımarmanın hikâyesi bizlere ibretlik birer tablo halinde sunulmaktadır.⁴⁸⁷

Kur'an-ı Kerim'de, varlık içerisinde şımarık insanların, peygamberlerin getirmiş olduğu ilahi mesajlara karşı çıktıkları, malları ve evlatları dolayısıyla da onlara karşı üstünlük iddiasında buldukları da görülmektedir; **وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ** **“Kendilerine uyarıcı peygamber gönderdiğimiz hiçbir memleket halkı yoktur ki, o memleketin müreffeh şımarıkları, biz, kendisiyle gönderildiğiniz şeyleri inkâr ederiz (tanımayız.) dediler. Yine dediler ki; biz, mal ve evlat bakımından (sizden) daha çoğuz, bize azap da edilmeyecektir.”**⁴⁸⁸ Peygamberlerin getirdikleri mesaja ilk karşı çıkanların ve menfi tutum ve davranışlar sergileyenlerin o toplumun

⁴⁸⁵ Yıldırım, IX, 4579-4581.

⁴⁸⁶ Kasas, 28/58

⁴⁸⁷ Kutup, VIII, 124-127

⁴⁸⁸ Sebe, 34/34-35

servet, nüfuz ve yetki sahibi olan ve nimet çokluğu içinde şımarmış ileri gelenleri⁴⁸⁹ olduğu gerçeği Kur'an'ın başka ayetlerinde de zikredilmektedir.⁴⁹⁰

Kur'an-ı Kerim şımarık tutum ve davranışlar içerisine giren insanların bir toplumda ekonomik ve siyasi gücü tekellerinde bulunduran mütref gruplar olduğunu dile getirmektedir. Bir toplumda ekonomik ve siyasi gücün bütünüyle bu insanların tekeline girmesi, toplumun sosyal dengelerinin bozulmasına, altüst olmasına neden olmakta ve toplum kesimleri arasında, sonu karşılıklı düşmanlıklara kadar uzanan bir parçalanmışlık ve bölünmüşlük hali ortaya çıkmaktadır.⁴⁹¹ Maddi gücü ellerinde tutan bu grubun gösterişi, şımarıklığı ve taşkınlıkları toplumların devamına imkân vermemektedir. Nitekim sonunda da toplumun çöküşüne ve helakine sebep olmaktadır.

Verilen bilgilerden hareketle nimetin çokluğu karşısında kimi birey ve toplumların şımarıkları görülmektedir. Bu bağlamda ilgili ayetler ve açıklamalar, ilahi tavsiye ve uyarıları dikkate almadıkları zaman sahip oldukları nimetlerin kimi birey ve toplumları şımarıklığa sevk ettiğini ortaya koymaktadır. Bu düzlemde nimet içinde bulunan, yaşam seviyeleri yüksek olan, bu yüzden şımaran birey ve toplumları da Allah'ın helâk ettiği görülmektedir. Netice itibariyle birey ve toplumların nimetler içinde bulunması, aşırı lüks ve konfor düşkünlüğü ve bu durumun hayatın tek gayesi olarak görülmesi, nimetlerin Allah'a ulaştıran bir araç yerine hayatın yegane gayesi haline getirilmesi birey ve toplumların üzerinde şımarıklığın baş göstermesinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

2.3. Fesad

Kur'an, Allah'ın insanı yeryüzünde halife olarak yarattığından bahsetmektedir.⁴⁹² Bu da onun halife kimliği taşıdığını ve bu kimliğine uygun misyona sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır.⁴⁹³ Bu bağlamda Halife, Allah'ın yarattıklarının yöneticisi, emanetçisi, emirlerin tatbik edicisi konumunda

⁴⁸⁹ Taberî, XX, 409

⁴⁹⁰ En'am, 6/123; Âraf, 7/ 60, 66, 75, 88, 90; Hüd, 11/ 27; İsrâ, 17/ 16; Mü'minun, 23/24, 33, 38, 46; Zuhuruf, 43/ 23.

⁴⁹¹ Pazarbaşı, age., s.315

⁴⁹² Bakara, 2/30; Enam, 6/165; Neml, 27/62

⁴⁹³ Ömer Aslan, **Halife Sözcüğü Bağlamında Kur'an'da Hilâfet-Muhâlefet Münasebeti**, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017/29, s. 3

bulunmaktadır. Aynı zamanda Allah, halife konumunda bulunan insanın önüne her türlü nimeti sermiş, yerde ve gökte ne varsa hepsini onun emrine musahhar kılmıştır. Bu nimetler karşılığında şükretmesini ve yeryüzünü yaşanabilir bir yer haline getirmesini istemiştir.⁴⁹⁴

İnsanların, Cenab-ı Hak tarafından kendilerine bahşedilmiş olan nimetleri bilinçsizce kullanmaları ve bu nimetleri kullanmada aşırıya gitmeleri yeryüzünde ve gökyüzünde var olan dengelerin bozulmasına yol açmaktadır. Evrensel, dînî ve ahlâkî değer ve normları dışlayıp keyfi arzuların tatmin edilmesi için, sahip olunan imkânların aşırı bir bencillik, ihtiras ve aç gözlülük psikolojisi içinde sonuna kadar acımasız ve sorumsuzca kullanılması, yerde ve gökte var olan eko sistemlerin bozulmasına neden olduğu görülmektedir.⁴⁹⁵

Kur'an insana sayısız nimetler verildiğini⁴⁹⁶ ve kendisine verilen nimetler karşısında da başıboş bırakılmadığını haber vermektedir.⁴⁹⁷ Cenab-ı Hak tüm bu var edilenlerin tüketimi, kullanımı ve harcanması konusunda da insanın Kur'an'da bildirdiği birtakım ölçülere uygun davranması gerektiğini bildirmektedir. Şu ayetlerde her şeyin bir denge içerisinde yaratıldığı anlatılmaktadır; وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ (7) أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ (8) وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ **“Göğü yükseltti, ölçüyü/dengeyi koydu. Artık dengeye tecavüz etmeyin. Dengeyi doğru tutun/kollayın, bozmayın.”**⁴⁹⁸ Ayette, Allah'ın evrende bir denge ve düzen kurduğuna dikkat çekilmekte, insanın bu denge ve düzeni koruması gerektiği yönünde uyarıda bulunmaktadır.⁴⁹⁹ Başka bir ayeti kerimede de her şeyin bir denge içinde yaratıldığından bahsedilmektedir: **“Gerçekten biz, her şeyi bir Ölçü ve dengede yarattık.”**⁵⁰⁰ Ayet üzerinde, Allah'ın her şeyi hikmetinin gereklerine uygun biçimde, sağlam, belli bir düzen ve denge içinde yarattığı ya da Allah'n ezeli ilminde her şeyi malum ve kayıtlı olan şekle göre yarattığı yönünde açıklamalar bulunmaktadır.⁵⁰¹ Şu ayetlerde de israfı dikkat çekilmektedir; وَكُلُوا وَاشْرَبُوا

⁴⁹⁴ Enfal, 8/26; Hud, 11/61; Bakara, 2/229

⁴⁹⁵ Bahattin Dartma, **Kur'an Ve Ekoloji**, Rağbet Yay., İstanbul 2005, s.1

⁴⁹⁶ İbrahim, 14/34; İokman, 31/20

⁴⁹⁷ Kıyame, 75/36

⁴⁹⁸ Rahman, 55/7-9

⁴⁹⁹ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, V/140-141; Taberî, XXVII, 116-117; Râzî, XXIX, 89

⁵⁰⁰ Kamer, 54/49

⁵⁰¹ Zemahşerî, IV, 48-49

وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ “Yiyin için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah, israf edenleri sevmez.”⁵⁰² وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا “Harcadıkları zaman, ne israf ne de cimrilik ederler; harcamaları, bu ikisinin arasında dengeli olur.”⁵⁰³ Başka bir ayette Kur’an, yerde ve gökte var olan dengeyi tahrip edici faaliyetlerde bulunanların sergiledikleri olumsuz tavrı şu şekilde açıklamaktadır: ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ “İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkar, Allah da belki dönerler diye, yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırır.”⁵⁰⁴ Bazı klasik tefsir kaynaklarında ayetin, karada ve denizde bozulmanın ortaya çıkmasıyla ilgili kısmı hakkında; bazı arazilerin bitki bitirmez duruma gelmesi, tatlı suların tuzlu su haline dönüşmesi, kıtlık, yangın, sel gibi felâketlerin ve ölümlerin çoğalması şeklinde açıkladıkları görülmektedir.⁵⁰⁵ Ayrıca ayette, insanın Allah’a ve ahlaki değerlere karşı umursamazlığının ve bunun yerine maddî ilerlemeyi tek önemli hedef sayan durumun bir sonucu olarak, toprağın, havanın ve suyun sanayi atıkları ve şehir çöpleri yüzünden kirletildiği, bitki örtüsünün yok edildiği ve insanlara yararlı birçok hayvan türünün giderek yok edildiği vurgulanmaktadır.⁵⁰⁶ Geride yer verdiğimiz ayetler tabi fitri dengenin bozulmasını önlemek için Kur’an’ın ortaya koyduğu ilahi sınırları oluşturmaktadır. Bu hususlar göz ardı edildiği takdirde, insanlığa hizmet etmek için var edilen yerküre, hem mevcut insanların ve hem de gelecek nesillerin ve ayrıca diğer canlıların barınmasına imkân vermeyen bir mekâna dönüşebilmektedir.⁵⁰⁷

Kur’an tarihte nimetin çokluğu içerisinde yaşayan birçok birey ve toplumun sınırı aşarak yeryüzünde fesad çıkarmalarına, onların yok oluşlarına ve onların sonlarına dikkat çekmektedir.⁵⁰⁸ Kur’an, yeryüzünde bozgunculuk yapmanın nimetler içinde şımarmış mütref birey ve toplumlara ait bir özellik olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Kur’an’da toplumsal ve siyasi fesadın ekonomik ve iktisadi boyutunda fert olarak Karun yer almaktadır. Bu doğrultuda Kur’an’da

⁵⁰² Araf, 7/31

⁵⁰³ Furkan, 25/67

⁵⁰⁴ Rum, 30/41

⁵⁰⁵ Taberî, XXI, 49-50; Zemaşşerî, III, 205-206; Râzî, XXV, 127-128

⁵⁰⁶ Esed, II, 828-829

⁵⁰⁷ Dartma, age., s.14

⁵⁰⁸ Fecr, 89/6-13; Şuarâ, 26/141-159

İN قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَأَتَيْنَاهُ مِنْ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ وَابْتَغَ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

“Şüphesiz Karun, Mûsâ'nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez. Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez.”⁵⁰⁹

Ayetlerde Karun'un, Allah'ın gözetimini ve ahireti hesaba katmaksızın sahip olduğu nimetlerle toplum içinde şımararak dolaşmasının ve sahip olduğu nimetleri amacı dışında kullanmasının insanların içinin kin ve kıskançlık duygularının dolmasına, bu durumun da toplumda fesada neden olduğu vurgulanmaktadır.⁵¹⁰ Görüldüğü üzere insan sahip olduğu nimetin çokluğu içerisinde nimetin hakiki sahibini unutabilmekte, onun emirlerini çiğneyebilmektedir. Sahip olduğu nimetlerle şımararak sergilediği davranışlar yaşadığı toplumda kıskançlığa neden olabilmekte ve bundan dolayı da toplumda fesadın ortaya çıkmasına etki edebilmektedir.

Kur'an'da sahip oldukları nimetin çokluğu içerisinde bireysel anlamda fesada neden olan şahıslar olduğu gibi toplumsal anlamda da fesada neden olan kavimler bulunmaktadır. Bu bağlamda sahip oldukları nimetler içerisinde fesada neden olan kavimlerden biri Semud kavmidir. Kur'an'da Semud kavminin bu durumu şöyle anlatılmaktadır: **“Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”**⁵¹¹ Kur'an'da Semud kavmi ile ilgili olan bu ve benzeri ayetler⁵¹² Semud kavminin sahip oldukları dünya nimetlerinin çokluğu içerisinde fesat çıkaran ve fesada sebep olan bir kavim

⁵⁰⁹ Kasas, 28/76-77

⁵¹⁰ Kutup, XI, 298-299

⁵¹¹ Araf, 7/74

⁵¹² Hud, 11/67-68

oluşuna işaret edilmektedir. Bundan dolayı da Semud kavmi Kur'an'da fesadın sembolü bir kavim olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹³

Yeryüzünün halifesi konumunda bulunan insan elinde bulunan nimetler ve imkânlar ile yeryüzünü ya imar etmekte ya da yeryüzünü ifsad etmektedir. Burada ki imarın ya da ifsadın nimet sebebiyle değil, nimetin insan tarafından kullanımı ile ilgili bir durum olduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda insanın elinde bulunan bazı nimetleri bilinçsizce kullanımı ve elindeki nimetlerin çokluğu içerisinde israfa kaçarak tüketmesi fesada neden olmaktadır. Her ne maksatla olursa olsun, yaratıcının koyduğu doğal dengeye ve verdiği nimetlere, insanlar tarafından itidal sınırları aşarak müdahale edildiğinde ve bilinçsizce kullanıldığında yeniden telafisi mümkün olmayacak şekilde tabiatın düzeni ve dengesi bozulabilmektedir.⁵¹⁴

Netice itibariyle evrende insanın hizmetine sunulan her şey nimet kavramı altında zikredilebilir. Bu sebeple insanlar bu nimetlerden istifade ederken Kur'an'ın bu konuda koyduğu hususları göz ardı ettikleri zaman yeryüzünün yaşanılabilir bir yer olmaktan çıkmasına ve hayatın tabii işleyişinin bozulmasına da neden olacaklardır. Bu doğrultuda Kur'an'da, insanlık tarihinde fert ve toplum bazında yaşadıkları toplumu ve yeri ifsat eden bozguncuların var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Firavun, Karun ve Hâman gibi şahıslar ve Ad ve Semud gibi kavimler fesadın Kur'an'da ki sembol isimleri konumunda bulunmaktadırlar. Bu bağlamda ellerindeki nimet ve imkânları ilahi prensiplere aykırı olarak kullanan, nimet ve imkanlarla şımaran bu fert ve toplumlar kainatta var olan dengelerin bozulmasına, toplumsal çözümlere ve yeryüzünü fesadın kaplamasına neden olmuşlardır.

2.4. Zulüm

Kur'an-ı Kerim'de zulüm kavramı üzerinde önemle durulmakta, insanın nasıl zalim, nankör, cahil bir varlık olduğuna ve zulme nasıl düştüklerine temas edilmektedir.⁵¹⁵ Aynı zamanda nimetin çokluğu ile zulüm arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda Kur'an, sahip oldukları nimetlerin çokluğu içerisinde

⁵¹³ Halil Kuşen, **Kur'an-ı Kerimde Fesad Kavramı**, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 1998, s.97

⁵¹⁴ Dartma age., s.48

⁵¹⁵ Enam, 6/47; Kasas, 28/40; Ankebut, 29/31; İbrahim, 14/34; Ahzab, 33/72.

şımararak zulme sapan kişileri şöyle anlatmaktadır; فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْهَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ **“Sizden önceki nesillerden akli başında kimseler (insanları) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan alıkoysalardı ya! Ancak içlerinden kendilerini kurtardığımız pek az kimse bunu yapmıştı. Zulmedenler ise içinde şımartıldıkları refahın ardına düştüler ve günahkâr kimseler oldular.”**⁵¹⁶ Ayette zulmedenlerin, kendilerine verilen refahın peşine düşen, ahlâkî endişelerden uzak sorumsuzca tavır takınan, kendilerini yozlaştıran hazların peşinden giden ve sahip oldukları nimetler içinde şımaran, zalim kimseler olduğu ifade edilmektedir.⁵¹⁷

Kur’an’da sahip oldukları nimetlerin çokluğu içerisinde gerek kişisel gerekse toplumsal düzeyde, kendilerine ve diğer insanlara zulmeden kişi ve toplum örnekleri bulunmaktadır. Bu bağlamda elinde bulunan mal, mülk, servet ve iktidar gibi nimetlerin verdiği güven hali ve bunları kaybetme korkusuyla yaşadığı topluma zulmeden şahıslardan birisi de Firavun’dur. Kur’an Firavun’un ve ahalisinin zulmeden kimseler olduğuna şöyle temas etmektedir: كَذَّابِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلُّ كَانُوا ظَالِمِينَ **“Bunların durumu, tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlar, biz de onları günahları sebebiyle helak etmiştik ve Firavun ailesini de suda boğmuştuk. Hepsi de zalim kimselerdi.”**⁵¹⁸ Firavun’u anlatan bu ve benzeri ayetler⁵¹⁹ kişinin sahip olduğu mal, mülk ve iktidar gibi nimetlerin elinden gideceği endişe ve korkusuyla halkına zulmeden zorba ve diktatör bir insan haline gelebileceği göstermektedir.

Zulümle ilgili birçok ayette geçmiş kavimlerin akıbetlerine ve onların yaptıkları zulümlere temas edilmektedir. Özellikle her kavmin çeşitli nimetlerle imtihan olduğu ve sahip oldukları bu nimetlerle nasıl zulme saptıkları anlatılmaktadır.⁵²⁰ Bu bağlamda Kur’an’da sahip oldukları nimetler içerisinde zulme sapan kavimlerden biri Sebe halkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sebe halkının sahip

⁵¹⁶ Hud, 11/116

⁵¹⁷ Bayraklı, IX, 343-348; Taberi, IV, 530-531.

⁵¹⁸ Enfal, 8/54

⁵¹⁹ Kasas, 28/4

⁵²⁰ Nevriye Sümeyra Budak, **Kur’an’da İnsanın Kendine Zulmetmesi**, Selçuk Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 73

oldukları nimetleri Kur'an şöyle haber vermektedir: لَقَدْ كَانَ لِسَبَائِ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّاتٍ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ **“Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.”**⁵²¹ Sebe halkının sahip oldukları bu nimetler karşısında Allah'tan yüz çevirmelerini, nankörlük etmelerini ve cezalandırılmalarını Kur'an şöyle dile getirmektedir: فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ فَأَكَلِ حَمَطٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهُمْ نُجَازِي إِلَّا الْكُفُورَ **“Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız.”**⁵²² Ayetlerde, Sebe halkının sahip oldukları nimetlere rağmen Allah'a kulluktan ve On'a şükretmekten yüz çevirdikleri, bu sebeple büyük bir sel felaketiyle cezalandırıldıkları, had bilmezlikleri yüzünden verimli arazilerinin çorak topraklara, türlü nimetlerin de mahrumiyetlere dönüştüğü belirtilmektedir.⁵²³ Bu ayetlerin devamında Kur'an, yine Allah'ın onlara verdiği nimetlere değinmekte ve onların tüm bu nimetler karşısında kendilerine nasıl zulmettiklerine şöyle temas etmektedir: وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِيَّ وَأَيَّامًا آمِنِينَ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ **“Sebe' halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasına (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş-gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: “Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın.” Onlar ise, “Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır” dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları ibret kıssalarına çevirdik ve kendilerini darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”**⁵²⁴ Ayetler Sebe halkının ülkelerinde mutluluk ve nimet içerisinde yaşadıklarını ve yaşamlarının rahat, rızıklarının bol olduğunu haber vermektedir.⁵²⁵

⁵²¹ Sebe, 34/15

⁵²² Sebe, 34/16-17

⁵²³ Taberi, XXI, 78; Zemaşşeri, III, 255; Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV, 425

⁵²⁴ Sebe, 34/18-19

⁵²⁵ Süleyman el-Hatib, Carullah, **Kıyasu'l-Kur'an**, Camiatu'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, Riyad, ts., s. 141

Ancak Sebeliler'in İsrailoğulları gibi, bu nimetlerle şımardıkları, bineklere binmek ve azık taşımak suretiyle fakirlere karşı böbürlenmek için kendileriyle Şam diyarı arasında çöller olmasını Allah'tan istedikleri görülmektedir. Böylece de sahip oldukları nimetlerle kendi kendilerine zulmettikleri anlaşılmaktadır.⁵²⁶

Sebe halkının durumu, nimetler karşısında azgınlaşan ve zulme sapan bir kavmin durumunu tasvir etmektedir.⁵²⁷ Bu tip insanlar Kur'an'da mutref olarak isimlendirilmektedir.⁵²⁸ Mutrefun sınıfı, refah içinde yüzen, azgınlaşan insanlardan oluşur. Sayıca toplumda azınlığı teşkil ettikleri halde ekonominin iplerini ellerinde tutmaları hasebiyle, büyük sermaye grupları şeklinde temayüz etmişlerdir. Bu sermaye grupları toplum hayatında hiçbir ahlâkî ilke tanımadan, ekonomik alanda güçsüz bırakılmış kimseleri alabildiklerine sömürürler. Ayrıca, ahlak ve fazilet ehlinin bozulmuş bir toplumu düzeltme adına giriştikleri her hayırlı teşebbüsü bastırmak isterler. Açıkçası, ellerine geçirdikleri sermaye silahı ve yedeklerine aldıkları medya ile sömürü sistemlerine engel olarak gördükleri peygamberlerin şahsında, İslam'a karşı savaşmakta asla geri durmazlar.⁵²⁹ Mutrefun sınıfı, toplumu, sadece fikirleriyle etkilemekle de kalmaz, bizzat, sefahate ve fisk-ı fücura dayalı fiilî yaşantılarıyla bozmaya da çalışırlar. Üstelik bu bozulmayı yaygınlaştırmayı da koordine ederler. Hâlbuki bu bozgunculuk apaçık bir zulüm örneğidir. Bu zulüm daha ziyade, insanların varlıklı olmaları sebebiyle dünyaya karşı aşırı derecede tamahkâr olmalarından kaynaklanmaktadır.⁵³⁰

Verilen bilgilerden hareketle sahip olunan mal, mülk, iktidar ve diğer nimetler karşısında bireylerin ya da toplumların Allah'tan yüz çevirerek ve verilen nimetlere nankörlük ederek zorbalığa ve zulme sürüklendiği görülmektedir. Özetle insanların sahip oldukları nimetler ile kendilerine ve diğer insanlara zulmedebileceği anlaşılmaktadır.

⁵²⁶ Zuhayli, XI, 454-456.

⁵²⁷ Budak, agt., s.85

⁵²⁸ Sebe, 34/34; Zuhruf, 43/23; İsrâ, 17/16

⁵²⁹ Ramazan Altıntaş, **Kur'an'da Hidayet ve Dalalet**, Pınar yay, İstanbul, 1995, s.189

⁵³⁰ Altıntaş, age.,s.91

3.MALİ DAVRANIŞLAR

İnsanın sahip olduğu nimetleri nereden kazandığı, nasıl kazandığı ve nasıl kullanacağı konusu insanın Allah'a ve diğer varlıklara karşı sergileyeceği tutum ve davranışlarının şekillenmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu sebeple Kur'an'da ve sünnette insanın sahip olduğu nimetleri nasıl kullanacağına dair ölçüler bulunmaktadır. Yine insanın sahip olduğu nimetlerden bir gün hesaba çekileceğine dair uyarılar bulunmaktadır. İşte insan bu ölçülere göre hareket etmediğinde yapılan uyarıları dikkate almadığında olumsuz tutum ve davranışlar sergilemektedir. Bu bağlamda insanın nimetler karşısında israf, cimrilik, ölçü ve tartıda hile sergilediği olumsuz tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

3.1.İsraf

Haddi aşma, hata, cehalet, gaflet gibi anlamlara gelen israf kavramı genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, akıl veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkânları meşru olmayan amaçlar için saçıp savurmaya ifade etmektedir.⁵³¹ Bir başka yönüyle israf, değersiz bir amaç uğruna fazla mal harcamak, meşru bile olsa harcanması gerekli olan ölçüden fazlasını harcamak⁵³² şeklinde tarif edilmektedir.

İslam dini, insanlara ellerinde bulunan malları harcarlarken, itidalli olmayı emretmektedir. Bu konu hakkında Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır; وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا **“Onlar, ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.”**⁵³³ Ayette, yenilecek, içilecek ve giyilecek şeyler için harcamada saçıp savurulmaması, cimri denilecek kadar da az harcayıp kısıntı yapılmaması, israf ile cimrilik arasında orta halli bir harcama yapılması gerektiği ifade edilmektedir.⁵³⁴ Başka bir ayette bu konuya şu şekilde temas edilmektedir: **“Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma) büsbütün de onu açıp israf da etme ki, sonra kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın.”**⁵³⁵ Ayetten maksadın, hiç kimseye bir

⁵³¹ Cengiz Kallek, “İsraf” md., DİA, XXIII, 178-180

⁵³² Cürcani, age., s.32-33

⁵³³ Furkan, 25/67

⁵³⁴ Sabuni, IV, 295.

⁵³⁵ İsra, 17/29

şey vermeyen cimri gibi ve elinde hiçbir şey kalmayacak şekilde aşırı harcama yapan müsrif gibi olunmaması gerektiği vurgulanmaktadır.⁵³⁶ Bu sebeple insan elinde bulunan nimet ve imkanların çokluğuna güvenerek israf ve cimrilik gibi olumsuz tutum ve davranışlara düşmemelidir.

Allah insanlara dünya nimetlerinden faydalanmayı hem emretmekte hem de bu nimetlerden faydalanırken israfa gidilmemesi yönünde insanları uarmaktadır. Nitekim bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır; يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ “**Ey Âdemoğulları her mescide girişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi giyin. Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez**”⁵³⁷ Bu ayetle toplum arasında kıyafetin, temizlik ve düzenliliğin önemi üzerinde durulmakta sonra da yararlı şeylerden yararlanmada aşırı gidilmemesi, israfa kaçılmaması emredilmektedir. Ayrıca ayette bir taraftan, yeme içme emredilirken diğer taraftan ‘israf etmeyin’ yasağının getirilmiş olması, bu konuda insana bir başıboşluğa izin verilmediği anlaşılmaktadır.⁵³⁸

İnsana emanet olarak verilen malı saçıp savurmak, gerekli yerlere harcamamak, insanlar arasındaki ekonomik dengeyi bozup, kişiler arasındaki kıskançlığı artırmaktadır.⁵³⁹ Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; وَأَتَّبِعْ فِيمَا أَنْتَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ “**Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez.**”⁵⁴⁰ Ayette, Karun'un Allah'ın gözetimini ve ahireti hesaba katmaksızın malını har vurup harman savurarak ya da amacının dışında harcayarak insanların içinin kin, nefret, kıskançlık duyguları ile dolmasına neden olduğu ifade edilmektedir.⁵⁴¹

Lüks ve müreffeh bir hayat yaşama anlayışı israfın önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Lüks ve müreffeh bir hayat anlayışı geniş nimet ve imkanlara

⁵³⁶ Sabuni, III, 377

⁵³⁷ Araf, 7/31

⁵³⁸ Soysaldı, **Kalbin Manevi Hastalıkları**, Bizim Büro Yay. ve Dağıtım, Ankara 2006, s.148-149

⁵³⁹ Hüsameddin Erdem, **Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak**, Sebat Matbaacılık, Konya 1996, s.178

⁵⁴⁰ Kasas, 28/77

⁵⁴¹ Kutup, XI, 300

sahip olmakla doğrudan bağlantılıdır. Kendilerine geniş nimet ve imkanlar verilenler mütref olarak isimlendirilmektedir.⁵⁴² Bu bağlamda Mütrefler'in Kur'an'da nimet çokluğu içinde lüks ve müreffeh bir hayat anlayışıyla israfı daldan kimseler olduğuna işaret edilmektedir; **“ Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına (itaati) emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz.”**⁵⁴³ Ayette mütref olarak kastedilen kişilerin kolay ve müreffeh bir hayatın küstahlaştırdığı, haz, eğlence, ve keyif peşinde koşan kimseler olduğu ifade edilmektedir. Yine bu mütref kimselerin nimetler içerisinde lüks ve konforlu bir yaşam süren mallarını saçıp savuran, aşırı harcama yapan ve meşru olmayan kazanç elde eden kimseler olduğuna işaret edilmektedir.⁵⁴⁴

İnsanda bulunan gösteriş tutkusunun da israfın önemli sebeplerinden biri olduğu dikkati çekmektedir. Bu bağlamda israf ile insanın elinde bulunan nimetleri gösteriş uğruna harcaması arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Gösteriş için yapılan harcama, sevap kazandırmaması yönüyle malın heba olup gitmesine ve bu yönüyle de israfı sebep olmaktadır.⁵⁴⁵ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ** **“Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”**⁵⁴⁶ Ayette gösteriş olsun diye harcama yapan kişilerin yaptıkları güzel amellerin boşa çıkacağı ve bu durumda elde bulunan nimetleri israf etmekten başka bir şey olmadığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Peygamber efendimiz de kendilerine verilen nimetleri gösteriş uğruna israfı dalarak heba eden ve harcayan kişileri şöyle

⁵⁴² İsfehani, age., s74

⁵⁴³ İsra, 17/16

⁵⁴⁴ Bayraklı XI, 2213; Yıldırım, VII, 3482-3483

⁵⁴⁵ Halil İbrahim Karaaslan, **Kur'an-ı Kerimde İsrâf Kavramı**, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s.108.

⁵⁴⁶ Bakara, 2/264

uyarmaktadır; “Sevininiz ve sizi sevindirecek nimetleri (bundan böyle her zaman) umunuz! Vallahi (bundan sonra) sizin üzerinize fakirlik ve ihtiyaçtan korkmam. Fakat ben sizden önceki ümmetlerin önüne dünya nimetlerinin yayıldığı gibi, sizin önünüze de yayılması, onların o nimetlerde birbirlerine gösteriş yarışına girdikleri gibi sizin de birbirinizle gösteriş yarışına düşmeniz ve bu gösteriş yarışının da onları helak ettiği gibi sizleri de helak etmesinden korkarım.” Hadiste, Resûl-i Ekrem sahip olunan dünya nimetlerinin gösteriş uğruna heba edilmemesi konusunda müminleri uyarmakta ve bunun getireceği olumsuzluklara dikkat çekmektedir. Nitekim, nimetin çokluğunun verdiği güven ile insanların gösteriş için tüketim yarışına girdiği bir toplumda, gerekli gereksiz satın alma tutkusu, bütün değerlerin önüne geçebilmektedir. Bu yarışta iyi ile kötü, doğru ile yanlış güzel ile çirkin birbirine karışabilmektedir. Böyle bir ortamda sade hayat önemini yitirebilmektedir. Tüketim çılgınlığının hız ve yoğunluk kazandığı toplumlarda, dünya ahiret dengesi bozulmaktadır. Dolayısıyla tüketimi sınırlayan ahlaki ölçü ve değerler, bütünüyle ortadan kalkmaktadır. Bunun sonucunda, bir yanda insanın iç dünyası yoksullaşırken, diğer yandan gösteriş yarışında her şeyin mübah sayıldığı, dış dünyası da bir savaş alanına dönüşmektedir.⁵⁴⁷

İnsanların dünya nimetlerini kullanma konusunda israf gibi menfi tutum ve davranışlar içine düşmeleri hem birey hem de toplum hayatında birtakım zararlara neden olmaktadır. İnsanlara sayısız nimetler veren Allah, insanların bu nimetleri nasıl tasarruf edeceklerine dair ölçüleri de Kur’an’da bildirmektedir.⁵⁴⁸ Bu ölçüler, nimetlerin asıl sahibinin insan olmadığını, insana geçici olarak verildiğini, ihtiyacı ölçüsünde aşırıya kaçmaksızın, meşru ölçüler içerisinde kullanılması gerektiğini, insanlar için Kur’an’da bazı sınırlar çizildiğini bu sınırlara yaklaşılmaması gerektiğini, bu sınırları aşmanın zulüm olduğunu ve bu ölçüler çerçevesinde nimetlerden faydalanılması gerektiğini ortaya koymaktadır.⁵⁴⁹ İslamiyet israftan ve aşırı lüksten kaçınıp ölçülü yaşamayı emretmektedir. Allah Kur’an’da bu durumu

⁵⁴⁷ Salih Pay, **İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi**, DİB., Yay, İstanbul 2007, s.394

⁵⁴⁸ Araf, 7/31; Bakara, 2/60,229,230

⁵⁴⁹ Ömer Özsoy, **Sünnetullah**, Fecr Yay., Ankara 1999, s.114

dile getiren değişik ayetlerle⁵⁵⁰ Müslümanları uyarmakta ve onları bilinçlendirmektedir.

Verilen bilgilerden hareketle, nimetlerinin çokluğu içerisinde lüks ve refah bir hayat süren mütref birey ve toplumlar, bitmez, tükenmez zannettikleri nimetlerle adeta sadece tüketen bir varlık haline gelebilmektedir. Bu bağlamda israf geçmişte ve günümüzde kimi varlıklı insanların varlıklı olmanın verdiği güven duygusu içinde sergilediği olumsuz bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Cimrilik

Cimri: soysuz, alçak, dilenci, pinti, kimseye bir şey vermek istemeyen, hasis ve tamahkar manasında kullanılmaktadır.⁵⁵¹ İslam ahlak literatürün de aynı kavramlar *şuhh* ve *buhl* kelimeleriyle ifade edilmektedir.⁵⁵² *Buhl*, insanın malını vermemesi⁵⁵³ *Şuhh*, cimrilik demektir. Özellikle hırsla beraber olan cimriliğe denilmektedir.⁵⁵⁴

Kur'an'ın, cimriliği konu edindiği ayetlere baktığımız zaman, cimrilik ile varlık içerisinde bulunma arasında yakın bir ilginin olduğu görölmektedir. Bu bağlamda Kur'an'da cimrilik ile varlık içerisinde kendini yeterli görüp ihtiyaçsız hissetmeye şöyle dikkat çekilmektedir; **وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ** **“Fakat kim cimrilik eder, kendini zengin görüp Allah'a tenezzül etmezse ve en güzeli de yalanlarsa, onu da en güç şeylere muvaffak ederiz.”**⁵⁵⁵ Ayette tasviri yapılan kişilerin, nimetler içinde mallarını sımsıkı tutan, cimrilik eden, yoksulu düşünmeyen ya da sadece arzu ve eğilimlerini doyumak için harcayan, kendilerini Allah'a yaklaştıracak alanlarda, iyilik ve hayır yolunda harcamadan kaçınan kimseler olduğu görölmektedir. Bu tutumlarıyla kimseye muhtaç olmayacaklarını sanan, hatta Allah'a bile muhtaç olmayacaklarını zanneden, sahip oldukları nimetlere güvenerek

⁵⁵⁰ Furkan, 25/67; Rahman, 55/7,8,9; Mü'min, 40/43

⁵⁵¹ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Doğuş Matbaası, Ankara 1970, s.174; Ali Rıza Alp, Sabahat Alp, **Büyük Osmanlı Lügatı**, Neşriyat Yurdu, İstanbul 1958, s.186

⁵⁵² Mustafa Çağrııcı, “Cimrilik”, md., DİA, VIII, 4-5

⁵⁵³ Cürcani, s.52

⁵⁵⁴ İbn Manzur, II, 495

⁵⁵⁵ Leyl, 92/8-10

kendilerini ihtiyaçsız hissedip böbürlenene, gururlanan insanlar olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁵⁶

Yüce Allah, dilediği kimselere geniş maddi nimet ve imkânlar vermektedir. Bununla birlikte onlardan, şımarmamalarını, kendilerini beğenip övünmemelerini istemektedir. Özellikle varlık ve imkân sahibi kişilerin cimrilik yapmamalarını, cimriliği bir yaşam biçimi haline dönüştürmemelerini istemektedir. Kur'an nimet çokluğu içerisinde kendini beğenme ve yeterli görme gibi olumsuz tutum ve davranışları, cimrilik ile ilişkilendirmektedir: لَا يَكْفِي لَا تَأْسُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ **“Elinizden çıkana üzülmeysiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız diye (böyle yaptık.) Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez. Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emreden kimselerdir. Kim yüz çevirirse bilsin ki şüphesiz Allah ganîdir, zengindir, övülmeye lâyıktır.”**⁵⁵⁷ Ayetlerde, nimetler içinde kendini beğenmiş, böbürlenene ve elindeki imkânları sırf kendisine ait gibi görüp cimrilik yapan, üstelik başkalarının da öyle davranmasını isteyen kimseler eleştirilmektedir.⁵⁵⁸ Ayrıca bu ayetlerde cimriliğin bazı temel sebeplerine işaret edilmektedir. Özellikle toplumda elde ettikleri yüksek ve avantajlı konumu muhafaza etmek isteyen, iktidar ve insanlara hükme arzusu içerisinde olanların cimrilik gösterdiğine dikkat çekilmektedir.⁵⁵⁹

Kur'an, insan tabiatında onu cimriliğe sevk edecek yatkınlığın olduğuna, ilahi ve ahlaki normlardan uzaklaşması durumunda, nefsin kendiliğinden cimriliğe yöneleğine dikkat çekmektedir. İnsan bu eğilimini yaşamın yegâne gayesi durumuna getirip, ilahi ve ahlaki değerlerden uzak bir biçimde hırsla dönüştürürse cimrilik gibi olumsuz bir karakter ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda sahip oldukları nimetlerin çokluğu karşısında Kur'an cimriliğin insan benliğine yerleşebilecek bir huy olduğunu şöyle ifade emektedir: قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا

⁵⁵⁶ Kurtubi, XX, 57; İbn Kesir, IV, 554; Ahmet Mustafa el-Meraği, **Tefsiru'l Meraği**, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1998, X, 439; Bilmen, VIII, 4049; Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, X, 501

⁵⁵⁷ Hadid, 57/23-24

⁵⁵⁸ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, V/186.

⁵⁵⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, **Kur'an-a Göre Cimriliğin Sebepleri ve Zararları**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI/II, 2007, s.353.

لَأْمَسْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَثُورًا “De ki: "Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman da tükenir korkusuyla cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir.”⁵⁶⁰ Ayette, insanın tabiatı gereği cimriliğe temayüllü olduğuna ve kimi insanların sahip olduğu nimetlerin tükeneceği korkusuyla cimrilik yapabileceğine vurgu yapılmaktadır.⁵⁶¹

İnsanı cimriliğe sevk eden birçok etken bulunmaktadır. Bu bağlamda cimriliğin sebepleri arasında mal sevgisi, büyülenme, başkalarına karşı övünme, iktidar, hükmetme arzusu ve dar görüşlülük gibi sebeplerin olduğu görülmektedir.⁵⁶² Bu sebeple mal yığma ve nimet elde etmedeki ölçsüz tutumlar cimriliği motive eden davranışların başında gelmektedir. Aynı zamanda cimrilik ileri derecede nimetlere karşı beslenen sevgi ve tutku sebebiyle meydana gelmektedir. Bu bağlamda kimi insanlar nimet konusundaki tutku ve takıntılarından dolayı, hak, insaf ve mantık ölçüleri içerisinde davranabilme kabiliyetlerini kaybedip, normal dışı tutumlar ortaya koyabilmektedir.⁵⁶³ Nitekim mülk edinme eğilimini bir hırs haline dönüştürerek hastalıklı bir davranış tarzı sergilemektedirler.⁵⁶⁴

Açıklamalardan hareketle nimetler içerisinde bulunma ile cimrilik arasında yakın bir ilişkinin olduğu gözlenmektedir. İnsanın mala karşı olan ilgi ve eğilimini kabul eden Kur’an nimetler içerisinde ilahi ve ahlaki değerlerden uzak kalması halinde insanın cimrilik gibi olumsuz bir karakter geliştirebileceğine dikkat çekmekte ve onu uyarmaktadır.

3.3 Tartıda Hile

Toplumsal hayatın güzel bir şekilde devam ettirilebilmesi için en önemli koşul, bireylerin birbirine güvenlerinin tam olması, güveni sarsıcı tavır ve davranışlardan uzak durmalarıdır. Toplumda güven ortamı sağlanamadığı takdirde toplumların parçalanıp bölünmeleri söz konusu olabilir. Bu nedenle gayri ahlaki davranışlardan olan hile, ticarete olduğu gibi bütün sosyal ilişkilerde hem aklen hem

⁵⁶⁰ İsra, 17/100

⁵⁶¹ Yıldırım, VII, 3589-3591; Bayraklı, XI, 396-398.

⁵⁶² Kasapoğlu, agm., s.329-364

⁵⁶³ Kasapoğlu, agm., s. 329-364

⁵⁶⁴ Erich Fromm, **Yaşama Sanatı**, (Çev. Aydın Arıtan), Arıtan yay., İstanbul, 1997, s.79

de dinen yasaklanmıştır.⁵⁶⁵ Yeri, göğü ve bu ikisi arasındaki her şeyi, tüm kâinatı bir denge ile yaratan Allah, insana da her şeyde ölçülü hareket etmesi, herkese karşı adil olması gerektiği mesajını vermektedir.⁵⁶⁶ Bu bağlamda insanın nimet çokluğu içerisinde, ölçü ve tartıda haksızlık yapması, dengeyi bozması hak ve adalet sınırlarını çiğnemesi⁵⁶⁷ insanın olumsuz tutum ve davranışlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin ve toplumların içinde buldukları nimet ve imkânların ellerinden çıkacağı endişesiyle içine düştükleri yanlış tutum, ahlaki bozukluk, taşkınlık ve aşırılık olarak niteleyebileceğimiz olumsuz tutumlardan birisi de tartıda hile yapmalarıdır. Kur'an'da bu gayri ahlaki durum Şuayib (as) kıssasında anlatılmaktadır. Hud suresinde Şuayb (as)'ın kavmi Medyen halkının bolluk ve refah içerisinde olduğu şöyle anlatılmaktadır; **وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ وَلَا تَنْفُسُوا الْكَيْدَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَأَيْكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيطٍ** **“Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: Ey halkım! Allah’a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız daha yok. Ölçüyü tartıyı eksik yapmayın, ben sizi bir hayır içinde görüyorum, ben sizin için sizi sarıp kuşatacak bir günün azabından korkuyorum.”**⁵⁶⁸ Ayete ve ayet üzerinde müfessirlerin yaptığı açıklamalara baktığımız zaman ayetin takdirinin; Allah’ın Medyen halkına bol nimet verdiği bu nedenle bu kadar nimet içerisinde tartıda hile yapmaya ihtiyaçlarının olmadığı vurgulanmaktadır. Yine Medyen halkına ve tüm insanlığa mal sevgisi ve daha çok mal elde etme hırsı ile tartıda hile gibi gayri ahlaki olumsuz davranışlar sergilememeleri gerektiği mesajı verilmektedir.⁵⁶⁹ Ayrıca üzerinde bulunduğunuz bu hayırlı durumu (yani varlıklı durumunuzu) daha çok varlık elde etme çabasıyla gayri ahlaki tutumlarınızla kaybetmeyin mesajı da verilmektedir.⁵⁷⁰

Başka bir ayette bu kavmin varlık içerisinde şırmış ileri gelenleri tarafından ellerinde bulunan nimetlerin, imkânların ellerinden çıkacağı endişesiyle

⁵⁶⁵ Mahmut Yazıcı, **Hadislerde Toplumların Çöküşü**, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.76

⁵⁶⁶ Rahman, 58/7-9

⁵⁶⁷ Gür, agt., s.60

⁵⁶⁸ Hud, 11/84

⁵⁶⁹ Razi, XIII, 92-97

⁵⁷⁰ Zuhayli, II, 366-369

toplumu tartıda hile gibi gayri ahlaki olumsuz bir tutum ve davranışı normal bir davranış gibi göstermeye çalışmaları şöyle anlatılmaktadır; وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَيِّنَ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ **“Kavminden inkâra sapanların ileri gelenleri mütrefler; Eğer Şuayb’a uyarmanız, kesinlikle zarara uğrar, perişan olursunuz.”**⁵⁷¹ Medyen’in varlık içerisinde şımarmış ileri gelenleri; dürüstlük, doğruluk, ahlâk ve iyilik gibi hususları temel ilkeler kabul eder ve uygularsak, biz o zaman tümüyle mahvoluruz. Biz ticaret ve alışverişimizde doğruluk ve dürüstlüğe uyar ve mesleğimizi bunlara göre sürdürürsek, ticaretimiz kesinlikle gelişmez dedikleri görülmektedir. Bunun yanında, en önemli kervanların, güzergâhlarının kesiştiği bölgede yer alan şu coğrafi konumumuzdan yararlanamaz, bu yörenin uslu vatandaşları olur ve kervanların geçip gitmelerine bir şey yapmadan seyirci kalırsak işte o zaman bu stratejik durumun sağlamakta olduğu bütün siyâsî ve ticarî avantajlarımız bitti demektir. Bu da komşu ülkelere karşı olan hâkimiyetimiz ve etkinliğimizin de bir sonu demektir. İşte bu mahvolma korkusu sadece Hz. Şuayb’in kavmine özgü bir olay değildir. Sefih toplumlar, hak, doğruluk ve dürüstlük hakkında, her zaman aynı tedirginliği duymuşlardır. Bu bağlamda yalan ve ahlâksızlığa başvurmaksızın ticaret, siyaset ve diğer dünyevi işlerin yürütülmesinin imkânsız olduğu düşüncesi tarih boyunca nimet çokluğu içinde şımaran bütün toplumların ortak görüşü olagelmıştır.⁵⁷² Ayetler ve açıklamalar toplumda nimet çokluğu içerisinde bulunanların daha çok mal elde etme ve buldukları konumu korumak adına tartıda hile gibi ahlaki zaafıya düşebileceklerini göstermektedir.

Verilen bilgilerden hareketle varlık içerisinde yaşayan kimi birey ve toplumların nimet karşısında yaşadıkları akıl tutulmaları, buldukları konumu ve ellerinde bulunan imkânları kaybetme endişesi, daha çok kazanma arzusu ile Allah’ın emirlerini çiğneyerek tartıda hile gibi gayri ahlaki menfi tutumlar içine düştükleri görülmektedir. Aynı zamanda varlık içerisinde bulunan bu mütref grubun, gayri ahlaki tutum ve davranışlarını, ahlaki bir tutum ve davranış gibi görmeye ve nihayetinde de topluma ahlaki bir davranış gibi empoze etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

⁵⁷¹ Araf, 7/90

⁵⁷² Mevdudi, II, 67-69

Nimetler içerisinde bulunan bazı insanların, geçmişte ve günümüzde ekonomik, siyasi ve toplumsal konularını koruma ve daha çok elde etme hırsı ile daha birçok gayri ahlaki, olumsuz tutum ve davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Bu doğrultuda, peygamberleri yalanlama, yaşadıkları toplumu ve yeryüzünü fesada uğratma, hak ile batılı birbirine karıştırma, kin ve nefretin oluşması, tefrika, anarşi, ahlaki yozlaşma vb. durumlarda, nimetin çokluğu karşısında sergilenen menfi tutum ve davranışlar arasında zikredilebilir. Fakat tezimizin hacim ve sınırlarını aşacağı için tüm bu olumsuz tutum ve davranışlara yer verilememektedir. Bu yüzden burada bunlardan sadece bazılarının isimleri zikredilmekle yetinilmiştir.

4.OLUMSUZ TUTUM VE DAVRANIŞLARIN NETİCESİ

Kur'an nimet çokluğu içerisinde sergilenen olumsuz tutum ve davranışların Allah tarafından karşılıksız bırakılmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda insanların sahip oldukları nimetler içerisinde sergiledikleri olumsuz tutum ve davranışlar onların Allah tarafından dünyada helak edilmelerine ve ahirette de azaba çarptırılmalarına neden olduğu görülmektedir.

4.1. Helak

Tarih, geçmişte köklü ve güçlü medeniyetler kurmuş toplumların da varlıklarını sürdüremeyerek yok olup gittiklerine şahitlik etmektedir. Varlık içerisinde olmak medeniyetlerin varlıklarını sürdürmesine yetmemektedir.⁵⁷³ Gerek ferdi, gerek toplumsal boyutta olsun varlık içerisinde sergilenen olumsuz tutum ve davranışlar birey ve toplumları helake götürebilmektedir. Nitekim Kur'an'da bu duruma şöyle temas edilmektedir; **أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ** **“Yeryüzünde dolaşp, kendilerinden önce geçmiş kimselerin sonlarının nasıl olduğuna bakmazlar mı? Ki onlar, kendilerinden daha kuvvetli idiler, yeryüzünü kazıp altüst ederek onlardan çok imar etmiş kimseydiler ve onlara belgelerle peygamberler gelmişti. Böylece Allah onlara zulmetmiyor, onlar kendilerine zulmediyorlardı”**⁵⁷⁴ Ayette, ‘onlar, yeryüzünde dolaşp

⁵⁷³ Pazarbaşı, age., s.363

⁵⁷⁴ Rum, 30/9

kendilerinden önceki kimselerin akıbetleri nasıl olmuş hiç bakmazlar mı?’ ifadesinde geçen kimselerin helak edilen kavimler olduğu ifade edilmektedir.⁵⁷⁵ Helak edilen bu kimselerin gerek birey gerekse topluluk olarak sahip oldukları güç ve imkanlarla ilâhî bildirimleri inkar ettikleri ve bunun neticesinde de Allah tarafından helak edildikleri anlaşılmaktadır.⁵⁷⁶

Geçmişte yeryüzünde medeniyetler kurup; bilgi beceri ve tekniklerini, yaptıkları sağlam ve ihtişamlı eserlerde somutlaştırıp, adeta güçlerini maddeye kazıyan, ileri ve güçlü toplumlar ortaya çıkmıştır.⁵⁷⁷ Ancak nimet içerisinde şımarmış bu toplumlar, toplumun varlığını ve hayatının devamını sağlayan temel hususları göz ardı ettikleri için varlıklarını sürdürememişler, varlık içerisinde yapıp ettikleri gayri ahlaki tutum ve davranışlar sebebiyle de kendilerini yok oluştan kurtaramamışlardır. Bu bağlamda Kur’an’da bu duruma şöyle işaret edilmektedir; **أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَرًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ** **يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَرًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ** **مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ** **“Yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden daha çok, daha kuvvetli, yeryüzünde bıraktıkları eserler daha sağlam olan, öncekilerin sonuçlarının nasıl olduğunu görmezler mi? Kazandıkları onlara bir fayda vermemiştir.”**⁵⁷⁸ Mekke putperestleri genellikle sayılarının çokluğuna, maddî güçlerine, sosyal statülerine güvenerek şımarıp azgınlaştıkları için, geçmişte helak edilen kavimlere dikkat çekilerek onların da olumsuz tutum ve davranışlar sergiledikleri hatırlatılmaktadır.⁵⁷⁹ Bu bağlamda hatırlatılan bu kavimlerin Mekke müşriklerinden sayıca daha çok, daha kuvvetli ve bıraktıkları eserleri itibarı ile de daha sağlam eserler bıraktıklarına işaret edilmektedir. Ancak sahip oldukları bütün nimet ve imkanların, helak edildikleri vakit kendilerine fayda sağlamadığına dikkat çekilmektedir.⁵⁸⁰

Kur’an-ı Kerim tarihte varlık içerisinde şımaran, bazı birey ve toplumların helakini farklı tablolar halinde bizlere sunmaktadır. İnsanlar, nimetler içerisindeki olumsuz tutum ve davranışlarının sonucunda hem bireysel hem de toplumsal boyutta

⁵⁷⁵ Taberi, VI, 400.

⁵⁷⁶ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV, 275-276

⁵⁷⁷ Pazarbaşı, age., s.364

⁵⁷⁸ Mümin, 40/82

⁵⁷⁹ Hayreddin Karaman ve Diğerleri, IV, 588.

⁵⁸⁰ Kurtubi, XV, 298-300

Allah Tarafından helak edilmişlerdir.⁵⁸¹ Bu bağlamda Kur'an'da Firavun ve ahalisinin denizde boğularak helak edildiklerine dikkat çekilmektedir. Nitekim Kur'an'da onların helakine şöyle temas edilmektedir: فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ **“Bu yüzden onlardan intikam aldık. Ayetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları sebebiyle kendilerini denizde boğduk.”**⁵⁸² Ayette, sahip oldukları makam, mevki ve saltanat gibi nimetlerle ilahi mucizelere haksızlık eden bozguncuların, kendi güç ve kudretlerine aldanarak İsrailoğullarını yok etmek isteyen gafil ve ululuk taslayan suçluların sonlarının helak olduğuna dikkat çekilmektedir.⁵⁸³ Kur'an'da ferd bağlamında nimete sahip olmanın verdiği geçici gücü kalıcı zannedip şımaran ve nihayetinde sergilediği olumsuz tutum ve davranışlarıyla helak edilen başka bir tipte Karun'dur.⁵⁸⁴ Karun, Kur'an'da içerisinde bulunduğu servet sebebiyle gurura kapılıp şımaran, yaşadığı toplumun ifsadına neden olan ve sonunda da Allah tarafından helak edilen bir insan tipi olarak temerküz etmektedir.

Kur'an'da nimetin şımarttığı, mal, lüks ve konfor tutkusunu yaşamlarının öncelikli amacı haline getiren gösteriş ve şımarıklığı ilke edinen kavimlerinde harap edildiği öyle ki meskenlerinin oturulamayacak hale getirildiği anlatılmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da karşımıza çıkan kavimlerden birisi Semud kavmidir. Semud kavminin nimetler içinde yaşadığı lüks hayat onları Allah'tan uzaklaştırmış ve azgın bir toplum haline getirmiştir.⁵⁸⁵ Ülkede bir kesim nimetlerle lüks ve müreffeh bir hayat sürerken diğer kesimin sefahat içinde yaşadığı gerçeği Kur'an'dan anlaşılmaktadır.⁵⁸⁶ Bu dünyada ebedi kalma düşüncesi ile kayaları yontarak inşa ettikleri meskenlerinin sağlamlığına güvenen Hicr halkına, Salih (as) peygamber olarak gönderilmiştir.⁵⁸⁷ Semud kavmi, Salih (as) dan bir mucize isteğinde bulunmuştur.⁵⁸⁸ Bu bağlamda Allah (cc), Hz Salih'e mucize olarak bir dişi deve

⁵⁸¹ Pazarbaşı., age., s.323-329

⁵⁸² Araf, 7/136

⁵⁸³ Yazır, IV, 290

⁵⁸⁴ Kasas, 28/76-78

⁵⁸⁵ Resul Ertuğrul, **Kur'an'da Helak Olan Kavimlerde Suç Ceza Uyumu**, Bayburt İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, 3/5, s.180

⁵⁸⁶ Araf, 7/75-76

⁵⁸⁷ Hicr, 15/80; Şuara, 26/131, 139

⁵⁸⁸ Şuara, 26/154

vermiştir.⁵⁸⁹ Salih (as) bu deveye zarar vermemeleri yönünde kavmini uyarmıştır.⁵⁹⁰ Fakat onlar onu dinlemeyerek deveyi kestiler.⁵⁹¹ Nihayetinde de Allah Semud kavmini helak etti.⁵⁹² Dağlarda mahir bir şekilde neşe ve mutluluk içinde,⁵⁹³ kayalardan sağlam meskenler inşa edenler,⁵⁹⁴ kendilerini nimetler içinde güvende hissettikleri bir zaman diliminde korkunç uğultulu bir sese yakalanarak helak oldular.⁵⁹⁵ Semud kavmi sahip oldukları nimetlerden dolayı gurura kapılmış ve gururlarından dolayı sıradan bir insan olarak gördükleri birine uymayı kabul edememişlerdir. En nihayetinde Allah'ın gönderdiği deveyi keserek sınırı aşmışlar ve Allah tarafından helak edilmişlerdir.

Yukarıda yaptığımız açıklamalar ve Kur'an çerçevesinde nimetler içerisinde insanların şımarıp gurura kapılarak sergiledikleri olumsuz ve aynı zamanda aşırı tutum ve davranışlar, gerek kişisel, gerekse toplumsal düzlemde iyi sonuç vermemektedir. Bu bağlamda Kur'an'da toplumların helak olma ve medeniyetlerinin yok olmasının nedeninin, bu toplumların Allah'ın verdiği nimetler içinde haktan yüz çevirmelerinden, şımarmalarından ve verilen nimetlere nankörlük etmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.

4.2 Azap

Sahip oldukları nimetlerle şımaran, kibirlenen ve isyan eden insanlar farklı şekillerde helak edilmişlerdir. Kur'an'da ellerinde bulunan nimet ve imkânlarla şımaran ve bunları rızayı ilahi doğrultusunda kullanmayan insanların dünyada cezalandırıldıkları gibi ahirette de bir azaba çarptırılacaklarına işaret edilmektedir. Bu bağlamda Kur'an, varlık içerisinde şımaran insanların cehenneme gireceklerini bildirmektedir: **“Allah'ın nimetini, nankörlükle/küfürle değiştirenleri ve halklarını helak yurduna yani cehenneme sürükleyenleri**

⁵⁸⁹ Şuara, 26/155

⁵⁹⁰ Araf, 7/73

⁵⁹¹ Şems, 91/11-14

⁵⁹² Kamer, 54/31

⁵⁹³ Şuara, 26/49

⁵⁹⁴ Hicr, 15/82

⁵⁹⁵ Hicr, 15/83

görmedin mi? Onların hepsi oraya girecekler. Orası ne kötü bir duraktır.”⁵⁹⁶

Ayette cehenneme girecekleri kastedilen insanların, nimet çokluğu içerisinde buldukları kavimlerin ulularından eşraf ve önder, ekonomik ve siyasi gücü ellerinde tutan kimseler olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹⁷

Allah (cc) insana sayısız nimetler vererek yeryüzünü ve gökyüzünü insanın hizmetine vermiştir. Bu bağlamda verdiği nimetler karşısında çizdiği sınırları tanımayıp haddi aşanları ve şirk gibi olumsuz tutum ve davranış sergileyenleri uyararak onların ahirette karşılaşacakları azaba dikkat çekmektedir ; وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا حَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ **“İnsana bir zarar dokunduğu zaman, Rabbine yürekten yönelerek ona dua eder. Sonra Allah ona katından bir nimet verdiği zaman, evvelce ona yalvarmış olduğunu unuttur da, O’nun yolundan sapmak ve saptırmak için Allah’a bir takım eşler koşar. Resulüm de ki: “Sen küfrünle biraz oyalanıp geçin. Çünkü sen artık ateş ehliyorsun.”⁵⁹⁸** Ayette görüldüğü üzere insanın fitratı (karakteri), sıkıntıya düştüğünde kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu durumda insan Rabbine yönelmekte ve O’ndan başkasının, kendisini bu sıkıntıdan kurtaramayacağını anlamaktadır. Sıkıntılar sona erip bolluk ve rahat geldiğinde, Allah, katından bir nimetle onu şereflendirip başındaki belayı bertaraf ettiğindeyse Rabbine yalvarışını ve sınanma sırasında yalnız O’na kulluk ettiğini, O’ndan başka kimsenin bu belayı başından savmaya gücünün yetmediğini unuttuğu görülmektedir. İnsan bunların hepsini unutmakta ve yüce Allah’a ortak koşmaya başlamaktadır. Ya eski cahiliye döneminde olduğu gibi taptığı bir takım ilahlar edinmekte, ya da bir takım değerleri, kişileri ve makamları ilah edinmektedir. Aynı insan, cinsel arzularına, eğilimlerine, ihtiraslarına, korkularına, malına, çocuklarına, yöneticilerine ve büyüklerine Allah'a taptığı gibi veya daha samimi bir biçimde tapmaktadır. Bunları, Allah’ı sever gibi sevmekte veya daha fazla sevmektedir. Nimet çokluğu karşısında sergilediği bu olumsuz tutumları ve nankörlüğü sebebiyle ateşe atılacaktır.⁵⁹⁹ Yapılan açıklamalar etrafında ayette verilmek istenen mesaj, insanın fitratı gereği sıkıntı içerisinde Allah’a yöneldiği bolluk ve refah içerisinde

⁵⁹⁶ İbrahim, 14/28-29

⁵⁹⁷ Kutup, VI, 432-434

⁵⁹⁸ Zümer, 39/8

⁵⁹⁹ Kutup, VIII, 573-574

Allah'ı unuttuğu, bu tutumu sebebiyle de cehenneme gideceğine dikkat çekilmektedir.

Verilen bilgilerden hareketle, sahip oldukları nimetin çokluğu içerisinde yaşadıkları ahlaki ve ruhi yozlaşma sebebiyle bazı bireylerin Allah'ı ve onun ilahi emirlerini unuttukları ve nihayetinde onlar için ahirette de kötü bir sonun beklediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Allah (cc), her insana maddi ve manevi nimetler bahşetmiştir. İnsana bahşedilen nimetlerin tek tek sayılması mümkün değildir. Bu kadar nimet karşısında Cenab-ı Hak, insandan verdiği nimetlere şükretmesini, nankörlük etmemesini, şımarmamasını, taşkınlık yapmamasını; öte yandan kendisine kulluk etmesini, kendi varlığını ve birliğini tanımasını istemektedir. Burada insanın nimetler karşısında müspet ve menfi anlamda olmak üzere iki türlü davranış sergilediği görülmektedir. Bu sebeple insanların sahip oldukları nimetler karşısındaki duruşları, Allah'a ve insanlara karşı takındıkları tavrın niteliğinin belirlenmesi açısından önemlidir.

Çalışmamızda nimet kavramının, mal, refah, rahmet, iyi hal, insana lütfedilen şey, zenginlik, güzel, hoş hal, rahat yaşayış, varlık, maddi ve manevi bütün iyilikler, ihsan, lutuf, atıyye, hayırlı hal, servet, yiyecek ve içecek şeyler, ekmek, güzel durum, refah, bolluk, mal, inam olunan nesne, bahşış gibi anlamlara geldiği görülmektedir. İstilahî olarak da nimet; İnsanın hayatta müreffeh bir şekilde yaşamasını sağlayan şeylerdir. Çalışmamız neticesinde Kur'an'da nimet kavramının; iman, İslam, maişet bolluğu, dünyada insana verilen ya da ahirette verilmesi vaad edilen maddi ve manevi her şeyi kapsadığı sonucuna ulaştık. Rızık, rahmet, hayr, âlâ gibi kavramların da nimet kavramını çağrıştırdığını gördük. Bu kavramların Kur'an'da yer alan bazı maddi ve manevi nimetleri ifade etmek üzere kullanıldığını göstermek için ilgili ayetler ve açıklamalar bağlamında bu kavramları ele alıp açıkladık. Çalışmamızda somut verilere ulaşmak, konumuzun biraz daha müsahhaşlaşmasını ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla nimetleri maddi ve manevi nimetler şeklinde iki ana başlık altında tasnife tabi tuttuk. Yine tezimizde nimet insan ilişkisi bağlamında vahyin ortaya koyduğu ilkeleri göz ardı ederek, nimet çokluğu içerisinde olumsuz tutum ve davranış sergileyen bazı birey ve toplum örneklerine yer verdik. Ayrıca Kur'an bağlamında zikredilen bu birey ve toplumların nimetlerin çokluğu içerisinde düştükleri olumsuz tutum ve davranışlara dikkat çekildi. Devamında da nimet-insan ilişkisi bağlamında insanların sahip oldukları nimetlerin çokluğu içerisinde insani duygularını yok ederek sergiledikleri itikâdî, amelî ve malî anlamdaki bazı olumsuz tutum ve davranışlar tespit edilip ortaya konuldu. Daha sonra nimet çokluğu

içerisinde sergilenen olumsuz tutum ve davranışların neticesinin ne olduğu ortaya konulmuştur.

İnsanlardan bazıları sahip oldukları nimetlerin çokluğuna aldanıp, gerçekleri göremez hale gelerek, kendilerini ve yaşadıkları toplumu birtakım olumsuz tutum ve davranışlara sürüklemektedir. Tezimiz içerisinde zikrettiğimiz insanın içine düştüğü bu menfi tutumların sayısının daha da çoğaltılabileceği ancak tezimizin sınırları içinde bunları tek tek ele alıp incelemenin mümkün olmadığı görülmüştür.

Kur'an, kişisel servet sahibi olmayı reddetmemekte bilakis meşrû yollardan servet sahibi olan insanları övmektedir. Ancak Kur'an, sahip oldukları nimetlerin çokluğuyla şımararak nimetleri hem kendisine hem de diğer insanlara karşı bir zulüm aracı olarak kullanan anlayışa ve duruma ise karşı durmaktadır.

İnsanların nimetlere karşı bakış açıları, duruşları ve değerlendirmeleri onların tutumlarını ve davranışlarını olumlu veya olumsuz manada etkilemektedir. Bu noktada nimetler, insanın ilahi rızayı elde etme ya da kaybetme noktasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Eğer insan, Hz Süleyman gibi şükreden, nankörlük etmeyen, nimeti kendisine inam eden Mün'im'i (cc) tanıyan bir bakış açısıyla nimetlere bakarsa, hem dünyasını hem de ahiretini kazanarak ilahi rızaya mazhar olacaktır. Fakat insanın, nimetlere Firavun, Karun, Nemrut, Mekke'nin ileri gelen müşrikleri; Ad, Semud ve İsrailoğulları gibi yaklaşırsada birtakım aşırılıklar, taşkınlıklar, tuğyanlar, olumsuz gayrı ahlaki tutum ve davranışlar sergilediği görülmüştür.

Çalışmamızda insanların sahip oldukları nimetler karşısında sergiledikleri negatif tutum ve davranışların sebebinin sahip oldukları nimetlerden ve nimetlere karşı takınılan tavrın niteliğinden kaynaklandığı görülmüştür. İnsanların nimet çokluğu içinde nimetlerin asıl sahibini unutmaları, nimetlerin kendilerini ebedileştireceği düşüncesi ve kendilerine emanet olarak verildiği bilincini yitirmeleri onların negatif tutum ve davranışlar sergilemelerine sebep olmuştur. Bu bağlamda nimetleri Allah'a ulaştıran bir araç yerine ulaşılması gereken yegâne amaç olarak gören bu düşünce ve yaklaşım insan hayatında birçok açıdan yıkıma neden olmuştur. Bu düşünce ve yaklaşım toplumların insani değerlerinde yozlaşmalarına, pozitif

değer yargılarını kaybetmelerine ve negatif manada değişimlerinde önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda nimetlerin insanda meydana getirdiği bazı duygular dini, ahlaki, vicdani, sosyal ve kültürel değerlerin yok olmasına ya da bu değerlerin unutulmasına neden olduğu görülmüştür.

Tezimizde insanların nimetlere karşı aşırı bağımlılığının, nimetleri kullanırken ilahi ölçülere dikkat etmemesinin insanın görüşlerinde ve fikirlerinde bir iradesizlik ve bozulmanın meydana gelmesine sebep olduğu görülmüştür. Bu bağlamda insanın nimetleri veren Rabbine karşı nankörlük ettiği hatta daha ileri gidip ona şirk koştuğu, nimetlerin çokluğuyla elde ettiği güç sayesinde de zulmü meşru bir iş olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yine çok kazanma ve çokluk yarışı ile tartıda hile, faiz vb. gayri meşru fiilleri de meşrulaştırdığı görülmüştür. Ayrıca insanın israf, cimrilik gibi bazı olumsuz tutum ve davranışları da normal davranış gibi algılamaya başladığı anlaşılmıştır.

Dünyada sahip oldukları nimetlere emanet gözüyle değil de kendilerini ebedileştirecek bir mülkiyet gözüyle yaklaşanlar olumsuz kompleksler içerisine düşmüşlerdir. Bu bağlamda Kur'an'da, Firavun, Karun, Âd, Semud ve benzeri bazı birey ve toplumların nimetlerin çokluğu içerisinde yaşadıkları fikri ve ruhi dejenerasyon ile birtakım olumsuz tutum ve davranışlar sergilemişlerdir. Nitekim Kur'an'da bu birey ve toplumların nimetlerin çokluğu içerisinde düştükleri olumsuz manadaki ruh halleri ile Allah'ı inkâr ettikleri, peygamberleri yalanladıkları, insanlara zulmettikleri görülmüştür.

İnsanların sahip oldukları nimetlerin çokluğu ile dalaletе düşmesi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle Kur'an'da zikredilen nimet sahipleri, mal ve evlatlarının çokluğuna, makamlarının gücüne, insanlar arasındaki konumlarına ve nimetlerin verdiği üstünlük ve ayrıcalık duygusuna kapılarak kendilerini ve yaşadıkları toplumu dalaletе sürüklemişlerdir. Aynı zamanda kendilerine verilen nimetin karşılığının şükür olduğu bilinciyle hareket etmeyen bu mütrefler sahip oldukları mal ve mülkü kendi kişisel çabaları ve bilgileri neticesinde elde ettikleri kuruntusuna kapılmışlardır. En nihayetinde de ilahi sınırlar dışına çıkarak yaşadıkları toplumun bozulmasına neden olmuşlardır.

Kur'an bağlamında yaptığımız çalışma neticesinde varlık içerisinde daha çok elde etme ve sahip olma duygusu, insanın zaaflarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duygu insan tarafından kontrol edilmediği zaman insanın gözünü, gönlünü ve zihnini bürüyerek onu esir alıp, insanın varoluş amacını yitirmesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda kalbini ve zihin dünyasını bürüyen bu duygunun insanın birtakım olumsuz tutum ve davranışlar sergilenmesine neden olduğu görülmüştür.

Sonuç itibariyle çalışmamızda Allah tarafından kuluna verilen nimetlerin bizatihi kötü ve kötülüğe itici olmadığı görülmekle birlikte insanda meydana getirdikleri bir takım duygular vasıtasıyla insanların olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özetle mesele nimetin kötü olması ya da ona sahip olmak değildir. Mesele insanın sahip olduğu nimetler karşısında kendini kaptırabileceği bazı duygular ve bu duyguların neticesinde sergileyebileceği olumsuz tutum ve davranışları dikkatlere sunmaktır. Unutulmamalıdır ki İslam'da mülkiyet hakkı sadece Allah'a mahsustur. Bu hak insana geçici olarak verilmiştir. Bu doğrultuda da Müslüman birey elinde bulunan nimetlere bu bakış açısıyla sahip olmalıdır. Aksi bir durum, insanların nimetlerin çokluğu içerisinde var oluş amaçlarını unutmalarına, Allah'tan uzaklaşmalarına, nimetleri kendi kişisel çabaları neticesinde elde ettikleri kuruntusuna kapılmalarına, dünyada devamlı kalacakmış gibi hareket etmelerine, hiçbir engel, güç, kuvvet ve sınır tanımayarak Allah'a ve insanlara karşı negatif tutum ve davranışlar sergilemelerine neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULBAKİ, Muhammed Fuat Abdalbaki, el-Mu'cemü'l Müfehres li-Elfazi'l-Kur'ani'l Kerim, Daru'l Marife, Beyrut, 2003.
- Asım Efendi, **Kamus Tercümesi**, Cemal Efendi Matbaası, (I-III), İstanbul 1886.
- Ahmet Rıfat b. Osman, **Mecmâu't-Tefâsir**, Çağrı Yayınları,(I-VI) İstanbul 1979.
- Ahmet Cevdet Paşa, **Kıyası Enbiya**, Bedir Yayınları, İstanbul, 1994.
- AKÇA Osman, **Kur'an'da Nimet Kavramı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- ÂLUSÎ, Ebu'l Fazl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, **Ruhul Meani fi Tefsiri'l Kur'an'il Azim ve's-Sebi'l-Mesani**, Daru'l Kütübü'l İlmiye, (I-XI), Beyrut, 1994.
- ALP Ali Rıza, ALP Sabahat, **Büyük Osmanlı Lügati**, Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1958.
- ALTINTAŞ Ramazan, **Kur'an'da Hidayet ve Dalalet**, Pınar yay, İstanbul, 1995.
- Ali Haydar Efendi, **Dürretü'l-Hükkâm Şerhi Mecelleti'l-Ahkam**, Âlem Matbaası İstanbul, 1314.
- ARVASI Ahmet, **Türk İslam Ülküsü**, Burak Yayınları, İstanbul 1994.
- ASKERÎ, Ebu Hilal Hasan b. Abdullah b. Sehl, **el-Furuku'l-Lugavî**, (nşr.Hüsameddin Kudüsi), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- ASLAN Ömer, **Halife Sözcüğü Bağlamında Kur'an'da Hilâfet-Muhâlefet Münasebeti**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017/29.
- ATEŞ Süleyman, **Kur'an Anksiklopedisi**, Yeni Ufuklar Neşriyat, (I-XXX), İstanbul 1997.
- ATEŞ Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, (I-XII), İstanbul 1991.
- AYDIN Mustafa, **“Dinin Dünyavileşme Sorunu ve Protestanlık”**, **Bilgi ve Hikmet Dergisi**, İstanbul, 1993/2.

- AYDIN Şükrü, **Kur'an'da Kibir Kavramı**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1999.
- AYDIN Hayati, **Kur'an'da İnsan Psikolojisi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2016.
- AYAN Ali Rıza, **Kur'an'ın Aile Problemlerine Bakışı**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013.
- BAYRAKLI Bayraktar, **Yeni Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, (I-XXI), İstanbul, 2008.
- BEGAVİ, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mesud b. Muhammed el-Begavi; **Meâlimü't-Tenzil**, Daru't-Taybe, (I-IV), Riyad, 1993.
- BEŞER Faruk, **İslamda Zenginlik ve Fakirlik**, Nün Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- BEYDAVİ, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, **Envâr'üt-Tenzil ve Esrâr'üt-Te'vîl**, Müessesü'l Alemlî Li'l Matbuat, (I-IV), Beyrut, 1990.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, (I-VIII), İstanbul, 1985.
- BOLAY Süleyman Hayri, "Akıl" md., DİA, II, İstanbul, 1995.
- BUDAK Nevriye Sümeyra, **Kur'an'da İnsanın Kendine Zulmetmesi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- BUHARİ, Muhammed B. İsmail B. İbrahim El-Buhari, **Sahih-i Buhari**, (I-IX) Beyrut tsz.
- BULADI Kerim, **Kur'anda Nankörlük Kavramı**, Pınar Yayınları, İstanbul 2001.
- BURSEVİ, İsmail Hakkı Bursevi, **Muhtasar Rûhu'l-Beyan Tefsîri**, Damla Yayınları, İstanbul 1996.
- CANAN İbrahim, **Vakti En İyi Değerlendirme Esasları**, Cihan Yayınları, İstanbul, 1994.
- CELALEYN, Celaleddin el-Mahalli, Celaleddin es-Suyuti, **Tefsiru'l-Celaleyn**, Daru'l İbn Kesir, Beyrut, 2014.

- CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevheri, **Tacü'l-Lügati ve Sıhahî'l Arabiye**, Daru'l Kütübü'l Arabiye, (I-VI), Kahire, 1956.
- CEVZÎ, Cemaluddin Ebi'l Ferec Abdurrahman el-Cevzi, **Nüzhetu'l Ayûnin-Nevazır İlmü'l Vucuh ve en-Nezair**, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1987.
- CEVZÎ, Cemaluddin Ebi'l Ferec Abdurrahman el-Cevzi, **Zadu'l Mesir fi İlmi et-Tefsir**, Beyrut, Mektebu'l İslami, 1984.
- CEZÂİRÎ, Ebu Bekir Cabir el-Cezâiri, **En Kolay Tefsir**, (çev., Ziya Eryılmaz; Vahdettin İnce; Ahmet Özdemir; Ali Keleş; Salih Uçan), Mektup Yayınları, İstanbul 2007.
- COŞKUN Ahmet, **“Aile”, Kur'an-i Hayat Dergisi**, 2013/265.
- CÜRCANÎ, Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürçani, **et-Tarifât**, Darur er-Reşad, Kahire, 1991.
- ÇAĞRICI Mustafa, **“Kibir”**, DİA, XXV, İstanbul, 1995.
- ÇANGA Mahmud, **Kur'an-ı Kerim Lügati**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÇERTEL Hüseyin, **Psiko-Sosyal Açıdan Zekat**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997/13.
- DARTMA Bahattin, **Kur'an ve Ekoloji**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005.
- DAŞKIRAN İbrahim, **Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile Ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2009.
- DELİSER Bilal, **Kur'an'da Zaman İle İlgili Kavramlar**, Toplum Bilimleri Dergisi, Elazığ, 2014/8.
- DEMEĞANÎ Hüseyin b. Muhammed ed-Demeğani, **Kamusu'l Kur'an**, Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, Beyrut, 1983.
- DEMİR Şehmus, **“Kur'an Bütünlüğü İçinde İnsanın Servet ve Mal Karşısındaki Konumu”**, EKEV Akademi Dergisi, Erzurum, 2002/6.

- DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Doğu Matbaası, Ankara 1970.
- DİKMEN Mehmed, **Peygamberler Tarihi**, Cihan Yay., İstanbul, 1987.
- DOĞAN D.Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ülke Yayınları, İstanbul, 1994.
- DÜZENLİ Yaşar, **Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- ERKAL Mehmet **“Zenginlik”**, md., DİA, XLIV, İstanbul, 1995.
- EBU'S-SUUD, Ebu's- Suud Efendi, **İrşad-ı Aklı Selim**, Beyrut tsz.
- ENDÜLÜSİ, Muhammed Bin Yusuf Ebi Hayyan El Endülûsi, **Bahru'l Muhit**, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994.
- ERDEM, Hüsamettin, **Son devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak**, Sebat Matbaacılık, Konya, 1996.
- ERTUĞRUL Resul, **Kur'an'da Helak Olan Kavimlerde Suç Ceza Uyumu**, Bayburt İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, 3/5.
- ESED Muhammed, **Kur'an Mesajı Meal Tefsir**, İşaret Yayınları,(I-III), (Çev., Koytak Cahit; Ertürk Ahmet), İstanbul, 1999.
- EZHERİ, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezheri, **Tehzibü'l Lüga**, Daru'l Kavmiyyeti Arabiye, (I-XII), Beyrut1964.
- ELEVLİ Birol, **Madencilik, Çevre ve Çed Raporu**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 1998.
- Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur'an**, (Çev. Açıkgenç Alparslan), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.
- FEYİZLİ Hasan Tahsin, **Feyzül Furkan Açıklamalı Kur'an Meali**, Server İletişim, İstanbul, 2010.
- FERAHİDİ, Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmed el-Ferahidi, **Kitabu'l Ayn**, Daru'l Kütübü'l İlmiye, (Tahk. Mehdi el-Mahrumi; İbrahim es-Samirai), (I-IV), Beyrut, 1988.

- FİRUZÂBADÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed El-Firuzabadi, **Tenviru'l-Mekabis Min Tefsiri İbn Abbas**, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 2002.
- FİRUZÂBADÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed El-Firuzabadi, **el-Kamusu'l-Muhit**, Beyrut, 1987.
- FROMM Erich, **Yaşama Sanatı**, Çev. Aydın Arıtan, Arıtan yayınları, İstanbul, 1997.
- Gazali Muhammed, **Kur'anı Anlamada Yöntem**, (Çev. Emrullah İşler), Sor Yayıncılık, Ankara, 1993.
- GÜR Süleyman, **Kur'anda Tuğyan Kavramı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Rize, 2009.
- GÜNAYDIN Fatma Candan, **“Nimet”**, md., DİA, XXXIII, İstanbul, 1995.
- GÜNDÜZ Bilal, **Kur'an'da Küfrün Karşıtı Olarak Şükür**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.
- HARMAN Ömer Faruk, **“Firavun”**, md., DİA, XIII, İstanbul, 1995.
- İBRAHİM Mustafa ve Diğerleri, **Mu'cemu'l-Vasıt**, Daru ed-Da've Kahire, 1961.
- İSFEHANİ, Rağıb el-İsfehani, **el-Müfredât el-Fazılı'l Kur'an**, ed-Daru'ş-Şamiyye, Beyrut, 2002
- İBN DÜREYD, Ebu Bekir Muhammed b. Hasen el-Basri, **Kitabü Cemherati'l Lüga**, Mektebetü'l Müsenna, Bağdat, H.1345
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail İbn Ömer İbn Kesir, **Tefsiru'l Kur'âni'l Azim**, Daru'l Marife,(I-XVI), Beyrut, 1997.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail İbn Ömer İbn Kesir, **Kasasul Enbiya**, Beyrut, 1988.
- İBN MACE, Muhammed b. Yezid el-Kazvini, **es-Sünen-i İbn-i Mace**, thk.; Yasir Ramazan; Muhammed, Abdullah) Kahire, 2005.
- İBN MANZUR, Ebu'l Fad'l Cemaleddin İbn Manzur, **Lisanu'l Arab**, Daru İhya İt Türâsi'l Arabi, (I-XV), Beyrut, 1997.

- İBN ATIYYE, Kadı Ebu Muhammed Abdulhak b. Galib b. Atrıyye el-Endülûsi, **el-Muharraru'l Veciz fi Tefsiri'l Kitabı'l-Aziz**, Daru'l Kitabi'l İlmiye, (I-VI), Beyrut, 2001.
- İBN ÂŞUR, Muhammed et-Tahir b.Muhammed b.Muhammed et-Tahir et-Tûnûsi, **Tefsiru't-Tahrir ve et-Tenvir**, Daru't Tunusiye, (I-XXX),Tunus, 1984.
- HÖKELEKLİ Hayati ve Diğerleri, **İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.
- KALLEK Cengiz, **“İsraf” md.**, DİA, XXIII, İstanbul, 1995.
- KANİK İsa, **Kur'an-ı Kerimde Nimet Kavramı ve İnsana Yüklenen Sorumluluk**, Yüksek Lisans Tezi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- KARA Necati, **Kur'an'a Göre Hz. Mûsâ, Firavun ve Yahudiler**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1991.
- KARAASLAN Halil İbrahim, **Kur'an-ı Kerimde İsraf Kavramı**, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- KARAGÖZ İsmail, **İyi İnsan İyi Müslüman**, Kar Yayınları, Ankara, 2007.
- KARAMAN Hayreddin ve Arkadaşları, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, (I-V), Ankara, 2007.
- KARAMAN Fikret ve Arkadaşları, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- KARDAVİ Yusuf, **Müslümanın Hayatında Vakit**, Trc.; Muhammed Enes, Konya, 1990.
- KASAPOĞLU Abdurrahman, **Kur'an-a Göre Cimriliğin Sebepleri ve Zararları**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XI/II, Sivas, 2007
- Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, **Hülâsâtu'l Beyan**, Üçdal Neşriyat,(I-XV) İstanbul, 1966.
- KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebu Bekir el-Kurtubi, **el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l Kitabi'l Arabi, (I-XX), Kahire, 1967.

- KUTUP Seyyit, **Fızılal'-il Kur'an**, Trc., Uçan Salih, İnce Vahdettin, Yolcu Mehmet,Bender Lütfullah), Dünya Yayınları,(I-X), İstanbul, 1991.
- KUTLUER İlhan, “**Zaman**”, md., DİA, XLIV, İstanbul, 1995.
- KÖKSAL M. Asım, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yay. Ankara, 2004.
- KUŞEN Halil, **Kur'an-ı Kerimde Fesad Kavramı**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1998.
- MACİT, Yusuf, **Psiko Sosyal Açıdan Karun Kıssası (Ekonomik Olguların Tutum ve Davranışlara Etkisi)**, Dini Bilimler Akademik Araştırma Dergisi, 13, 3, 2013.
- MATURİDİ, **Te'vilatu'l-Kur'an**, (nşr. Mecdi Baslum), Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 2005.
- MEVDUDİ, Ebu'l Âla el-Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, (trc., Kayani, Muhammed Han; Karaca, Yusuf; Şişman, Nazife; Bosnalı, İsmail; Ünal,Alı; Aktaş, Hamdi, İnsan yay.,) (I-VII), İstanbul, 1995.
- MERAĞİ, Ahmet Mustafa el-Meraği, **Tefsiru'l-Meraği**, Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, (I-X), Beyrut, 1998.
- MUKATİL, Ebu'l Hasen b. Süleyman b. Beşir el-Belhi; **Tefsiru Mukatil b. Süleyman**, (Thk. Ahmet Ferit),Daru'l Kütübü'l İlmiye, (I-III), Beyrut 2003.
- MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyri, **Sahihi Müslim**, Daru İhyait-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1956.
- NAS İsa, **Kur'an-ı Kerim'de Şımarıklık ve Şımarık Bir Kişilik Örneği Olarak Kârûn**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.
- NESEFİ, Ebü'l-Berekat Abdullah İbn Ahmet en-Nesefi, **Medariku't Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil**, Daru İbn Kesir, Beyrut 1999.
- NECCAR, Abdulvehhab en-Neccar, **Kasasu'l-Kur'an**, Beyrut tsz.
- NOYAN Ömer, **Doğu Batı Arasında Aile, Kur'an-i Hayat Dergisi**, İstanbul 2009/6.

- ÖZSOY Ömer, **Sünnetullah**, Fecr Yayınları, Ankara, 1999.
- PAZARBAŞI Erdoğan, **Kur'an ve Medeniyet**, Pınar Yayınları 1996, İstanbul.
- PAY Salih, **İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, İstanbul, 2007.
- RAZİ, Fahrüddin er-Razi, **Mefatihü'l-Gayb**, Akçay Yayınları, (I-XXIII), Ankara, 1998.
- RASTOW W.W., **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri**, Trc., Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.
- SABUNİ, Muhammed Ali Es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefasir**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- SEMÂNİ, Ebi'l Muzaffer es-Sem'ani, **Tefsiru's-Sem'âni**, Daru'l Vatan, (I-IV), Riyad, 1997.
- SOYSALDI Mehmet, **Kalbin Manevi Hastalıkları**, Bizim Büro Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- SUYUTİ, Abdurrahman İbn'l Kemal Celaluddin es-Suyuti, **Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsiri'l Me'sur**, Darul Kütübü'l İlmiye, (I-VII), Beyrut, 1993.
- SURTİ M.İ.Hafız İsmail, **Kur'anda Şirk Kavramı**, Akabe Yay., İstanbul, 1985.
- Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınları,(I-VI), İstanbul, 2000.
- SİNANOĞLU Mustafa, “Şirk”, md., DİA, XXXIX, İstanbul, 1995.
- ŞAHİN Davut, **Kur'an'da Genel Anlamlı Bir Kelime: Nimet**, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 20, sy. 2 (Aralık2016).
- ŞAHİNALP Mehmet Vehbi, **Kur'ân-ı Kerim'de “Mütref” Kavramı ve İlişkili Olduğu Diğer Kavramlar**, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010/23.
- ŞENTÜRK Mustafa, **Kur'an'da Akıl**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2002.
- ŞEN Bilge, **İstanbul Müftülüğü Aile İrşat Ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular Işığında İstanbul'da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi**, Uludağ

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2010.
- ŞEVKANİ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlani, **el-Cami Beyne Fenneyi'r-Rivaye ve'd-Diraye Min İlmi't-Tefsir**, Daru'l Vefa , (I-V) Mansure, 1997.
- TABERİ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, **Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayati'l-Kur'an**, Daru'l Fikr, (I-XII), Beyrut, 2001.
- TEYFUROV Mansur Teyfurov, **Kur'an-ı Kerim'de Aile Yapısı**, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3/4, Iğdır, 2014.
- TİRMİZİ, Muhammed b. İsa b. Sevrâ et-Tirmizi, **Sünen-i Tirmizi**, Delhi, Matbaatü'l Müctema, 1897.
- TÜRKDOĞAN Orhan, **Aile Sosyolojisi Modeli, Türk Aile Ansiklopedisi**, Ankara, 1991.
- ULUDAĞ Süleyman, "Akıl" md., DİA, II, İstanbul, 1995.
- ULVAN Abdullah Nasuh, **İslam'da Aile Eğitimi**, Kombassan, Konya, 1994.
- YALÇIN Ahmet, **Kur'an-ı Kerim'de Nimet Kavramı**, Eciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2008.
- YAZIR Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Sad., Gülle, Sıtkı, Huzur Yayınları, (I-X), İstanbul, 2008.
- YAZICI Mahmut, **Hadislerde Toplumların Çöküşü**, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007
- YILDIRIM Celal, **İlmin Işığında Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yayınları, (I-XIV), İstanbul, 1986.
- YILMAZ Ali Rıza, **Kur'an-ı Kerim'de Asi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2007.
- YÜCEDOĞRU Tefvik, **Mütref ve İnanç Esaslarına Etkisi**, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXI/I, Bursa, 2012.

ZEMAHŞERİ, Ebu'l Kasım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşeri, **Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akavi'l, fi Vucuhi't-Te'vil**, Darul Kütübü'l İlmiye,(I-IV), Beyrut, 1995.

ZEYYAN Atıf, **Kıyasu'l-Enbiya fi Kur'ani'l-Kerim Mecmu'l-Beyani'l-Hadis**, Daru'l Kitabi'l-Lübnani, Beyrut, 1988.

ZEYYAN Atıf,;**Esasu'l-Belağa**, Beyrut, 1965

ZUHAYLİ Vehbe, **Tefsiru'l-Münir**, (trc., Arslan, Hamdi ve Arkadaşları), Bilimevi Yayınları, (I-XXV), İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Adil Türker
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1987/Simav
e-posta : erdem5843@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece: 5/2

Yılı: 12

Kurum : Milli Eğitim Bakanlığı
Mezuniyet: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Lisans : Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek lisans : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tamamlandı

Tefsir Ana Bilim Dalı

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2007-2012	DİB	İmam Hatip
2012-2019	MEB	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı: Arapça/ İngilizce